

Utjecaj turizma na održivost gradova

Golem, Ante

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:908894>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-21**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za turizam i komunikacijske znanosti
Diplomski studij kulturna i prirodna baština u turizmu

Ante Golem

**UTJECAJ TURIZMA NA ODRŽIVOST
GRADOVA**

Diplomski rad

Zadar, 2019.

Sveučilište u Zadru

Odjel za turizam i komunikacijske znanosti
Diplomski studij kulturna i prirodna baština u turizmu

UTJECAJ TURIZMA NA ODRŽIVOST GRADOVA

Diplomski rad

Student/ica:

Ante Golem

Mentor/ica:

doc. dr. sc. Tomislav Klarin

Zadar, 2019.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Ante Golem**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Utjecaj turizma na održivost gradova** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 15. svibanj 2019.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1 PROBLEM I PREDMET ISTRAŽIVANJA.....	2
1.2 CILJEVI ISTRAŽIVANJA	3
1.3 HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA	3
1.4 ZNANSTVENE METODE KORIŠTENE U RADU	4
1.5 STRUKTURA RADA.....	4
2. URBANIZACIJA I RAZVOJ GRADOVA.....	6
2.1 POVIJESNI RAZVOJ GRADOVA.....	7
2.2 URBANIZACIJA U SVIJETU I HRVATSKOJ	8
2.3 UČINCI URBANIZACIJE	13
2.3.1 Pozitivni učinci urbanizacije	14
2.3.2 Negativni učinci urbanizacije	15
2.4 KONCEPT ODRŽIVOG RAZVOJA	16
2.4.1 Održivi razvoj gradova.....	21
2.4.2 Primjeri održivog razvoja u svijetu i Hrvatskoj.....	23
3. ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA	27
3.1 NAČELA I CILJEVI ODRŽIVOG RAZVOJA TURIZMA.....	34
3.2 ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA U HRVATSKOJ	38
3.2.1 Certifikati za održivi turizam u Republici Hrvatskoj	45
3.3 PRIMJERI DOBRE PRAKSE ODRŽIVOG TURIZMA	46
4. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE	49
4.1 METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	49
4.2 REZULTATI ISTRAŽIVANJA	50
4.2.1 Testiranje istraživačkih hipoteza	61
5. RASPRAVA REZULTATA ISTRAŽIVANJA I PERSPEKTIVE UPRAVLJANJA TURIZMOM U FUNKCIJI ODRŽIVOSTI GRADOVA	73
6. ZAKLJUČAK.....	76
SAŽETAK	79
SUMMARY	83

LITERATURA	88
POPIS TABLICA.....	96
POPIS GRAFIKONA	97
POPIS PRIKAZA.....	97
PRILOZI	99
ŽIVOTOPIS	102

1. UVOD

U današnje moderno vrijeme, koje je prethodnih godina obilježeno raznim tehnološkim i društvenim postignućima koja utječu na život modernog čovjeka, kao njihov rezultat javlja se potreba za rastom životnog standarda, ali i potreba za boljim životnim uvjetima. Zbog navedenog danas postoji problem poznat kao "prekomjerna urbanizacija", pri čemu zbog potražnje za boljim životnim uvjetima sve su više zanemareni okoliš i priroda, što se očituje u jasno vidljivim klimatskim promjenama i prirodnim katastrofama, čime se ugrožava život budućih naraštaja. Proces urbanizacije umnogome je potpomogao razvoju gradova koji predstavljaju velika središta što privlače velik broj ljudi, a ti su gradovi jedni od glavnih izvora negativnih utjecaja na okoliš i život stanovnika, zbog čega se gradovi susreću s izazovom osiguranja što bolje kvalitete života lokalnog stanovništva.

Kako bi se osigurala bolja budućnost sljedećim generacijama, kao odgovor na novonastale probleme okoliša, javila se potreba za odgovornim odnosom prema prirodi, što je rezultiralo koncepcijom održivog razvoja.

Koncepcija održivog razvoja, očituje se u poticanju razvitka sadašnjih generacija kroz učinkovito upravljanje prirodnim i ljudskim resursima, uz osiguranje istih ili boljih mogućnosti za buduće generacije. Održivi razvoj javio se 1970-ih godina i može se reći kako je još daleko od svoje potpune implementacije, a karakteriziran je kao kvalitetan i stabilan razvoj s dugoročnom perspektivom. Od svoje pojave, pa sve do danas, definiran je načelima i ciljevima koji su ostali nepromijenjeni. Kako bi ova koncepcija bila uspješna, potrebna je globalna uključenost stanovništva, te povećanje odgovornosti prema mogućnostima i granicama okoliša u pitanju razvitka.

Kroz ideju održivog razvoja, pojavila se koncepcija održivog razvoja turizma, jer turizam zbog svoje masovnosti vrši prevelik pritisak na okoliš, a održivim razvojem smanjio bi se negativan utjecaj koji turizma vrši na okoliš i lokalnu kulturu. Zapravo, održivi turizam odnosi se na sposobnost turističke destinacije da, tijekom dugoročnog razvoja, ostane u ravnoteži s okruženjem. U današnje vrijeme, zbog svojih sadržaja i atrakcija, gradovi predstavljaju turističke destinacije i upravo se u njima odvija veliki dio turističkog prometa, što uz već postojeće izazove s kojima se susreću, gradovi se suočavaju i s pritiskom turizma te trebaju promišljati o održivoj budućnosti, kao i boljem, odnosno održivom načinu upravljanja razvojem turizma.

1.1 PROBLEM I PREDMET ISTRAŽIVANJA

Proces urbanizacije od XX. stoljeća u punom je jeku u svijetu, što pokazuju podatci da se svjetsko stanovništvo u posljednjih 70 godina povećalo za oko 2,5 puta, od čega 2 puta u malim gradovima, 4 puta u srednjim gradovima i 8 puta u velegradovima (Metrocosm, 2016.). U istom izvoru također se navodi da danas u gradovima živi oko 54 % ukupnoga svjetskog stanovništva i procjena kako će do 2030. godine u gradovima živjeti 75 % ukupnog stanovništva. Ovaj je proces, između ostalog, prisutan i u Hrvatskoj pa se tako u posljednjih 60 godina broj stanovnika u gradovima povećao 3 puta te u njima danas živi oko 3 000 000 stanovnika, dok se broj stanovnika u manjim naseljima iz godine u godinu neprestano smanjuje (Zimmermann, 1999: 22). Zanimljivi su također podatci da je deset hrvatskih gradova u 2015. godini ostvarilo 4 707 646 ili 32,8 % ukupnih turističkih dolazaka te 20 533 831 ili 28,7 % od ukupno ostvarenih turističkih noćenja u Hrvatskoj što ukazuje na znatnu koncentraciju turističkog prometa u hrvatskim gradovima (DZS, 2016). Turistički promet u Zadru kao i u cijeloj Hrvatskoj u konstantnom je porastu što se može očitati iz podataka o broju turističkih dolazaka i noćenja. Tako je primjerice u gradu Zadru u 2010. godini ostvareno 267 387 turističkih dolazaka i 1 012 153 turističkih noćenja, dok je u Zadarskoj županiji broj turističkih dolazaka iste godine iznosio 971 092, pri čemu je ostvareno 6 223 824 turističkih noćenja (DZS, 2011). U odnosu na 2010. godinu, grad je Zadar u 2016. godini zabilježio porast od oko 64 % u ukupnim turističkim dolascima i noćenjima, a na razini Zadarske županije zabilježen je ukupan porast od 75,8 % turističkih dolazaka i 31,9 % turističkih noćenja (DZS, 2017). Problem gradu Zadru predstavlja sezonalnost turizma koja se najviše osjeti tijekom ljetnih mjeseci pa tako najviše turista posjeti Zadar tijekom srpnja i kolovoza, točnije 45,04 %, a na razini županije u tim se mjesecima ostvari preko 60 % turističkih dolazaka što ostavlja negativne posljedice na grad Zadar, kao i na njegove stanovnike (Strategija razvoja turizma grada Zadra za razdoblje 2016. – 2026. godine). Još jedan podatak da je turizam u porastu predstavlja povećanje broja postelja na području grada Zadra i Zadarske županije, pa se u razdoblju između 2010. i 2016. godine taj broj povećao za 6437 u gradu Zadru i 83 574 u Zadarskoj županiji (DZS, 2017). Potrebno je naglasiti kako proces koncentracije ljudi u gradovima sa sobom donosi određene negativne učinke na održivost gradova i kvalitetu života lokalnog stanovništva, poput prenapučenosti gradova, lošije kvalitete zraka, problema s opskrbom pitke vode i sanitarnim uvjetima, gomilanja smeća te raznih socijalnih problema (Šimleša i Butorac, 2007: 2). Prenapučenost gradova uzrokovana intenzivnim turističkim prometom i različiti negativni učinci turizma dodatno

pogoršavaju život u gradovima. Uzimajući u obzir navedene podatke i činjenice, negativni učinci turizma u gradovima nastali zbog rasta turističkog prometa te njihov utjecaj na kvalitetu života i održivost gradova postavlja se kao **problem ovog istraživanja**.

U skladu s navedenim problemom definiran je **predmet istraživanja**: istražiti i analizirati učinke razvoja turizma na grad Zadar i njegove stanovnike te ih povezati sa znanstveno-stručnim spoznajama iz područja interesa. U tom kontekstu, empirijskim istraživanjem istražiti će se stavovi lokalnog stanovništva o utjecaju turizma na održivost grada Zadra i kvalitetu života njegovih građana.

1.2 CILJEVI ISTRAŽIVANJA

S obzirom na povećanje turističkog prometa u gradu Zadru kao turističkoj destinaciji i sve veće usmjerenosti hrvatskoga gospodarstva prema turizmu, javlja se sve veća potreba za promišljanjem o budućnosti Zadra kao destinacije, ali i o kvaliteti života stanovnika grada Zadra. Prema navedenom, ciljevi su rada sljedeći:

- utvrditi čimbenike koji utječu na održivost gradova
- utvrditi učinke urbanizacije i turizma u gradovima
- utvrditi stavove građana o utjecaju turizma na život stanovnika u Zadru
- ukazati na probleme koji se javljaju o pitanju kvalitete života s obzirom na sve intenzivniji turistički promet u gradu Zadru
- predložiti smjernice vezane uz ublažavanje negativnih učinaka turizma na održivost gradova i kvalitetu života građana.

1.3 HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

U radu su postavljene sljedeće istraživačke hipoteze:

H1: Postoje razlike u stavovima građana o utjecaju turizma na grad Zadar s obzirom na dob građana.

H2: Postoje razlike u stavovima građana o utjecaju turizma na grad Zadar s obzirom na uključenost građana u turizam.

H3: Postoje razlike u stavovima građana o utjecaju turizma na grad Zadar s obzirom na područje stalnog prebivališta građana u gradu Zadru.

1.4 ZNANSTVENE METODE KORIŠTENE U RADU

U radu su korištene različite znanstvene metode, poput povijesne metode, metode dedukcije i indukcije, metode analize i sinteze, metode komparacije te druge znanstvenoistraživačke metode. U pregledu literature prikupit će se i obraditi sekundarni podatci iz područja interesa. Radi utvrđivanja učinaka turizma u gradu Zadru i testiranja hipoteza provest će se primarno istraživanje na lokalnom stanovništvu pri čemu će se koristiti polustrukturirani anketni upitnik.

1.5 STRUKTURA RADA

Rad se sastoji od pet poglavlja u kojima se obrađuje tema utjecaja turizma na održivost gradova. U prvom dijelu rada postavljeni su problemi i predmet istraživanja, kao i ciljevi te istraživačke hipoteze te na kraju korištene znanstvene metode i struktura rada.

Drugi dio rada odnosi se na urbanizaciju i razvoj gradova. Kao što sam naslov navodi, u poglavlju se opisuje razvoj gradova kao i koncepcija urbanizacije i njegovi učinci. Drugi dio poglavlja odnosi se na ideju održivog razvoja i održivog razvoja gradova gdje se opisuje kako je ideja nastala te se prikazuje važnost održivog razvoja.

Održivi razvoj turizma treće je poglavlje rada, a odnosi se na promišljanje o budućem razvoju turizma. U poglavlju je prikazano kako masovni turizam dugoročno nije održiv i moguć te se javlja potreba za održivim i odgovornim razvojem turizma u budućnosti.

U sljedećem dijelu rada opisuje se provedeno istraživanje koje opisuje metodologiju istraživanja, prikazuju se i interpretiraju dobiveni rezultati te su navedena ograničenja istraživanja i preporuke za daljnja istraživanja.

Zadnje je poglavlje rada Zaključak, u kojem se na temelju obrađene literature i istraživanja u prethodnim poglavljima donosi konačni i cjelokupni zaključak rada.

Na kraju rada navedena je korištena literatura te popis tablica, grafikona i slika te prilozi koji sadržavaju korištene istraživačke instrumente.

2. URBANIZACIJA I RAZVOJ GRADOVA

Proces urbanizacije kroz povijest je, od svojih začetaka, povezan s drugim bitnim ekonomskim i društvenim promjenama koje su u konačnici doprinijele stanovništvu i pružile nove i bolje životne mogućnosti, kao primjerice veću mobilnost, viši životni standard, duži životni vijek. Urbanizacija je direktno povezana s industrijalizacijom, razvitkom tehnologije, sveukupnom infrastrukturom, kao i s povećanjem broja svjetskog stanovništva, a posljedica navedenih promjena vidljiva je u rastu broja gradova u svijetu te njihovu razvitku. Kroz povijest, ali i danas, sve više ljudi napušta ruralna područja s namjerom življenja u gradovima kako bi poboljšali kvalitetu svog života, smatrajući kako je život u gradovima povezan s boljim zdravstvom, obrazovanjem, pružanjem bolje socijalne usluge te povećanjem mogućnosti za kulturno, društveno i ekonomsko sudjelovanje. Da bi se cijeli proces mogao razumjeti, za početak potrebno je definirati pojmove grada i urbanizacije. Grad je uvijek privlačio pozornost društva te se neprestano istražuje, stoga se postavlja pitanje što je to grad. Prema Bjelajcu (1992: 19), „Grad je teritorijalna, relativno samostalna mnogofunkcionalna zajednica nastala dugotrajnim društvenim procesima u određenom prostoru radi zadovoljavanja određenih potreba kroz koju čovjek, s obzirom na ograničenost vidokruga, doživljava i cijelo društvo.“ Gradovi imaju ključnu ulogu u društvenom i gospodarskom razvoju zemalja, a učinkoviti i produktivni gradovi ključni su za nacionalni gospodarski rast. Na području Hrvatske gradsko je naselje definirano kao naselje s 2000 stanovnika i više, ako ispunjava kriterije da udio stanovništva koje se bavi poljoprivredom na području naselja bude ispod 10 %, i ako minimalno 50 % radno sposobnog stanovništva radi u naselju (Vrsek, 2002: 6). Najjednostavnija definicija urbanizacije bila bi da je to "proces napuštanja sela i seljenja stanovništva u gradove (deruralizacija)" (*Hrvatska enciklopedija*, 2019.). Treba naglasiti da se urbanizacija ne odnosi više samo na nastanak i razvoj gradova, već uključuje i razne promjene koje smanjuju razliku između gradova i sela. Uzevši u obzir prostor, urbanizacija se može podijeliti na primarnu i sekundarnu urbanizaciju. Primarna podrazumijeva nastanak i razvitak gradova s koncentracijom stanovništva unutar granica grada, dok se sekundarna urbanizacija odnosi na promjene koje dovode do smanjenja razlika između ruralnih i urbanih područja (Vrsek, 2002: 18).

2.1 POVIJESNI RAZVOJ GRADOVA

Gradovi imaju dugu povijest, iako se često spominje kako je, zapravo, industrijska revolucija potaknula razvoj gradova, prva naselja kao gradovi pojavili su se otprilike prije 5500 godina kada su se prvi put javili viškovi hrane. Brojni znanstvenici i teoretičari dvoje oko toga kako je došlo do nastanka prvih gradova. Poznato je kako su brojni faktori i procesi, (razvoj poljoprivrede, hidrološko faktori, vjerski razlozi, potrebe za obranom, pojava trgovine), međusobnim djelovanjem zaslužni za urbanizaciju već tada. Prirodni su uvjeti bili glavni preduvjet za razvoj prvih naselja, tako tragovi najstarijih naselja mogu se pronaći u Mezopotamiji, dolini rijeke Nil, dolini Inda, dolini Žute rijeke i Srednjoj Americi. Među najstarije gradove pripadaju Ur, Uruk, Eridu, Harappa, Tikal itd (P. L. Knox, L. McCarthy, 2005: 23–26). Napretkom gradova nastajala su i njihova različita obilježja, tako gradove starog vijeka karakterizira pravilna mreža ulica, dok su se u antičko doba gradovi razvijali na području Sredozemlja i bivali su politički i gospodarski samostalni, poznatiji kao gradovi-države. Na području Europe veliku važnost za razvoj gradova imalo je Rimsko Carstvo na čijim su ostacima nastali neki od najvećih gradova u Europi kao što su Rim, London, Paris i Beč te u Republici Hrvatskoj Pula, Solin, Sisak. Smatra se kako su 800. godine postojala dva grada s preko 700 000 stanovnika (Changan Xian i Bagdad). U Europi u srednjem vijeku najveći su gradovi bili Pariz i Granada s preko 150 000 stanovnika, dok je prvi grad na svijetu koji je imao preko milijun stanovnika bio Peking 1800. godine (Vrsek, 2002: 8–10).

Tablica 1. Porast broja milijunskih gradova u svijetu od 1800. do 1990. godine

Godina	Broj gradova
1800.	1
1825.	2
1850.	3
1875.	6
1900.	16
1930.	39
1940.	41
1950.	80
1960.	113
1970.	149

1990.	288
-------	-----

Izvor: Vresk, 2002: 15

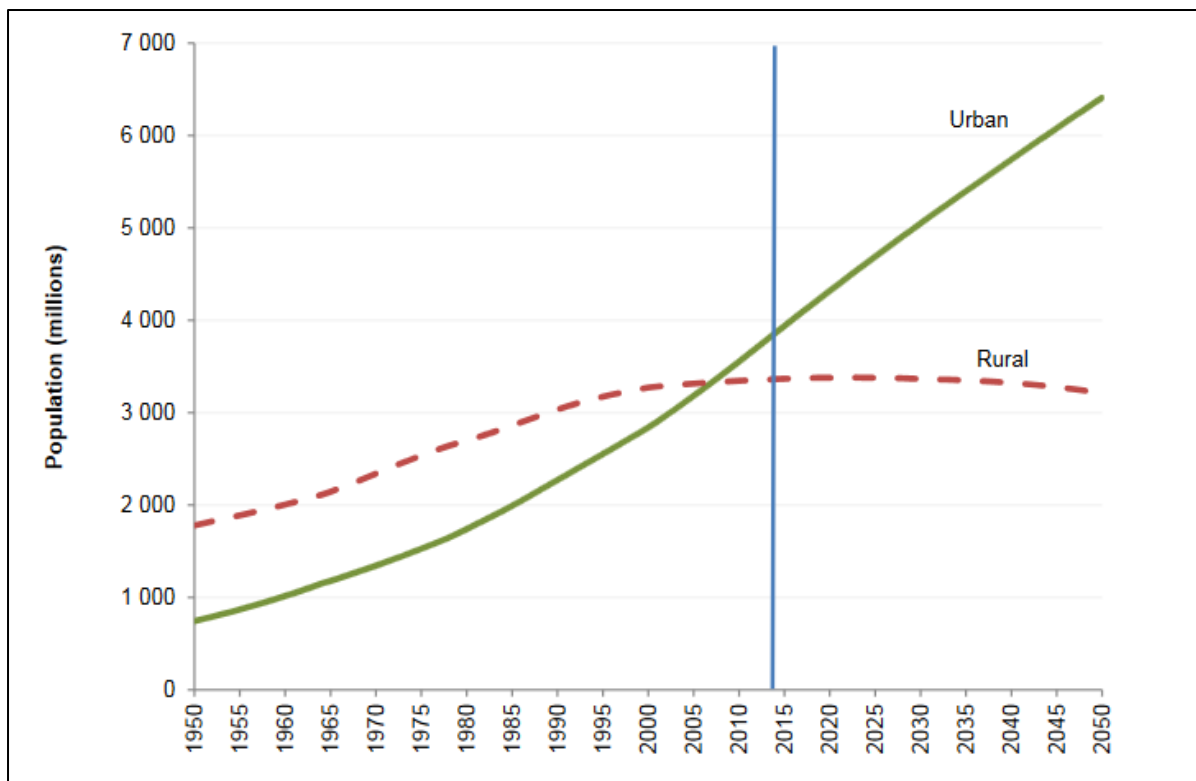
Nakon 18. stoljeća (industrijske revolucije) rast i razvitak gradova doživjeli su procvat. Napretkom tehnologije i tehnološkim inovacijama stanovništvu su pružene nove mogućnosti, što je u konačnici rezultiralo bržom urbanizacijom i stvaranjem gradova kakvi danas postoje.

2.2 URBANIZACIJA U SVIJETU I HRVATSKOJ

Od pojave urbanizacije, pa sve do danas broj stanovništva koje migrira iz ruralnih u urbana područja u neprekidnom je rastu, pa tako brojne studije i izvješća predviđaju kako će se ovaj proces i dalje nastaviti. Urbanizacija ima pozitivan utjecaj na gospodarski razvoj, što dokazuje da se oko 80 posto globalnog bruto domaćeg proizvoda (BDP) generira u gradovima (UNDESA, 2014: 2). Vrsek (2002: 19) navodi kako postoje tri stadija urbanizacije kroz koja svijet prolazi: predindustrijski, industrijski i poslijeindustrijski. U razvijenijim zemljama, pod utjecajem trećeg, najvišeg stadija urbanizacije, pojavila se nova faza, "faza transformacije", gdje se svakim danom smanjuju razlike između života u centru grada i predgrađa. Život u centru predstavljao je statusne razlike, osobe s višim prihodima, no danas zbog ekonomske reorganizacije u gradovima te su razlike sve manje i sve više stanovništva živi u predgrađima koja dobivaju naziv, "rubni gradovi". Primjer iz prakse "faze transformacije" i grad je Zadar, gdje prema priopćenju Daniela Radete, u kojem navodi da je u 2010. godini na Poluotoku živjelo 5000 stanovnika, a da se ta brojka u 2018. godini smanjila na svega 1800 stanovnika, zbog čega centar grada polako ali sigurno gubi svoj identitet, a kao glavne razloga ovom negativnom trendu navodi uvjete života na Poluotoku koji su sve skuplji i lošiji (Antena Zadar, 2018.). Za to vrijeme u slabije razvijenim zemljama gradovi rastu i razvijaju se neplanirano i ogromnom brzinom što sa sobom donosi sve više problema. Glavni je problem prekomjerna urbanizacija gdje se gradovi razvijaju brže nego što oni sami mogu podnijeti. Ljudi se odlučuju na život u gradovima uglavnom zato što je taj život povezan s višim prihodima i boljom edukacijom, gdje prema primjeru Pekinga, koji je poznat po velikom broju domaćih i inozemnih kompanija, brojni stanovnici odlaze u gradove radi potrage za poslom ili da mogu djeci pružiti bolje obrazovanje. Prekomjerna urbanizacija predstavlja veliki izazov za Indiju koja doprinosi gotovo 16 % ukupne svjetske populacije, a prostire se na samo 2,5 % ukupne površine zemlje u kojoj se stupanj urbanizacije između 2001. i 2011.

godine povećao sa 27,7 % na 31,1 %, što je u potpunosti promijenilo urbani krajolik Indije i izaziva veliki pritisak na prirodne resurse kojima raspolaže (Suman et al., 2018: 71).

Grafikon 1. Svjetska urbana i ruralna populacija, 1950.-2050.

Izvor: UNDESA, 2014: 7

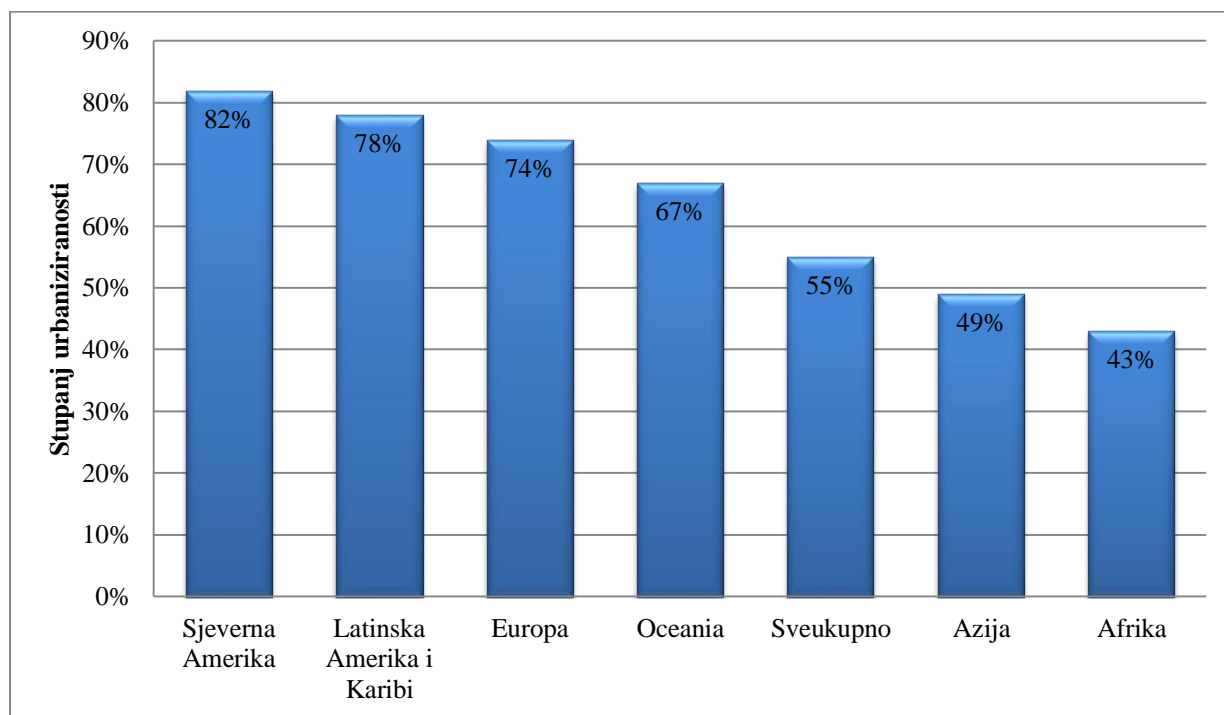
Bitno je naglasiti kako je u 2007. godini zbog ubrzane urbanizacije tijekom posljednjih šest desetljeća, prvi put broj urbanog stanovništva bio veći od broja ruralnog stanovništva, dok je 1950. godine više od dvije trećine (70 %) ljudi diljem svijeta živjelo u ruralnim naseljima i manje od jedne trećine (30 %) u gradskim naseljima (UNDESA, 2014: 7). Očekivanja su da će se proces urbanizacije nastaviti što prikazuje Grafikon 1., pa će tako do 2050. godine 34 % ljudi živjeti u ruralnim naseljima, dok će 66 % ljudi živjeti u gradskim, urbanim naseljima (UNDESA, 2014: 7).

Prema istom izvoru, Perspektiva svjetske urbanizacije (*World urbanization prospects*) revizija za 2014., godinu u ukupno sedam država svijeta živi preko pola svjetskog stanovništva, Kina broji najviše gradskog stanovništva (758 milijuna), slijede je Indija (410 milijuna), SAD (263 milijuna), Brazil (173 milijuna), Indonezija (134 milijuna), Japan (118 milijuna) i Rusija

(105 milijuna). Ujedinjeni narodi navode da danas preko 55 % ukupne populacije živi u urbanim područjima, a pretpostavka je da će se do 2050. godine 68 % stanovništva preseliti u gradove, a najveći porast urbanizacije očekuje se kako će se dogoditi upravo u Aziji i Africi (UNDESA, 2018b: 2).

Razina urbaniziranosti razlikuje se umnogome ovisno o regijama, pa tako trenutačno najveći postotak urbanog stanovništva živi u Sjevernoj Americi 82 %, zatim u Latinskoj Americi i Karibima 78 %, u Europi 74 % i Oceaniji 67 %, dok su najslabije razvijene Azija i Afrika. Tri bi države (Indija, Kina, Nigerija) u razdoblju od 2018. do 2050. godine trebale zabilježiti rast broja urbanog stanovništva od čak 35 %, gdje se procjenjuje kako bi u Indiji tako trebalo biti 416 milijuna više urbanih stanovnika, u Kini 255 milijuna i u Nigeriji 189 milijuna (UNDESA, 2018b: 2).

Grafikon 2. Postotak urbanizacije po kontinentima u 2018. godini

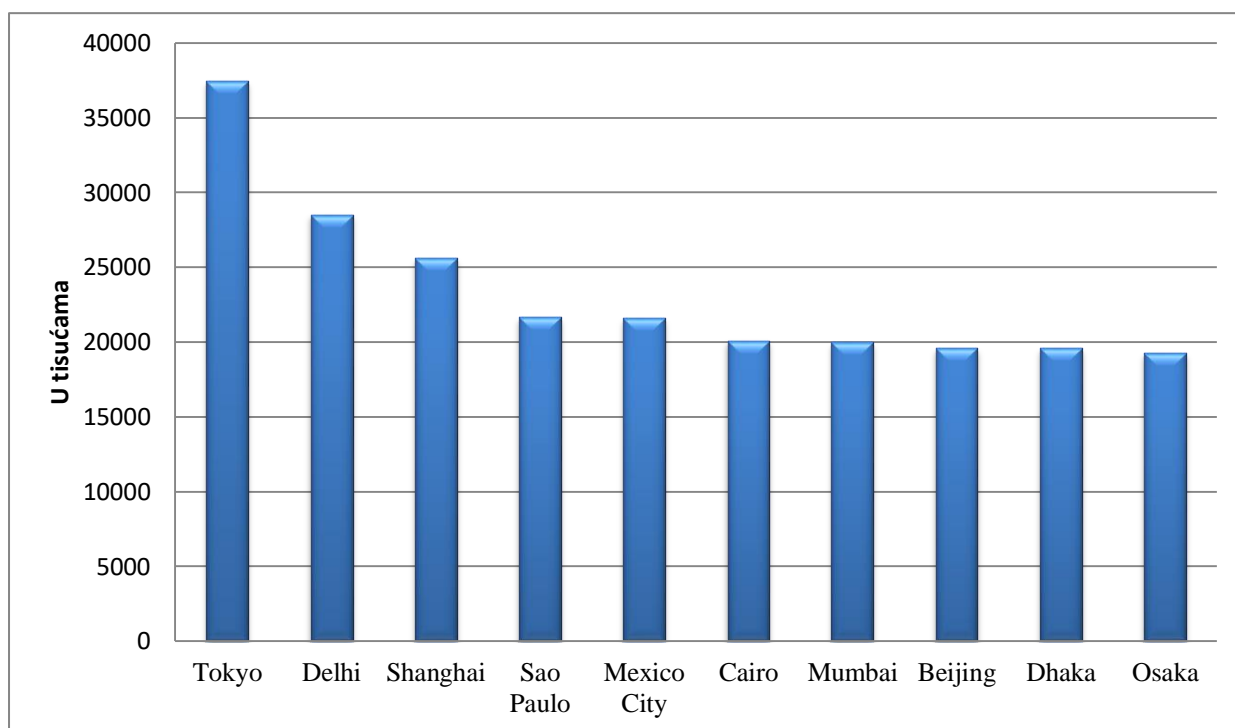

Izvor: Statista, 2018

Broj gradova također je u konstantnom porastu i povećava se u skladu s rastom broja stanovnika pa je tako u 2000. godini na svijetu postojao 371 grad s preko 1 milijun stanovnika, dok se broj gradova s istim brojem stanovnika u 2018. godini povećao na 548 gradova, a taj bi broj trebao porasti za 158 gradova do 2030. godine. Svaki peti stanovnik živi

u gradu od preko 1 milijun stanovnika, dok svaki osmi stanovnik živi u "megagrađu". Prvi se put javlja novi pojam "megagrađ", a to je grad s preko 10 milijuna stanovnika koji se ističe svojom veličinom i koncentracijom gospodarske aktivnosti. Poznat još kao i "betonska džungla" pa su tako u 2018. godini zabilježena 33 megagrađa, uz procjenu kako će taj broj do 2030. porasti na 43 grada (UNDESA, 2018a: 2). Usporedno s navedenim 1950. u svijetu su postojala samo 2 megagrađa, New York i Tokyo (*World Population History*, 2016). Jedna od najslabije urbano naseljenih regija (Azija) ima tri najveća grada na svijetu. Najveći je grad od 1955. godine Tokyo s aglomeracijom preko 37 milijuna stanovnika, uz gustoću naseljenosti od 4300 stanovnika/km², koji slijede Delhi s 29 milijuna, Šangaj s 26 milijuna, te São Paulo i Mexico City, svaki s oko 22 milijuna stanovnika. Uz ove megagrađove mogu se ubrojiti još i gradovi Kairo, Mumbai, Peking, Dhaka i Osaka koji imaju gotovo 20 milijuna stanovnika (UNDESA, 2018b: 2). Unatoč brzom i često nekontroliranom razvoju gradova u svijetu postoje primjeri gdje broj stanovništva stagnira i opada u nekim gradovima, koji se nalaze na nepovoljnim mjestima ili su suočeni s ekonomskim promjenama koje negativno utječu na razvoj gradova.

Grafikon 3. Najveći gradovi u 2018. godini

Izvor: World City Populations, 2019.

Početak urbanizacije u Hrvatskoj seže u daleku prošlost i ima dugu tradiciju. Može se pratiti od antičkog doba u kojem su se na ovim prostorima razvile prve kolonije (gradovi), a taj

razvoj nastavljen je sve do danas. Razvoj gradova i stupanj urbanizacije u Hrvatskoj napredovao je u skladu s drugim zemljama srednje i južne Europe. Republika Hrvatska prema stupnju urbaniziranosti može se smjestiti u skupinu slabije razvijenih zemalja u Europi, a razlog tomu bila bi duga i burna povijest kao i regionalne razlike koje onemogućuju podjednako razvijanje. Hrvatska je podijeljena na više regija: "Centralnu Hrvatsku, Slavonija i Baranja, Istra, Kvarner, Gorski kotar i Lika, Sjeverna Dalmacija, Srednja Dalmacija i Južna Dalmacija" (CroMaps, 2019). U Hrvatskoj postoji natprosječni udio gradskog stanovništva u primorskim regijama, što se može objasniti migriranjem stanovništva iz Zagore i otoka, ali i razvojem turizma na ovom području. Veliki značaj za urbanizaciju Hrvatske imali su i politički faktori jer je do početka 90-ih bila u sustavu druge države, te su tek osamostaljenjem stvoreni preduvjeti za samostalan urbani razvoj (IZT, 2014: 56).

Tablica 2. Kretanje udjela gradskog i poljoprivrednog stanovništva u Hrvatskoj od 1948. do 1991. godine

Udio u %	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.
Gradsko stanovništvo	25,1	27,4	32,6	41,0	51,0	54,0
Poljoprivredno stanovništvo	63,4	56,1	43,9	32,3	15,2	9,1

Izvor: Vresk 2002: 30

Iz priložene tablice vidljivo je kako je 1948. godine 25 % stanovništva živjelo u gradovima, dok je najveći rast zabilježen u razdoblju između 1961. i 1981. godine kada je udio gradskog stanovništva dosegao 51 %, a udio se poljoprivrednog stanovništva smanjio s 43,9 % na samo 15,2 %. Uzevši sve navedeno u obzir, 1991. godine 54 % stanovništva u Hrvatskoj živjelo je u gradovima, nasuprot 9,1 % stanovništvu koje je živjelo u ruralnim područjima (Vrsek, 2002 : 29–30). Prema zadnjem provedenom popisu stanovništva iz 2011. godine Hrvatska je imala 4 284 889 stanovnika, od kojih je u gradovima živjelo 54,2 %, a na selu 42,9 %, no iste godine zabilježeno je 6756 naselja što pokazuje slabu i disperznu naseljenost u Hrvatskoj. Od ukupnog broja naselja njih 5569 ima manje od 500 stanovnika, dok samo njih 39 ima preko 10 000 stanovnika, te iste godine Hrvatska je imala 127 gradova prema navedenom popisu gdje su samo 4 grada prešla brojku od preko 100 000 stanovnika. Kako je Hrvatska podijeljena u regije, svaka je regija razvila svoje veliko središte (makrosredište), a kao

najveće prednjači grad Zagreb s preko 790 tisuća stanovnika i gustoćom naseljenosti preko 1200 stanovnika po km², slijede ga Split s oko 180 tisuća, Rijeka sa 130 tisuća i Osijek s brojem stanovnika oko 100 tisuća, što je ukupno oko 38,8 % stanovništva Hrvatske. Da Hrvatska teži napretku i višoj razini urbanizacije, pokazuje potpisan sporazum o obavljanju delegiranih aktivnosti iz 2017. godine prema kojem sedam najvećih gradova u Hrvatskoj dobiva ukupno 375 milijuna eura iz fondova EU-a, kako bi se mogao provesti ITU mehanizam (*integrirano teritorijalno ulaganje*) za razdoblje 2014. – 2020. godine, a prema navedenom sporazumu grad Zagreb dobio je 126 milijuna eura, slijede Split 54 milijuna, Rijeka 49 milijuna, Osijek 39 milijuna, Zadar 27 milijuna, Pula 25 milijuna i za kraj Slavonski Brod s 24 milijuna eura. (Net.hr., 2017.). Kao glavni razlog potpisivanja sporazuma o obavljanju delegiranih aktivnosti, ministrica regionalnog razvoja i europskih fondova Gabrijela Žalac navodi "jačanja gradova kao pokretača gospodarskog razvoja" te dodaje i "promicanje održivog urbanog razvoja i suradnje jedinica lokalne samouprave" (Net.hr., 2017.).

Da bi uspjeli u postavljenim ciljevima, gradovi koji su dobili novac ponajprije bi ga trebali usmjeriti prema smanjenju nezaposlenosti, poboljšanju sveukupne gradske infrastrukture, poticanju samozapošljavanja kao i napretku slabije razvijenih područja oko gradova.

2.3 UČINCI URBANIZACIJE

Urbanizacija je proces koji je zahvatio cijeli svijet i prema brojnim studijama i istraživanjima neminovan je daljnji rast i razvoj ove pojave. Kao što je već spomenuto, potaknuta je industrijskim, tehnološkim, ekonomskim i socijalnim napretkom. Trendovi u urbanizaciji predstavljaju velike mogućnosti za razvoj, ali u isto vrijeme dovode do značajnih izazova za društvenu jednakost i održivost okoliša, projekcije ukazuju da bi budući trendovi urbanizacije mogli proizvesti gotovo utrostručavanje globalne urbane površine između 2000. i 2030. godine (UNDESA, 2014: 2–3). Teško je zaustaviti prekomjerne i sve učestalije migracije stanovništva u gradove koji traže bolje uvjete za život, ali zbog velikog opsega tih kretanja u urbana područja, postavlja se pitanje kakve učinke urbanizacija nosi sa sobom. Ovo pitanje predstavlja veliki problem u današnjem dobu i pridaje mu se sve više pozornosti jer je već vidljivo kako se brojni gradovi bore s degradacijom okoliša, prometnim zagušenjem, neodgovarajućom urbanom infrastrukturom i nedostatkom osnovnih usluga kao što su opskrba vodom, sanitarije i gospodarenje otpadom. Najveći izazov predstavlja održavanje

gospodarskog rasta, istodobno stvarajući održive gradove. Gradovi bi trebala ulagati u razvoj zelenih površina na svom području, a njihova količina varira ovisno o gradovima, pa tako u Ateni zelene površine iznose 4 %, dok u Budimpešti 53 % ukupne površine, a na temelju podataka iz 25 gradova, pokrivenost zelenih površina u Europi iznosi oko 7 % (FEE, 2016.). Urbanizacija za sobom donosi razne pozitivne, ali i negativne i učinke, te bi glavni cilj trebao biti minimiziranje negativnih i maksimiziranje pozitivnih učinaka. Pozitivan primjer kako smanjiti negativne učinke dolazi iz Singapura, gdje prema rezultatima ankete, koju je provela tvrtka za istraživanje tržišta YouGov (2018.), više od polovice singapurskih potrošača preferira održive marke jer vjeruju da tvrtke imaju odgovornost da spriječe štetu na okolišu, dok 88 % Singapuraca smatra da su tvrtke odgovorne za društveno dobro.

2.3.1 Pozitivni učinci urbanizacije

Urbanizacija degradira ekosustav i sve negativno veže se s njom, društvo je vidi kao problem, a može ju se gledati i kao priliku. Postoji nekolicina primjera koji dokazuju pozitivne strane urbanizacije. Urbanizacija sa sobom donosi veću produktivnost pa tako u Aziji produktivnost je veće 5,5 puta u urbanim područjima od ruralnih područja. Promatrajući na duže vrijeme, urbanizacija pokreće inovacije, posebice razvoj sve prihvatljivije "zelene tehnologije", koja se odnosi na ekološki prihvatljive opremu, strojeve i vozila (ADBInstitute, 2012.). Ono što gradove čini posebnim velika je gustoća naseljenosti pa je, prema Butorcu i Šimleši (2007: 3), u gradovima najisplativije ulagati u održiva rješenja. Vidljivo je kako se u velikim okolinama sve više pozornosti pridaje infrastrukturi prilagođenoj okolišu kako bi se smanjili negativni učinci, a stanovništvu su dostupnije javne usluge. Prema Središnjem državnom portalu (2018a.) javnim uslugama pripadaju: "distribucija električne energije, distribucija prirodnog plina, distribucija toplinske energije, elektroničke komunikacijske usluge, javna vodoopskrba i javna odvodnja, opskrba plinom u javnoj usluzi, obavljanje dimnjačarskih poslova, opskrba električnom energijom u univerzalnoj usluzi, poštanske usluge, prijevoz putnika u javnom prometu, prikupljanje miješanog i biorazgradivog komunalnog otpada." Zaključno, pozitivne strane urbanizacije kao i glavni razlozi migracija jesu viši životni standard, dostupnost kvalitetnijeg obrazovanja, mogućnosti stanovanja i boljeg zdravlja. Kroz urbani rast generiraju se sve veći prihodi koji financiraju nove infrastrukturne projekte kako bi urbane okoline svojim stanovnicima pružile upravo ono čemu oni teže, bolju kvalitetu života.

Zaključno, urbanizacija je potrebna za rast i razvoj, a ljudi bi trebali vidjeti da je to pozitivan proces koji treba neka poboljšanja.

2.3.2 Negativni učinci urbanizacije

Nagli razvoj i rast gradova doveo je u pitanje kako se gradovi i njihovi stanovnici mogu nositi s društvenim, gospodarskim i ekološkim problemima koji su rezultat primarno prenapučenosti iz koje se razvijaju negativni učinci, a očituju se u aktualnim problemima kao što su siromaštvo, kriminal i korupcija, beskućništvo, infrastrukturni i ekološki problemi poput gužva u prometu, onečišćenja bukom, zagađenje zraka, vode i tla, koji utječu na zdravlje i u konačnici pad kvalitete života (Knox i McCarthy, 2005: 413–445). Urbani ekološki problemi predstavljaju ozbiljnu prijetnju potpunoj realizaciji društveno-ekonomskog doprinosa koji gradovi mogu ostvariti, dok degradacija okoliša donosi ogromne troškove što rezultira značajnim neučinkovitostima u korištenju lokalnih resursa i ugrožava održivost razvoja (UN Habitat, 2019.). Knox i McCarthy (2005.) navode kako je siromaštvo najveći problem unutar i izvan gradova, a povezano je s niskim dohotkom i nemogućnošću zadovoljenja svoji primarnih potreba. Istraživanje Ujedinjenih naroda provedeno 1997. pokazalo je, šokantnu istinu, da 1,3 milijarde ljudi živi u apsolutnom siromaštvu te kako razlika između bogatih i siromašnih raste sve više (Vukonić i Keča, 2001: 189). Zbog velikog broja novih stanovnika u urbanim sredinama dolazi do manjka posla, visokih troškova života, i nedostatka adekvatnog smještaja pa se tako u urbanim okolinama bilježi rast neformalnih naselja, (tzv. *slumovi*), te kao negativna posljedica sve se više stigmatiziraju siromašne osobe kao manje vrijedne (Knox i McCarthy, 2005: 413). Broj ljudi u slumovima iz godine je u godinu u velikom porastu, a preko 90 % slumova nalazi se u zemljama u razvoju u kojima je u 2015. godini živjelo približno 1,3 milijarde ljudi, a do 2020. procjenjuje se da će ta brojka doseći 1,5 milijarda (KFW, 2017.). Veliki urbani gradovi nalikuju golemim organizmima koji svakodnevno konzumiraju veliku količinu zraka, vode, organskih tvari, fosilnih goriva, a kao posljedica jest ispuštanje ogromne količine otpada u zrak, rijeke, jezera, oceane i na otvorene kopnene površine. Današnji gradovi troše više od dvije trećine svjetske energije i čine više od 70 posto globalnih emisija stakleničkih plinova, također gradska područja niske gustoće troše više energije od područja s visokom gustoćom, što dokazuje primjer Toronta, gdje je poznato da su potrošnja energije i emisije stakleničkih plinova dvostruko više u prigradskim naseljima niske gustoće, usporedno s gradskom jezgrom visoke gustoće (UNDESA, 2014: 3). Zbog

pretjeranog stvaranja onečišćenja u gradovima sve veći problem postaje pitanje opskrbe pitkom vodom i vodom općenito. Primjer ovog problema vidi se iz podatka kako je u 1950. godini u Americi korišteno 14 milijardi galona vode, dok se taj broj u 2000. godini povećao na 43 milijarde (Knox i McCarthy, 2005: 439–440).

Urbana područja glavni su izvori onečišćenja. Razlog sve veće zagađenosti zraka može se pripisati ponajviše razvoju prometa što ujedno rezultira i povećanjem onečišćenja bukom u gradovima, što uzrokuje mikroklimatske i klimatske promjene. Procjenjuje se kako urbana područja čine više od 70 % emisija CO₂ od izgaranja fosilnih goriva (FEE, 2016.). Vršiti se sve veći pritisak na okoliš što uzrokuje niz ekoloških problema koji se očituju ne samo u urbanim područjima, nego na svjetskoj, regionalnoj i lokalnoj razini, poput globalnog zatopljenja, kiselih kiša, poplava, upravljanja otpadom (Črnjar, 2002: 25).

Veća koncentracija ljudi u gradovima zahtijeva razvoj i prostornu ekspanziju grada u smislu stambenog pitanja, popratne infrastrukture te raznih drugih sadržaja, što se u konačnici negativno odražava na prirodu, prirodni ekosustav i život stanovnika. Navedene probleme bit će teško u potpunosti iskorijeniti, ali bi se trebali barem količinski smanjiti, ponajprije ulaganjem u obnovljive izvore energije, recikliranjem, ali i korištenjem novih alternativnih načina prijevoza, otvaranjem novih radnih mjesta, povećanjem broja zelenih površina u gradovima i ulaganjem u infrastrukturu, odnosno promicanjem ideje o održivosti gradova.

2.4 KONCEPT ODRŽIVOG RAZVOJA

Put prema održivom razvoju nije bio jednostavan, i čini se da je daleko od svoga potpunog postignuća. Prva velika konferencija Ujedinjenih naroda (*Štokholmska konferencija*) o pitanju očuvanja okoliša i održivog razvoja održana je u Stockholmu (Švedskoj) 1972. godine na kojoj je sudjelovalo 113 država što je označilo prekretnicu u razvoju međunarodne politike zaštite okoliša, a jedan od najznačajnijih rezultata konferencije jest uspostava Programa Ujedinjenih naroda za okoliš (*UNEP*), te donošenje Deklaracije o zaštiti okoliša (UNSDG, 2019a).

Potreba za održivim razvojem prvi put pojavila se 1980. godine kao dio Međunarodne unije za očuvanje prirode i prirodnih resursa (*International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources*) koja je prethodila osnivanju Svjetske komisije za okoliš i razvoj (*World Commission on Environment and Development*) 1983. godine, čiji je zadatak bio

sastavljanje strategije za održivi razvoj (Šimunović, 2007: 171). Održivi razvoj definiran je na mnogo načina, ali je najprihvaćenija definicija Svjetske komisije za okoliš i razvoj postavljene u tzv. Brundtland izvještaju prema kojemu, "Održivi razvoj je razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjosti bez ugrožavanja sposobnosti budućih generacija da zadovolje vlastite potrebe" (IISD, 2019.). Drugim riječima, potrebno se koristiti onom količinom resursa koja se može nadoknaditi te generirati količine otpada koje se mogu zbrinuti, bez opasnosti za okoliš. Proučavajući koncepciju održivog razvoja, Črnjar (2002: 190–191) navodi pojmove: *slabe održivosti*, odnosi se na narušavanje stanja okoliša koje dovodi do smanjenja blagostanja budućim generacijama; *umjerene održivosti*, vodi se principom kako je zaštita okoliša preduvjet za gospodarski razvoj; *jake održivosti*, poznata i kao ekološki razvoj, vratiti prirodi onoliko koliko se iz nje uzima. U izvješću iz 1987. godine usvojeno je niz ključnih načela, s namjerom smanjenja negativnih učinaka na okoliš, uključujući: Inter-generacijsku pravednost; Intra-generacijsku pravednost, socijalnu pravdu i ublažavanje siromaštva; Sudjelovanje javnosti; Zaštitu okoliša kao sastavni dio gospodarskog razvoja (McKercher 2003: 3). Navedena načela imaju zadaću osigurati dostupnim barem jednak raspon mogućih aktivnosti i opseg ekološke raznolikosti, poboljšanje dobrobiti svih stanovnika u zajednici, zajednice moraju kolektivno donositi odluke, i za kraj, gospodarski razvoj bez očuvanja okoliša više nije prihvatljiv (McKercher 2003: 3).

Pitanje održivog razvoja osnova je Konferencije Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju (*United Nations Conference on Environment and Development – UNCED*), održane u Rio de Janeiru 1992. godine, gdje je 178 zemalja prihvatilo sveobuhvatni akcijski plan djelovanja za održivi razvoj, poznat kao Agenda 21, u kojem se navodi kako je proces urbanizacije glavni problem koji za sebe veže brojne druge neželjene učinke, te prema kojoj bi sve zemlje trebale, po potrebi, provoditi revizije procesa urbanizacije i politika u cilju procjene utjecaja na okoliš (Agenda 21: 55). Iste godine osnovana je Komisija za održivi razvoj – CSD kojoj je zadaća bila pratiti i izvještavati o provedbi sporazuma na lokalnoj, nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini, dok je provedba Agende 21 potvrđena na Svjetskom samitu o održivom razvoju – WSSD održanom u Johannesburgu 2002. godine gdje su prihvaćene brojne mjere i akcije usmjerene upravo održivom razvoju, uključujući, prije svega, poboljšanje života ljudi i očuvanje prirodnih resursa, ističući izazove sve većih zahtjeva za hranom, vodom, skloništem, sanitarnim uvjetima, energijom, zdravstvenim uslugama te ekonomskom sigurnošću (UNSDG 2019a).

Dvije godine prije konferencije u Johannesburgu, održan je Milenijski sastanak u New Yorku, na kojem je sudjelovalo 149 šefova država i vlada te visoki dužnosnici iz više od 40 drugih zemalja, gdje je ratificirana Milenijska deklaracija koja potiče borbu protiv siromaštva, gladi, bolesti, nepismenosti, degradacije okoliša i diskriminacije žena (UNMS). Iz navedene deklaracije proizašli su Milenijski razvojni ciljevi (*Millennium Development Goals – MDGs*), koji su primarno usmjereni na zemlje u razvoju, a sastoje se od 8 ciljeva, među kojima su:

1. "iskorijeniti ekstremno siromaštvo i glad,
2. postizanje općeg osnovnog obrazovanja,
3. promovirati ravnopravnost spolova i osnaživati žene,
4. smanjiti smrtnost djece,
5. poboljšati zdravlje majki,
6. borba protiv HIV / AIDS-a, malarije i drugih bolesti,
7. osigurati održivost okoliša, i
8. razviti globalno partnerstvo za razvoj" (UNMS).

Svi su ciljevi međusobno ovisni, primjerice bolje zdravlje omogućuje djeci da uče, a odrasli zarađuju, dok smanjenje siromaštva i gladi direktno utječe na zdravlje. Što se tiče zaštite okoliša, Milenijska deklaracija navodi da se ne smiju štedjeti napori kako bi se spriječila opasnost od uništenja planeta ljudskim aktivnostima (UNMS).

Milenijski razvojni ciljevi zamijenjeni su ciljevima održivog razvoja (*Sustainable Development Goals – SDGs*), a dio su Agende za održivi razvoj do 2030. godine koju su usvojile sve države članice Ujedinjenih naroda 2015. godine i koje pružaju zajednički plan za mir i prosperitet ljudi i planeta (UNSDG, 2019b). Ukupno postoji 17 ciljeva održivog razvoja, a njih se može smatrati nacrtom za postizanje bolje i održivije budućnosti za sve, a glavna je zadaća rješavanje globalnih izazova, uključujući one koji se odnose na siromaštvo, nejednakost, klimu, degradaciju okoliša, prosperitet, mir i pravdu (UNSDG 2019c). Održivi gradovi i njihova važnost jesu milenijski 11. cilj održivog razvoja, a glavna je zadaća uz pravilno planiranje i upravljanje učiniti gradove sigurnim, otpornim i održivima, koji potiču održivi razvoj, inovacije i koheziju zajednice te osobnu sigurnost (Eurostat, 2017.).

Što se Republike Hrvatske tiče, može se reći kako se, u samim počecima uključila u svjetsku politiku o pitanju održivog razvoja. Hrvatski sabor pruža definiciju održivog razvoja koja navodi: "Održivi razvitak je razvitak koji zadovoljava potrebe današnjice, a pritom ne ugrožava potrebe budućih generacija" (NN, 30/2009.). Deklaracija o zaštiti okoliša Republike

Hrvatske bila je prvi samostalni dokument koji ističe potrebu održivog razvoja koji je donio Hrvatski sabor (NN, 30/2009.). Hrvatska je sudjelovala na konferenciji u Rio de Janeiru 1992. godine, gdje je prihvatila Agendu 21, te se time obvezala za poticanje održivog razvoja, također je prihvatila Milenijsku deklaraciju, preuzimajući kao obvezu ciljeve koji su proizašli iz navedene deklaracije (MVEP, 2019.). Godine 2007. godine u Hrvatskoj je donesen Zakon o zaštiti okoliša u kojem glavnu ulogu ima Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske (*SOR RH*) sa zadatkom da usmjerava "gospodarski i socijalni razvitak te zaštitu okoliša prema održivom razvitku Republike Hrvatske" (NN, 30/2009.). U navedenoj Strategiji identificirano je osam izazova prema kojima bi Hrvatska trebala usmjeriti više pozornosti kako bi osigurala održivi razvitak:

1. "poticaj rasta broja stanovnika Republike Hrvatske;
2. okoliš i prirodna dobra;
3. usmjeravanje na održivu proizvodnju i potrošnju;
4. ostvarivanje socijalne i teritorijalne kohezije i pravde;
5. postizanje energetske neovisnosti i rasta učinkovitosti korištenja energije;
6. jačanje javnog zdravstva;
7. povezivanje Republike Hrvatske;
8. zaštitu Jadranskog mora, priobalja i otoka" (NN, 30/2009.).

Uz Strategiju održivog razvoja Ministarstvo zaštite okoliša i energetike usvojilo je Strategiju niskougličnog razvoja Hrvatske, te sudjeluje u izradbi Strategije prilagodbe klimatskim promjenama na razini EU-a (MZOIP, 2019a). Kao i sve ostale članice Ujedinjenih naroda Hrvatska je prihvatila novu strategiju za održivi razvoj Agendu 2030, te kako bi uspješno pratili i mjerili napredak, Vlada Republike Hrvatske osnovala je Nacionalno vijeće za održivi razvoj, a glavni je zadatak " predlagati mjere i aktivnosti, prioritete, obveznike, dinamiku i sredstva potrebna za provedbu Ciljeva Agende 2030 te pratiti, analizirati i koordinirati njihovu provedbu" (MVEP, 2019.).

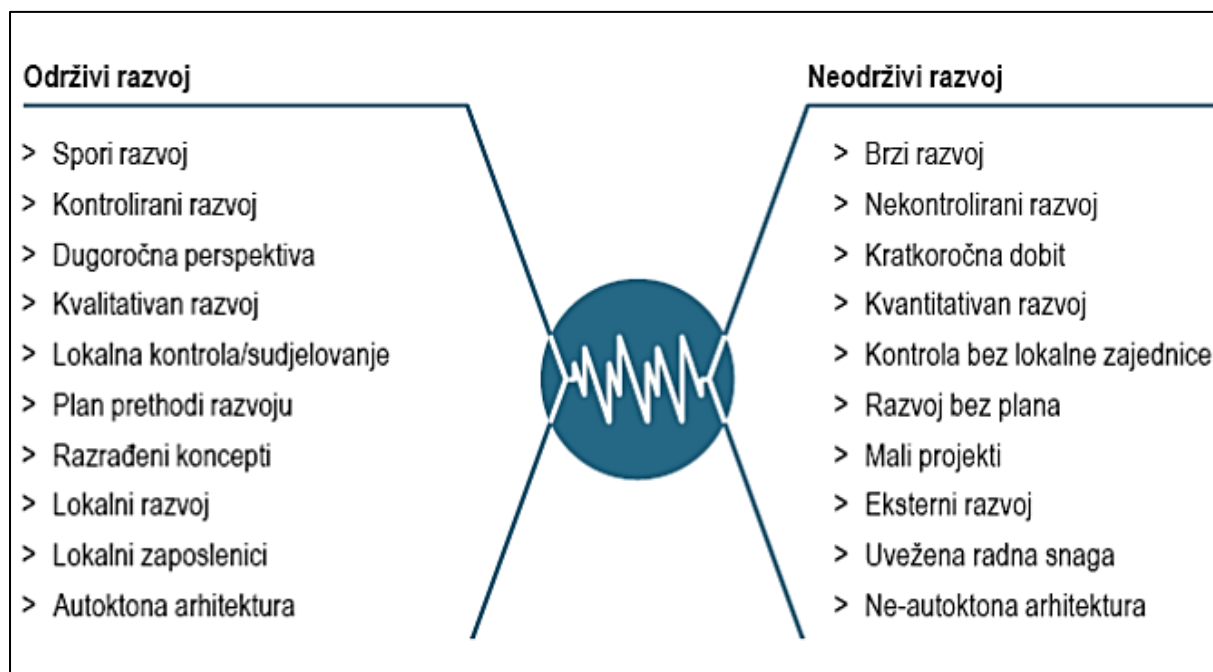
Prikaz 1. Sastavnice održivog razvoja

Izvor: obrada autora prema Odraz, 2019

Čavlek i suradnici (2011: 416) objašnjavaju održivi razvoj kroz međudnos raznih turističkih uloga i aktivnosti te glavnih sastavnica održivosti (ekološke, sociokulturne i ekonomske) između kojih je potrebno uspostaviti odgovarajuću ravnotežu kako bi se zajamčila dugoročna održivost turizma, a glavni element svih međudnosa jesu osobe koje se nalaze u turizmu, bili to turisti, zaposlenici, organizacije ili lokalno stanovništvo, i upravo su oni ti koji neposredno svojim ponašanjem utječu na održivi razvoj. Breslauer (2015: 102) objašnjava kako će u "budućnosti opstati samo one turističke destinacije i atrakcije koje će znati gospodariti svojim turističkim prostorom i koje će znati zaštititi svoj prostor od masovnog turizma".

Prikaz 2. Održivi razvoj nasuprot neodrživom razvoju

Izvor: COOR 2019: 12

McKercher (2003: 3) tvrdi da većina ljudi podržava održivi razvoj i održivost, ali navodi kako postoje dvije različite ideologije, prva se odnosi na ekonomsku održivost, i druga, koja se odnosi na ekološku održivost kao dominantnu karakteristiku. Za razliku od neplaniranoga, neodrživog, urbanog razvoja, održivi je razvoj dugoročno prihvatljiv zbog toga što ga karakterizira gospodarski i društveni razvoj koji je usklađen s cjelokupnim ekosustavom u kojem djeluje i na takav bi se razvoj trebalo usredotočiti da bi se u konačnici izbjeglo prekomjerno i nepovratno uništenje okoliša i ekosustava. Kako bi u konačnici zadani planovi i ciljevi održivog razvoja bili realni i mogući, potreban je međuodnos institucija i tijela državne uprave s građanima i lokalnom samoupravom, kao i postavljanje jasnih standarda, njihovo osiguravanje praćenja i provedbi.

2.4.1 Održivi razvoj gradova

Gradovi su velika središta u kojima se isprepleću trgovina, kultura, znanost, produktivnost, društveni, ljudski i gospodarski razvoj što dovodi do izazova u pitanju razvoja, ali i održivosti gradova. Održivi grad jest grad koji funkcionira na takav način da su svi njegovi građani

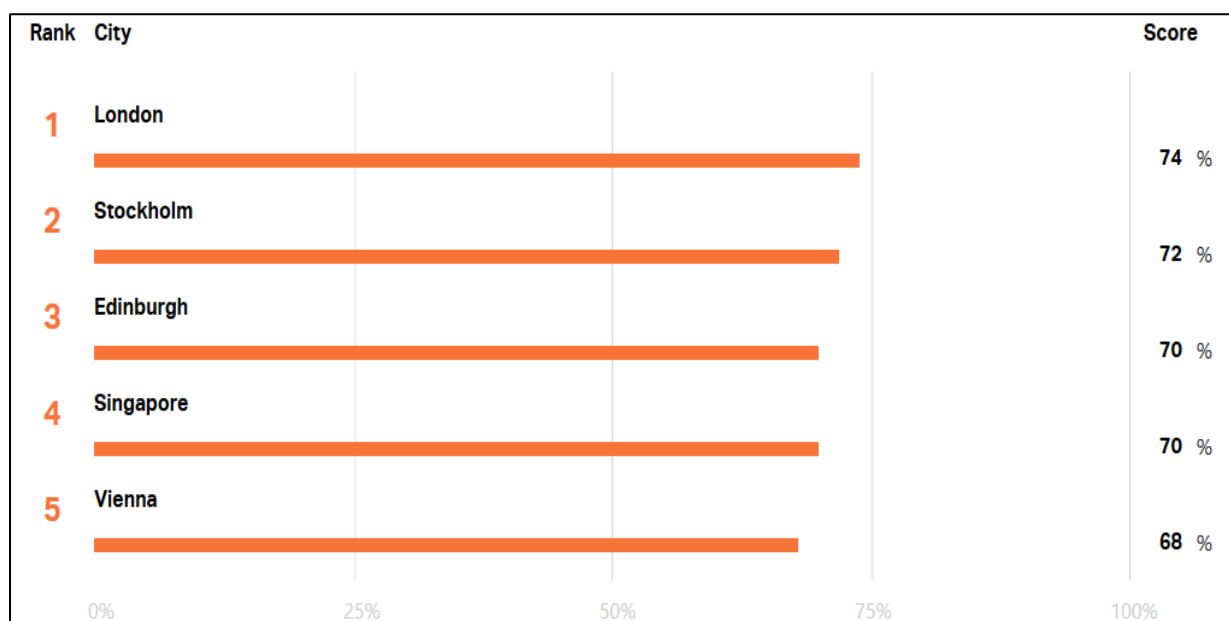
sposobni ispuniti svoje vlastite potrebe da pri tome ne ugroze stanje prirodnih sustava ili životne uvjete drugih ljudi, i u sadašnjem vremenu i u budućnosti (Girardet, 2004: 6). Kako bi se gradovi lakše nosili s izazovima koji im se nameću, potrebno je pronaći mogućnosti za nesmetan razvoj gradova uz racionalno korištenje prirodnih i ljudskih resursa, što umnogome ovisi o kvaliteti upravljanja gradom, uključujući vrlo bitno prostorno planiranje i uređenje grada. Brzi i neplanirani rast grada ugrožava održivi razvoj kada se ne razvije potrebna infrastruktura ili kada se ne provode politike kako bi se osiguralo da su dobrobiti gradskog života jednako podijeljene. Potrebno je minimalizirati loše utjecaje na okoliš, te posvetiti više pozornosti kvaliteti zraka i načinu gospodarenja otpadom. Butorac i Šimleša (2007: 3) navode kako je za održivi razvoj svakoga grada potrebno pronaći rješenja za "transport, potrošnju energije za grijanje i struju, proizvodnju hrane, graditeljstvo, gospodarenje otpadom i vodama te uređenje zelenih površina." Gradovi troše prekomjernu količinu energije, što pokazuje podatak da se ukupno koriste samo 2 % površinom planeta, a u skladu s time troše 75 % od ukupno potrošenih svjetskih resursa, jednako tako zgrade su odgovorne za 32 % globalne potrošnje energije i jednu četvrtinu globalne emisije CO₂ uzrokovane ljudskim djelovanjem (Šimleša i Butorac, 2007: 2). Negativne promjene s kojima se svijet suočava, zbog procesa urbanizacije, navele su međunarodne agencije da pronađu rješenje kako se nositi s njima. Održivi gradovi i zajednice jedan su od Milenijskih ciljeva Ujedinjenih naroda i održivih razvojnih ciljeva Europske unije (*Sustainable Development Goals*), a kako je već navedeno, brza urbanizacija postavlja mnoge izazove u planiranju jer nudi važne mogućnosti za gospodarski rast, inovacije i učinkovitu ekonomiju razmjera u pružanju osnovnih usluga (SDEU, 2017: 217).

Gradovi koji teže održivosti i gospodarskom razvitku, trebaju biti u mogućnosti sami rješavati izazove i probleme koje nameće urbanizacija, a kako bi to bilo moguće, potrebna je suradnja stanovništva i gradske uprave. Pametnim, "zelenim", razvojem gradova, izgradnjom zelenih površina u gradovima, ulaganjem u održive izvore energije, ulaganjem u infrastrukturu, dovelo bi se do smanjenja potrošnje energije, ali postigla bi se i niža emisija CO₂ što bi sigurno podiglo kvalitetu života u urbanim područjima.

2.4.2 Primjeri održivog razvoja u svijetu i Hrvatskoj

Važnost održivog razvoja polako postaje prioritet međunarodnih organizacija, što dokazuje broj sastanaka, konferencija, dokumenata i strategija koje se provode kako bi bilo moguće postići stabilan i održiv razvitak za sve. Sve više gradova svijeta okreće se novom načinu planiranja i provođenja politike kako bi pružili mogućnost stanovništvu da zadovolji sve svoje potrebe, a da pri tome ne ugrožavaju buduće generacije. Danas postoje mnogi primjeri kako je održivi razvoj moguć, te brojni primjeri gradova koji su krenuli u tom smjeru. Vodeća svjetska tvrtka za prirodnu i stvorenu imovinu, Arcadis, objavila je izvješće pod nazivom *Indeks održivih gradova 2018., građani u centru grada* (Arcadis, 2018.). Navedeno izvješće istražuje održivost gradova s aspekta zadovoljstva građana, onako kako ga građani vide, te rangira gradove prema trima sastavnicama održivosti: "Ljudi (socijalni), Planet (okolišni), i Profit (ekonomski)" (Arcadis, 2018: 4). Ove tri sastavnice odražavaju društvenu mobilnost, mogućnosti i kvalitetu života, opisuju upravljanje potrošnjom energije, zagađenja i emisija, te procjenjuju poslovno okruženje i ekonomske rezultate (Arcadis 2018: 9). Za dobivanje rezultata koriste se i dodatni indikatori, pokazatelji, poput obrazovanja, zdravstva, demografije, jednakost prihoda, kriminala, potrošnje energije, zelene površine, onečišćenje zraka, emisija stakleničkih plinova, gospodarenje otpadom, infrastruktura, zaposlenost i brojni drugi (Arcadis, 2018: 28–30).

Prikaz 3. Pet održivih gradova prema Indeks održivih gradova 2018.

Izvor: Arcadis, 2018.

Prema navedenom istraživanju London se smjestio na prvome mjestu kada je riječ o održivom razvoju. London, zahvaljujući brojnim inicijativama i inovacijama, predstavlja pravi primjer održivog razvoja, s 47 % parkova i vodenih prostora od ukupnoga gradskog prostora, a najpoznatija inicijativa i prva je takva na svijetu da London postane prvi nacionalni park – grad (*SmartMagazine*, 2018.). Politika kojom se vodi grad dijeli se na dva dijela, izgraditi snažno gospodarstvo i poštovanje granica resursa planeta (CityOfLondon). Grad nastoji smanjiti emisiju stakleničkih plinova za najmanje 60 % do 2025., te samo u središtu Londona nalazi se više od 700 zelenih krovova, a ujedno je i dom jednog od najodrživijih transportnih sustava na svijetu (*gb&dmagazine*, 2019.).

Na drugom se mjestu našao Stockholm koji se vodi vizijom *Stockholm za sve*, za kojeg se može reći kako je jedan od ekološki najprihvatljivijih gradova u Europi, te je prvi grad koji je osvojio nagradu za europsku zelenu prijestolnicu 2010. godine, zbog toga što gotovo sve što se događa u Stockholmu, radi se s održivošću na umu, a kao dugoročan je cilj da bude bez fosilnih goriva do 2040. godine i smatra ekopolitiku kao najpametniju stvar ne samo za grad već i za planet (Stockholm, 2019.). Zanimljiv projekt, pod nazivom *Pametniji*, zapravo je način korištenja biogoriva, koje nastaje iz kanalizacije, a dostupno je na benzinskim postajama diljem grada (BBC, 2019.). Stockholm također surađuje s energetsom tvrtkom Fortum kako bi iskoristio gradski sustav grijanja, kako bi se koristio otpadnom toplinom dobivenom iz velikih centara, supermarketa i stadiona kako bi osigurao toplinu za stanovnike grada (BBC, 2019.).

U top 5 održivih gradova, našao se i jedan grad koji se nalazi izvan Europe, a riječ je o Singapuru. Ovaj grad prepoznat je kao jedan od najnaprednijih zelenih gradova u Aziji s razvijenim planom i ciljevima održivog razvoja do 2030. godine (TheCRP, 2019.). Ciljevi uključuju poboljšanje energetske učinkovitosti za 35 %, osiguravajući da 80 % zgrada posjeduje zeleni certifikat što se predstavlja kao rješenje za klimatske promjene (*Eco-Business*, 2019.). Singapur se ističe recikliranjem otpadnih voda, skladištenjem kišnice i desalinizacijom morske vode, svoju održivost poboljšao je promjenama u transportu tako da ograničava vlasnike automobila, potiče korištenje učinkovitog sustava javnog prijevoza (TheCRP, 2019.).

Hrvatska također prati trend razvoja održivih gradova, pa je s istim ciljem 2017. godine s radom započela *Platforma za održivi razvoj gradova*, čiji je primarni cilj pružanje informacija i podrške pri izboru i provedbi rješenja za izazove i probleme s kojim se susreću gradovi u Hrvatskoj (Udruga Gradova, 2019.). Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije osiguralo je 303,4 milijuna eura kako bi se financirao održivi razvoj sedam gradova Hrvatske, pa su tako Zagreb (114,9), Split (46,6), Rijeka (43,7), Osijek (34,6), Zadar (22,8), Slavonski Brod (20,9) i Pula (19,8) dobili na raspolaganje sredstva koja se namijenjena održivom razvoju gradova, za projekte koje su gradovi sami odabrali, kao i povećanju kvalitete života u njima (SDP, 2018b).

Za 16 projekata za zaštitu okoliša i razvoja e-usluga, gradovi Rijeka i Zadar dobili su 230 milijuna kuna, a neki od njih su: "Promicanje održivog razvoja prirodne baštine doline Neretve, Promicanje održivog razvoja prirodne baštine Općine Legrad, Održivo upravljanje i povećanje atraktivnosti Đurđevačkih pijesaka, Promicanje održivog razvoja kroz revitalizaciju i povećanje privlačnosti šume Jasikovac, Ekološki centar-Vrata Zrinske Gore i drugi" (SDP, 2019a).

Osim ulaganja u gradove na kontinentu, Hrvatska ulaže i u otoke kroz najnoviji *Program razvoja otoka* koji se odnosi na naseljene otoke na području šest obalno-otočnih županija čiji je cilj "stvaranje preduvjeta za održiv gospodarski i društveni razvoj povećanjem kvalitete života na otocima kroz poticanje razvoja otočnih specifičnosti" (SDP, 2019b).

Važnost ulaganja u e-usluge također je bitno kako bi se osigurala održivost kulturno-povijesne baštine, ali i zaštićeni prirodni okoliš koji predstavljaju turistički proizvod destinacije. Poznato je kako je Amsterdam svjetski popularna turistička destinacija koja iz godine u godinu privlači sve više posjetitelja, što je u konačnici dovelo do prenapučenosti na ključnim atrakcijama, te je kako bi riješio ovaj izazov, osmislio "Amsterdam City Card", točnije karticu s čipom, pomoću koje se, osim pristupa javnom prijevozu i ključnim atrakcijama, prati kretanje turista da bi u konačnici turist dobio povratnu informaciju preko kartice o vremenu čekanja za neku atrakciju ili identificira manje zagušene atrakcije (CREST, 2018: 4). Primjer e-usluge iz Hrvatske dolazi iz Dubrovnika koji privlači svake godine sve više posjetitelja, ali koji svake godine bilježi prevelike gužve u Starom dijelu grada zbog čega grad pokreće novu aplikaciju kako bi posjetitelje obavijestio u stvarnom vremenu kada je Stari grad prenapučen (CREST, 2018: 4).

Analizom procesa urbanizacije, ustanovljen je pozitivan trend koncentracije stanovništva u gradove, zbog čega danas raste broj gradova u svijetu, dok oni postaju sve mnogoljudniji. Treba naglasiti kako se proces urbanizacije nije odvijao ravnomjerno u svim područjima, a rezultat je toga da slabije razvijeni dijelovi svijeta tek sada doživljavaju urbanizaciju. Gradovi kao kulturna, društvena i ekonomska središta, osim sve većeg broja stanovnika, privlače i potiču ulaganja što direktno utječe na kvalitetu života stanovnika. No proces urbanizacije dolazi s visokom cijenom o pitanju utjecaja na okoliš, prekomjerna urbanizacija dovodi do problema s okolišem poput uništenja ekosustava, zagađenosti zraka i vode, buka i gužva koje su posebice izražene u vrijeme turističke sezone također sve su izraženiji socijalni problemi s kojima se gradovi trebaju suočavati. Na kvalitetu života u gradovima utječe i infrastruktura koja u većem broju slučajeva ne prati razvoj gradova. Stoga se sve više gradova okreće prema održivom razvoju. Mnogo je primjera kako je održivi razvoj gradova zaista moguć, no zahtijeva brojne promjene u načinu razvoja gradova, poput prostornog planiranja i uređenja grada, razvojne politike, ali i suradnju s lokalnim stanovništvom.

3. ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA

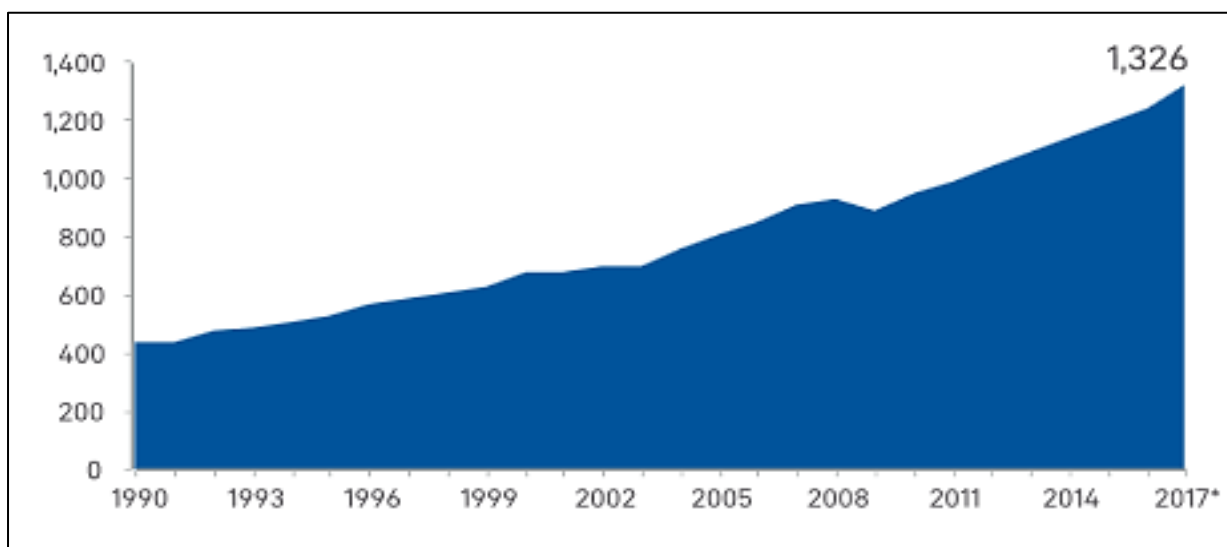
Kako bi se uspješno shvatilo zašto je došlo do potrebe za održivim razvojem turizma, potrebno je prvo objasniti što je to turizam zapravo i koja je njegova uloga u današnjem svijetu. Ozbiljnom temom u znanstvenom okruženju, pojam turizam, postao je tek u 20. stoljeću kada je započeo njegov ubrzan razvoj, ali i kada je zamijećena njegova uloga za gospodarski razvitak brojnih zemalja (Čavlek et al., 2011: 23). Brojni kritičari turizma, 1980. godine, tražili su više odgovornosti prema domaćem stanovništvu i okolišu, prilikom putovanja što je na kraju dovelo do pojave alternativnih oblika turizma, poput: mekan, kvalitetan, ekološki, odgovoran, turizam s minimalnim utjecajem, zeleni i etički turizam (Mihalić, 2014: 461). Mnogi znanstvenici složili su se kako je prilikom dosadašnjeg razvoja zanemareno nekoliko aspekata, poput: *psihološke i prirodne granice*, što se odnosi na određivanje granica prirodne tolerancije koje se stalno mijenjaju; *kompleksnosti međusobnih odnosa*, objašnjava kako turistički razvoj nije jednostavan uzročno-posljedični odnos koji uključuje dva ili više čimbenika, već kompleks različitih interakcijskih snaga; *prirodnih vremenskih zaostataka*, uzroci su ljudskog djelovanja koji se očituju godinama kasnije i *razdoblja asimilacije*, ili vremena pružena prirodi ili ljudima da usvoje nove situacije (Müller, 1994: 10).

Najstarija je i najzastupljenija definicija turizma autora Hunzikera i Krapfa, koja glasi: "Turizam je skup odnosa i pojava koje proizlazi iz putovanja i boravka posjetilaca nekog mjesta ako se tim boravkom ne zasniva stalno prebivalište i ako s takvim boravkom nije povezana nikakva njihova privredna djelatnost" (Čavlek, et al., 2011: 29). Prema UNWTO (2019a) turizam je definiran kao "društveni, kulturni i ekonomski fenomen koji podrazumijeva kretanje ljudi u zemlje ili mjesta izvan njihovog uobičajenog okruženja u osobne ili poslovne / profesionalne svrhe". Turizam i na nacionalnoj i na lokalnoj razini nedvojbeno pruža brojne koristi, poput otvaranja radnih mjesta, povećanja standarda i stvaranja dodatnih prihoda, unapređenja infrastrukture, razvitka ljudskih resursa, podiže svijest o očuvanju okoliša kao i kulturnog identiteta, i brojne druge, ali, s druge strane, turizam bez pravilnog planiranja i upravljanja dovodi do prekomjernog onečišćenja i gužve, degradacije okoliša, gubitka identiteta (Marušić i Prebežac, 2004: 353–356).

Pozitivan trend turističkih putovanja na globalnoj razini prikazuje Grafikon 4., osim u 2009. godini kada je zabilježen pad zbog svjetske ekonomske krize. Godine 2017. zabilježeno je 1.326 milijuna turističkih dolazaka ili 86 milijuna više nego prethodne godine. Kao glavni razlog razvoja turizma i porasta turističkih dolazaka pronalazi se u razvoju tehnologije,

odnosno veća mobilnost i informiranost stanovništva. No na razvoj turizma utjecali su i drugi faktori poput rasta svjetskog stanovništva, porast razine sigurnosti prilikom putovanja, točnije oporavak destinacija koje su imale sigurnosnih problema posljednjih godina, ali i otvaranje novih turističkih destinacija koje do tada nisu bile dostupne. Porastom dolazaka turizam poprima obilježja masovnosti na globalnoj razini što se negativno odražava na okoliš i lokalno stanovništvo turističkih destinacija, a jedini način da se spriječi porast negativnih učinaka jest okret prema održivom razvoju koji, zapravo, predstavlja alternativu masovnom turizmu.

Grafikon 4. Međunarodni turistički dolasci (u milijunima)

Izvor: obrada autora prema UNWTO, 2018: 4

Turizam posjeduje veliku snagu koja ga čini bitnim dijelom suvremenog svijeta, između ostalog, utječe na zaštitu okoliša, povećanje zaposlenosti, gospodarski razvoj, točnije prethodne godine ostvario je 10 % ukupnog svjetskog BDP-a, te 7 % svjetskog izvoza ili 1.6 bilijuna US\$ (UNWTO, 2018: 3).

Tablica 3. Međunarodni turistički dolasci po regijama u razdoblju 1995. – 2017. godine

Regija	Međunarodni turistički dolasci (u mil.)					
	1995.	2000.	2005.	2010.	2015.	2017.
Europa	308,5	392,9	452,7	487,7	605,1	671,7
Azija i Pacifik	82	110,4	154,1	208,2	284,1	323,1
Amerika	108,9	128,2	133,3	150,4	194,1	210,9
Afrika	18,7	26,2	34,8	50,4	53,6	62,7
Bliski istok	12,7	22,4	33,7	55,4	58,1	58,1

Izvor: UNWTO, 2018: 9

U tablici 3. prikazani su podatci koji se odnose na međunarodne turističke dolaske po regijama svijeta iz koje se vidi kako je u ostvarenim turističkim dolascima Europa na prvome mjestu. Izuzevši Europu, naglasiti je kako svaka regija prema prikazanim godinama bilježi rast turističkih dolazaka, osim Bliskog istoka koji stagnira zbog političkih nemira.

Tablica 4. Dolasci i noćenja turista u razdoblju od 2015. – 2017. godine

tis. `000	Dolasci			Noćenja		
	2015.	2016.	2017.	2015.	2016.	2017.
Strani turisti	12.553	13.715	15.593	65.732	72.099	80.222
Domaći turisti	1.623	1.749	1.838	5.705	5.819	5.978
Ukupno	14.175	15.464	17.431	71.437	77.919	86.200

Izvor: obrada autora prema DZS, 2018: 72

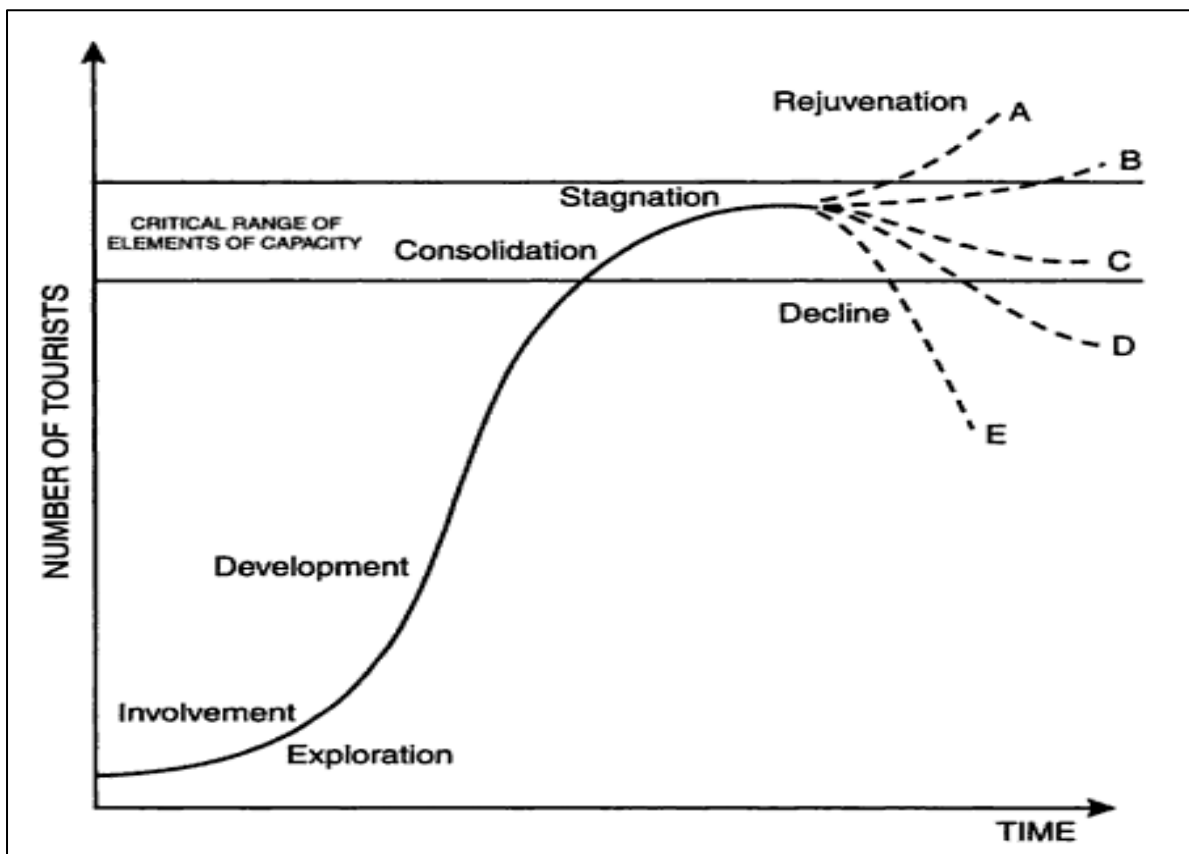
Hrvatska također prati pozitivne trendove rasta turističkih dolazaka i noćenja. U Tablici 4. prikazani su dolasci i noćenja domaćih i stranih turista u razdoblju od 2015. do 2017. godine. Broj turističkih dolazaka i noćenja u konstantnom je porastu, pa je tako iz 2015. godine zabilježen porast od 3 256 000 turističkih dolazaka u 2017. godini, a broj noćenja u istim godinama porastao je za 14 763 000 milijuna. U svim turističkim kretanjima veliku ulogu imaju domaći turisti, a iz navedenih podataka vidljivo je kako je broj turističkih dolazaka i noćenja također u porastu pa je tako u 2017. godini zabilježen porast od 89 milijuna dolazaka u odnosu na godinu prije, te 159 milijuna noćenja više od 2016. godine. Osim Hrvatske i druga velika receptivna tržišta prilikom razvoja vlastitog turizma u obzir uzimaju dolaske i noćenja domaćih turista, a Francuska je 2010. godine ostvarila 176 712 milijuna domaćih dolazaka, Njemačka 149 486 milijuna i Španjolska 109 928 milijuna, a na razini Europe 77 % stanovnika provodi odmor u vlastitoj državi (Eurostat, 2011: 4).

Turistički promet koji se odvija u gradovima konstantno bilježi rast, što dokazuju brojke kako je prošle godine Bangkok posjetilo 21.98 milijun turista, London 20.42 milijuna, Pariz 17.95 milijuna, Dubai 16.66 milijuna i tako dalje (*Businessinsider*, 2018.). Velika koncentracija ljudi na ograničenom prostoru dovodi do ostvarivanja neželjenih negativnih učinaka kao prenatrpanosti javnih prostora, buke, onečišćenje, nezadovoljstva lokalnog stanovništva. No, s druge strane, turizam u urbanim destinacijama koje svake godine privlače velik broj turista potiče brojna ulaganja, suradnju lokalnog stanovništva i uprave, podiže svijest o zaštiti okoliša. Cilj su destinacije koje prihvate održivi razvoj smanjenjem negativnih učinaka

turizma, a to postižu ulaganjima, planiranjem i kontrolom razvoja turizma, edukacijom stanovništva o važnosti održivog razvoja.

Koncepcija održivog razvoja turizma blisko je vezana s održivim razvojem, a pokušava smanjiti negativan utjecaj na okoliš i lokalnu kulturu, pritom maksimizirajući pozitivne učinke koji su do sada već navedeni. Definicija održivog turizma prema UNWTO (2019b), "Turizam koji u potpunosti uzima u obzir njegove sadašnje i buduće gospodarske, društvene i ekološke učinke, rješavajući potrebe posjetitelja, industrije, okoliša i zajednica domaćina." Iz navedene definicije može se očitati kako je cilj održivog turizma postizanja ravnoteže između rasta turizma i potrebe očuvanja okoliša. Marušić i Prebežec (2004: 357–358) smatraju kako je održivi turizam "sposobnost turističke destinacije da ostane u ravnoteži s okruženjem" čiji je razvitak zasnovan na malim poduzećima koja su u skladu s okruženjem. Svaka turistička destinacija ima predodređen životni ciklus, prikazan u prikazu 2 zbog čega je veoma važno paziti na način upravljanja destinacijom, kao i postizanje sklada s okolišem.

Prikaz 4. Butlerov životni ciklus turističkog područja

Izvor: Butler, 2006: 5

Životni ciklus svake destinacije započinje fazom otkrivanja, koju karakterizira posjet malog broja posjetitelja u mjesto posebno po kulturi, prirodnim ljepotama ili povijesti, bez sekundarnih turističkih atrakcija, nakon čega slijedi faza uključenosti, gdje lokalno stanovništvo prepoznaje mogućnosti, posjet većeg broja ljudi, pojava sekundarnih turističkih objekata. Faza razvoja očituje se u velikom broju turista koji mogu premašiti lokalno stanovništvo tijekom vrhunca, *masovni turizam*, lokalno stanovništvo gubi kontrolu nad destinacijom te doživljava fizičke promjene u vlastitom području. Faza konsolidacije sljedeća je faza, u kojoj usporava rast turizma, cijela ekonomija destinacije okrenuta je prema turizmu, pojava nezadovoljstva lokalnog stanovništva zbog čega dolazi do faze stagnacije, broj posjetitelja dosegao je vrhunac što u konačnici uzrokuje propadanje ili pomlađivanje destinacije pri čemu održivost može odigrati ključnu ulogu (Butler, 2006: 5–8).

Osim pozitivnih gospodarskih efekata, slično kao i urbanizacija, od turizma proizlaze brojne negativne posljedice koje se očituju ponajviše na okolišu i društvu, što ga prema McKercheru (2003: 4) čini izrazito pogodnim za prihvaćanje koncepcije za održivim razvojem turizma. Postoji mnogo razloga koje McKercher (2003: 4) navodi kako bi dokazao povezanost između turizma i održivog razvoja:

- "osim prometa, turizam ne troši dodatne resurse koji nisu obnovljivi,
- resursi zajednice, kultura, tradicija, trgovine, objekti za zabavu i drugi, predstavljaju temeljnu osnovu resursa za turizam,
- korištenje resursa u turizmu, kako prirodnih tako i kulturnih, ne bi trebalo biti potrošno, što bi ih učinilo obnovljivim,
- turizam predstavlja jednu od rijetkih ekonomskih mogućnosti dostupnih udaljenim zajednicama,
- turizam pruža stvarne mogućnosti za smanjenje siromaštva, stvaranje radnih mjesta za osobe u nepovoljnom položaju i poticanje regionalnog razvoja,
- dokazano je da turizam oživljava kulture i tradicije,
- turizam može pružiti ekonomski poticaj za očuvanje prirodnih i kulturnih dobara,
- pokazalo se da turizam potiče bolje razumijevanje među narodima i veću globalnu svijest."

Čavlek (et al., 2011: 146) također tvrdi kako se potreba za održivim razvojem turizma javila kao rezultat na sve učestalije i vidljivije negativne učinke na okoliš i društvo koji su najizraženiji upravo u urbanim dijelovima svijeta, i ova bi koncepcija trebala omogućiti

kontrolu i bolje planiranje razvoja turizma. Može se reći kako je upravo masovni turizam najzaslužniji zbog pojave potrebe za razvojem održivog turizma.

Održivi razvoj turizma, prema Knowlesu i suradnicima (2004: 145–146), podijeljen je na dva pristupa, *proizvod* i *industrijski pristup*. Pristup proizvoda odnosi se na tri opće teme: istraživanje općih koncepcija, razvojnih strategija i istraživanje ponašanja u turizmu, dok kod industrijskog pristupa glavna teza tvrdi kako je masovni turizam neizbježan, te takav treba učiniti cjelokupni turizam održivijim pa je cilj industrijskog pristupa reforma turističkih poduzeća i pitanja razvoja masovnog turizma kroz sveobuhvatan, sustavan, orijentiran na zajednicu i obnovljiv stav (Knowles et al., 2004: 146).

Dokaz kako održivi razvoj turizma nije samo prolazna tema, nego dugoročan i stabilan trend, pokazuje porast globalne krize okoliša, te potreba da se cjelokupno gospodarstvo, uključujući turizam, okrene zelenijem razvoju, dok drugi pokazatelj dugoročnosti ovog trenda jesu rezultati istraživanja javnog mijenja sudionika turizma, prema kojima "u Njemačkoj, 28% turista želi putovati okolišno održivo i društveno odgovorno, a 86% turističkih destinacija očekuje da će održivost destinacije biti sve značajniji faktor u njihovoj kompetitivnosti" (MINT, 2019a: 7). Prema izvještaju Booking.coma, u 2016. godini 62 % putnika tražilo je ekostještaj za svoje putovanje, u 2017. 65 %, dok u 2018. godini preko 68 % putnika, što pokazuje pozitivan trend održivosti kao i rast svijesti kod osoba, o važnosti razvoja održivog turizma (CREST, 2018: 9). U Španjolskoj je provedeno istraživanje prema čijim je rezultatima zaključeno kako je većina putnika s visokom razinom *održive inteligencije*, 97,8 %, spremna platiti više za posjet održivoj turističkoj destinaciji, ukupno, samo 26,6 % svih tipova ispitanih turista spremno je platiti više za posjet održivoj destinaciji (CREST, 2018: 9). Krajem 2018. i početkom 2019. godine provedeno je mrežno istraživanje u suradnji Svjetske turističke organizacije (UNWTO) i agencije Ipsos, provedeno u 15 država svijeta, prema kojem 47 % ispitanika misli da „žive u gradovima s velikim brojem turista“ (UNWTO and IPSOS, 2019.). Promatrajući s pozitivne strane, 52 % ispitanih smatra da turizam potiče gospodarski rast, dok 46 % ispitanika smatra da "stvara pretrpanost" u gradovima (UNWTO and IPSOS, 2019.). Da su potrebne bolje mjere za upravljanje turizmom, složilo se 49 % ispitanika, a njih 72 % podržava poboljšanje infrastrukture i objekata, dok samo 12 % misli da bi trebalo postojati ograničenja u broju posjetitelja (UNWTO and IPSOS, 2019.).

U svijetu postoje primjeri gradova koji su se okrenuli održivom razvoju. Za primjer može poslužiti Barcelona koja je ujedno i prvi dobitnik certifikata Biosphere koji dobivaju održive

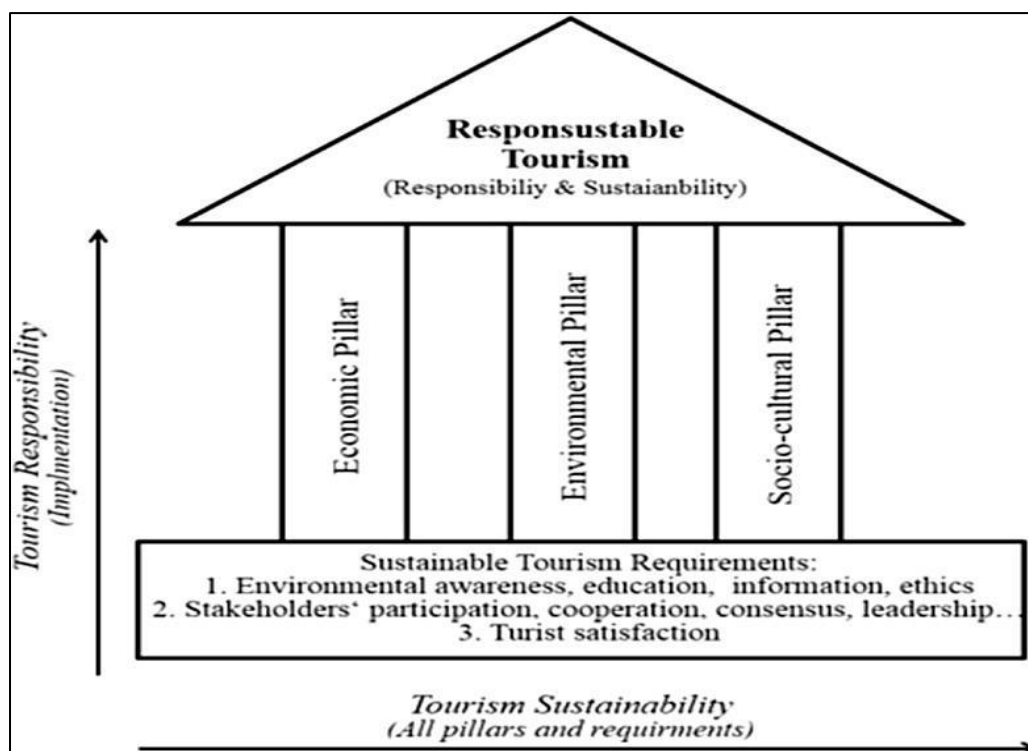
turističke destinacije. Više od trećine Barcelone sastoji se od zelenih površina, pa tako ima 86 parkova, preko 235 000 stabala, 17,72 m² zelene površine po stanovniku (*barcelonaturisme*, 2019.). Barcelona želi da njezini stanovnici i posjetitelji uživaju u brojnim atrakcijama koje grad nudi, ali na uravnotežen način koji poštuje okoliš. Po pitanju mobilnosti u gradu 34,4 % stanovnika i turista pješaci ili se koristi biciklom, 39,6 % koristi se javnim prijevozom, dok se 26,1 % koristi automobilom (Barcelona, 2019.). Barcelona se etablirala kao turistička destinacija koja se zalaže za održivost, s odgovorno upravljanim turizmom i strategijom koja povezuje sve segmente i koja nastoji osigurati da bude model koji će se održati i u budućnosti. Uz mnoge svjetske gradove koji se baziraju na održivom razvoju i jedan hrvatski grad ima problema s masovnošću turizma te njegovim negativnim učincima. Dubrovnik, poznat kao dragulj Jadrana, svake godine suočava se s problemom velikog broja posjetitelja koji svakodnevno dolaze kruzerima te u kratko vrijeme generiraju brojne negativne učinke na grad i lokalno stanovništvo, zbog čega su lokalne vlasti nametnule dnevni limit od 8000 posjetitelja iz brodova za kružna putovanja, odnosno 4000 posjetitelja u jutarnjim satima i 4000 u popodnevnim (*SustainEurope*, 2018.). Drugi je veliki izraženi negativan učinak pad broja ljudi koji žive u staroj jezgri Dubrovnika, gdje je 90-ih živjelo 5000 stanovnika, a danas manje od 800 (*SustainEurope*, 2018). Zbog prevelikog broja turista, UNESCO je poslao upozorenje da je status svjetske baštine Dubrovnika ugrožen, a kao borbu s masovnošću turizma provodi se projekt "Poštovati grad" koji bi trebao doprinijeti održivom razvoju turizma (*SustainEurope*, 2018).

Održivi razvoj prema tome predstavlja alternativu masovnom turizmu, i može se reći kako je glavno pravilo ove koncepcije upravo definicija održivog razvoja navedena u prethodnom dijelu rada. Mnogo toga u današnje vrijeme ovisi o održivom razvoju, i na lokalnoj i na nacionalnoj razini zbog čega je krajnje vrijeme da se probudi svijest svih sudionika u turizmu kada je riječ o održivom razvitku turističke destinacije. Pružatelji usluga moraju prihvatiti da je održivi turizam koji koristi lokalnom stanovništvu i pomaže u zaštiti njihove prirode i kulture jedini put naprijed.

3.1 NAČELA I CILJEVI ODRŽIVOG RAZVOJA TURIZMA

Održivi razvoj vodi se prema određenim načelima pa tako Čavlek i suradnici (2011: 416) navode: načelo ekološke održivosti, načelo sociokulturne održivosti i načelo ekonomske održivosti. Načelo ekološke održivosti podrazumijeva razvitak koji uključuje minimiziranje negativnih utjecaja turizma, prirodnu i kulturnu zaštitu i očuvanje te učinkovito korištenje resursa u turizmu; načelo sociokulturne održivosti odnosi se na veću uključivost u turizam i bolje informiranje, pružanje dubljeg turističkog iskustva, promicanje i razumijevanje kulture; ekonomsko načelo podrazumijeva optimalan način upravljanja resursima, naglašava važnost planiranja i upravljanja kao i postavljanje ograničenja razvoju turizma (Čavlek et al., 2011: 417–419). Slično navedenim načelima postoje i tri temeljna stupa (*ekonomski, ekološki i sociokulturni*) odgovornog i održivog razvoja prema kojima treba "osigurati dugoročne i održive gospodarske aktivnosti destinacije uz pravednu raspodjelu i korist svim dionicima; poštovati društveno-kulturnu autentičnost destinacije te isto očuvati za buduće generacije; resursi okoliša koji su ključni element održivog turističkog razvoja treba iskorištavati na optimalan način" (Breslauer et al., 2015: 102).

Prikaz 5. Tri temeljna stupa održivog/odgovornog razvoja turizma

Izvor: Mihalić, 2014: 463

U skladu s razvitkom turizma u održivom smjeru, potrebno je "osigurati kontinuitet koristi lokalnom stanovništvu u ekonomskom i socijalnom i fizičkom okolišu" (Vukonić i Keča, 2001: 192). Drugim riječima, potrebno je ostvariti maksimalnu ekonomsku korist, ne stvarajući dodatne negativne učinke na društvo i okoliš. Kako bi bio moguć dugoročni razvoj održivog turizma, potrebno je uspostaviti ravnotežu između ekološke, ekonomske i sociokulturne sastavnice, pri čemu je bitno optimalno korištenje resursa okoliša, poštovanje društveno-kulturne autentičnosti zajednica domaćina, kao i osigurati održive, dugoročne gospodarske operacije (UNWTO, 2019b).

Održivi turizam karakterizira niz načela koja doprinose uspjehu održivog razvoja turizma, a uključuju:

1. "Planiranje u turizmu potrebno je usmjeriti prema adekvatnom korištenju resursa,
2. Konceptija održivog razvoja nije „antirazvojna“, nego ističe limite koji se odnose na turizam,
3. Konceptija mora obuhvatiti dugoročni razvoj turizma,
4. Menadžment održivog razvoja turizma treba voditi računa o problemu zaštite okoliša, ali i o ekonomskim, socijalnim, kulturnim i drugim načelima održivosti,
5. Svi relevantni subjekti trebaju biti uključeni u donošenje odluka o održivom razvoju,
6. Potrebna je realna procjena mogućnosti promjene održivog razvoja u praksi u sadašnjosti i u budućem razvoju,
7. Destinacije trebaju iskoristiti tržišne prednosti primjene održivog razvoja,
8. Zbog mogućih sukoba u korištenju resursa, nužni su ustupci i kompromisi,
9. U ocjeni koristi i troškova održivog razvoja u turizmu treba poštivati sve subjekte koji imaju utjecaj na održivi razvoj" (Čavlek et al., 2011: 421).

Kako bismo bili uopće u mogućnosti provoditi politiku koja je usmjerena održivom razvoju turizma, razmatrajući između velikog broja načela koja su vezana za temu održivog turizma, tri su načela ključna za postizanje održivosti: 1. Razumijevanje i ciljanje tržišta, 2. Poboljšanje iskustva, 3. Poboljšanje osjećaja mjesta kroz dizajn, ili drugim riječima, potrebno je "Osigurati ciljano tržište sa željenim iskustvom na jedinstvenom mjestu" (Lorton Consulting, 2019.).

Umjesto termina održivi turizam, isto značenje u literaturi može se naći pod terminom odgovorni turizam, što ponajbliže opisuje povezanost turizma i održivog razvoja, odnoseći se na potrebu da se stanovništvo odgovornije odnosi prema svom okruženju (Vukonić i Keča,

2001: 193). No kako bi odgovorna putovanja bila realna, ona zahtijevaju pružanje odgovarajućih mogućnosti putovanja kao i odgovarajuću edukaciju (CREST, 2019.).

Održivi ili odgovorni turizam danas ponajviše služi minimiziranju negativnih učinaka, prije svega, kod masovnog turizma jer se njegov opseg u budućnosti može samo povećavati, zbog čega je upravo bitan stupanj odgovornosti svih sudionika u turizmu. Dugoročno, ne mijenjajući način razvoja turizma kako se to danas čini, potičući masovni turizam, pojavljuje se rizik od potpune destrukcije određenih turističkih destinacija, stoga se, da bi se to spriječilo, kako ne bi došlo do stagniranja razvoja, samo koncepcijom održivog razvoja turizmu osigurava budućnost.

Ciljevima održivog razvoja, jednako kao i načelima, osigurava se ravnoteža između triju glavnih sastavnica održivog razvoja: ekonomske, društvene i ekološke. Ciljevi zauzimaju središnji dio Agende za održivi razvoj do 2030., a služe kao nacrt za postizanje bolje i održivije budućnosti za sve. Sedamnaest ciljeva održivog razvoja povezani su, te se bave globalnim izazovima s kojima se suočavamo, a ciljevi su sljedeći (UNSDG, 2019c):

1. Iskorijeniti siromaštvo svuda i u svim oblicima.
2. Iskorijeniti glad, postići sigurnost hrane i poboljšanu prehranu te promovirati održivu poljoprivredu,
3. Zdravlje – osigurati zdrav život i promovirati blagostanje za ljude svih generacija.
4. Osigurati uključivo i kvalitetno obrazovanje te promovirati mogućnosti cjeloživotnog učenja.
5. Postići rodnu ravnopravnost i osnažiti sve žene i djevojke.
6. Osigurati pristup pitkoj vodi za sve, održivo upravljati vodama te osigurati higijenske uvjete za sve.
7. Osigurati pristup pouzdanoj, održivoj i suvremenoj energiji po pristupačnim cijenama za sve.
8. Promovirati uključivi održivi gospodarski rast, punu zaposlenost i dostojanstven rad za sve.
9. Izgraditi prilagodljivu infrastrukturu, promovirati uključivu i održivu industrijalizaciju i poticati inovativnost.
10. Smanjiti nejednakost unutar država i između njih.
11. Učiniti gradove i naselja uključivim, sigurnim, prilagodljivim i održivim.
12. Osigurati održive oblike potrošnje i proizvodnje.
13. Poduzeti hitne akcije u borbi protiv klimatskih promjena i njihovih posljedica.
14. Očuvati i održivo se koristiti oceanima, morima i morskim resursima za održiv razvoj.

15. Zaštititi, uspostaviti i promovirati održivo korištenje kopnenih ekosustava, održivo upravljati šumama, suzbiti dezertifikaciju, zaustaviti degradaciju tla te spriječiti uništavanje biološke raznolikosti.
16. Promovirati miroljubiva i uključiva društva za održivi razvoj, osigurati pristup pravdi za sve i izgraditi učinkovite, odgovorne i uključive institucije na svim razinama.
17. Ojačati načine provedbe te učvrstiti globalno partnerstvo za održivi razvoj.

Prikaz 6. Ciljevi održivog razvoja

Izvor: obrada autora prema UNSDG, 2019c

Pomoću ciljeva održivog razvoja formuliraju se razvojne politike kako bi se smanjili negativni utjecaji na okoliš i društvo koji se generiraju, prije svega, u gradovima te također služe za povećanje kvalitete života. Služeći se Butlerovim modelom, koji navodi kako svaka destinacija ima svoj životni vijek, pa tako i urbane turističke destinacije, upravo ciljevi održivog razvoja trebali bi spriječiti fazu stagnacije i propadanja, jer implementirajući navedene ciljeve prilikom razvoja turizma osigurao bi se opstanak gradova kao turističkih destinacija.

3.2 ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA U HRVATSKOJ

Kako u svijetu, tako i u Hrvatskoj, održivi turizam nema dugu povijest, ali u novije doba dobiva sve više na važnosti, zbog toga što su se prepoznale mogućnosti koje održivi razvoj, pa tako i turizam, nudi. Podizanjem cjelokupne svijesti i edukacijom sudionika u turizmu o važnosti održivog i odgovornog razvoja, te jednaka odnosa prema okolišu, bitno je za budući turizam i turističke destinacije, kako bi se spriječilo stagniranje i pad turizma koji je Hrvatskoj ujedno i glavni čimbenik gospodarskog rasta.

Održivi razvoj turizma u Republici Hrvatskoj, ponajviše je uvjetovan odredbama Zakona o prostornom uređenju i Zakona o gradnji, no kako bi dugoročno bio moguć održivi razvoj, potrebno je osigurati kvalitetnu razvojnu strategiju kao i financijska sredstva, primjenjujući već spomenuta tri načela održivog turizma "ekološko, sociokulturno i ekonomsko" (Breslauer et al., 2015: 101–102).

Ministarstvo turizma Republike Hrvatske definiralo je održivi turizam kao „turizam koji u potpunosti uzima u obzir trenutne i buduće gospodarske, društvene i okolišne učinke, brine se o potrebama posjetitelja, sektora, okoliša i destinacije“ (Održivi turizam HR, 2019a). Sve se više pozornosti posvećuje održivom razvoju turizma što je vidljivo iz brojnih aktivnosti i projekata vezanih za temu održivosti.

Cjelokupni hrvatski turizam razvija se prema *Strategiji razvoja turizma RH do 2020. godine* koja je usvojena 26. travnja 2013. koja ujedno pruža i odgovor na pitanje kakav turizam želi i treba razvijati (NN, 55/2013). U navedenoj strategiji ističe se vizija razvoja hrvatskog turizma koja se temelji na razvojnim načelima hrvatskog turizma, prema kojoj, "Hrvatska će 2020. godine biti globalno prepoznatljiva turistička destinacija, konkurentna i atraktivna za investicije, koja stvara radna mjesta i na održiv način upravlja razvojem na svom cjelokupnom prostoru, njeguje kulturu kvalitete, a svojim gostima tijekom cijele godine pruža gostoljubivost, sigurnost te autentične sadržaje i doživljaje" (MINT, 2019b).

Prikaz 7. Razvojna načela hrvatskog turizma do 2020. godine

Izvor: obrada autora prema MINT, 2019b: 28

Republika Hrvatska poznata je, u cijelom svijetu, po turizmu i turističkoj ponudi, krasi je prirodni prostor i bogata kulturno-povijesna baština zbog čega se može zaključiti kako ima veliki potencijal, ali i potrebu za razvojem održivog turizma. Nevjerojatni su podatci koji procjenjuju da u Hrvatskoj turisti ukupno čine 1380,78 % stanovništva ili drukčije prikazano, 57.587.000 turista za 4.170.600 stanovnika (CREST, 2018: 8). Dominantan turistički proizvod u Hrvatskoj predstavlja "Sunce i more", koji već godinama bilježi preko 85 % ukupnog volumena turizma, koji dovodi do aktualnih problema, sezonalnosti i potrebe za zaštitom okoliša, primjereno navedenom, bitno je istaknuti trenutačno slab razvoj ekoturizma, samo oko 3 % ukupnih putovanja motivirano je ekoturizmom, ali iz godine u godinu raste ekološka svijest posjetitelja, pa tako ovaj turistički proizvod bilježi snažan rast, 10 % – 20 % godišnje (NN, 55/2013).

Na temeljima prethodne strategije nastao je *Akcijski plan razvoja zelenog turizma*, prema kojoj su kao glavni turistički proizvodi za razvoj hrvatskog turizma istaknuti zeleni ili ekoturizam u kojem se kao glavne teme i područja zelenog turizma navode:

- "planiranje održivog razvoja i održivo upravljanje destinacijom,

- zaštita, održivo korištenje i upravljanje okolišem te prirodnom i kulturnom baštinom;
- klimatske promjene –energetska i resursna učinkovitost;
- održivi transport i putovanje;
- turizam i održiva proizvodnja i potrošnja (održivi lanci nabave kojima zeleni turizam razvija tržište za druge zelene proizvode koji se kroz njega plasiraju konačnom potrošaču);
- horizontalne teme edukacije, treninga, umrežavanja; uvođenje standarda kvalitete, certificiranje, marketing" (MINT, 2019a: 8).

U akcijskom planu također su navedeni ciljevi koji bi trebali pomoći da se dugoročno smanji pritisak na okoliš koji generira turizam. Prema tome potrebno je:

"C1: Kontinuirano i sustavno unapređenje okolišne održivosti turizma u RH

C2: Unaprijediti okolišnu održivost turizma na razini turističkih destinacija (sve najznačajnije turističke destinacije u Hrvatskoj certificirati kao destinacije koje razvijaju održivi turizam).

C3: Unaprijediti okolišnu održivost turizma na razini ugostiteljsko turističkog pružatelja usluga (svi najznačajniji pružatelji ugostiteljsko turističkih usluga certificirani su kao okolišno odgovorna poduzeća)

C4: Hrvatska svomu turističkom brendu uspješno valja dodati atribut destinacije predvodnice održivog turizma" (MINT, 2019a: 25).

Ministarstvo turizma radi na jačanju prepoznatljivosti teme održivosti među stanovništvom, pa je tim putem 2012. godine pokrenulo *web*-portal *Održivi turizam Hrvatska* na kojem su dostupne sve informacije, zakoni, propisi, primjeri i ostalo, vezani za navedenu temu, zatim u suradnji s Europskom unijom organizira brojne konferencije na temu održivosti, a treba istaknuti da je Hrvatska 2014. godine bila domaćin prve europske međuparlamentarne konferencije *Izazovi održivog turizma: promocija kulturne baštine i zaštita okoliša*, te za kraj, 2015. godine uvođenje *Nagrade za održivi turizam* (MINT, 2019a: 15). Obilježavanjem 2017. godine, kao godine održivog turizma za razvoj Svjetske turističke organizacije, u Hrvatskoj je održana konferencija *Izazovi i perspektive održivog turizma u Hrvatskoj* kojoj je tema bila edukacija stanovništva kao i promocija te provođenje planova održivog razvoja turizma, a zaključak konferencije bio je "održivi turizam ključni je smjer razvoja turizma" (*HRturizam*, 2019a).

Porastom dolazaka i interesa turista za posjete starim gradskim jezgrama dovodi do ugrožavanja svakidašnjeg načina života lokalnog stanovništva, zbog čega je 2018. godine u Splitu održana konferencija *Razvoj održivog turizma u gradovima s povijesnom jezgrom*

(MINT, 2019c). Poznato je kako su stare gradske jezgre kulturno-povijesni resurs koji svake godine privlači veliki broj turista gdje se na primjeru gradskih zidina u Dubrovniku vidi važnost gradskih jezgra kao dijela turističke ponude, što dokazuje i podatak kako je u 2001. godini 140 000 posjetitelja prešlo preko zidina, dok danas taj broj prelazi preko milijun posjetitelja godišnje (MINT, 2019c).

Turizam je u Hrvatskoj u konstantnom rastu pa tako i prihodi od turizma što dokazuju brojke Hrvatske gospodarske komore (HGK), prema kojima je od 2010., turizam u 2016. godini ostvario povećanje prihoda od 38,6 %, ili 2,4 milijarde eura (Zadarski.hr, 2019.). Hrvatska iz godine u godinu bilježi porast turističkog prometa (dolasci i noćenja) što naglašava potrebu i važnost ispravnog planiranja i kontroliranja razvoja turizma.

Prikaz 8. Osnovni pokazatelji razvoja turizma

Osnovni pokazatelji razvoja turizma								
	1980.	1985.	1990.	1995.	2000.	2005.	2010.	2015.
Broj postelja (u 000)	692	820	863	609	710	909	910	1.029
Broj turista (u 000)	7.929	10.125	8.498	2.438	7.136	9.995	10.604	14.343
Broj noćenja (u 000)	53.600	67.665	52.523	12.885	39.183	51.421	56.416	71.605
Prosječni broj noćenja po postelji	77	83	61	21	55	57	62	70
Prosječni broj noćenja po dolasku turista	6,8	6,7	6,2	5,3	5,5	5,1	5,3	5

Izvor: MINT, 2018: 12

Podatci u Tablici 5. pokazuju kako se razvoj turizma od 1980. godine pa sve do danas odvijao pozitivno i uzlaznom putanjom, osim 1990-ih za vrijeme Domovinskog rata kada je zabilježen prvi veliki pad svih pokazatelja razvoja turizma. Iz tablice se može očitati kako je u 2015. godini Hrvatska raspolagala s 1 029 000 postelja, a iste godine posjetilo ju je 14 343 000 turista koji su ostvarili 71 605 000 noćenja. Svi navedeni pokazatelji i nakon 2015. godine ostvarili su rast, pa je tako 2017. godine zabilježeno 1 207 427 postelja, 17 430 000 zabilježenih turističkih dolazaka, ostvarujući ukupno 86 200 000 turističkih noćenja. Hrvatski turizam, iako iz godine u godinu ta razlika slabi, ima problema sa sezonalnosti, no uzimajući u obzir navedene podatke, Hrvatska može očekivati daljnji rast i razvoj turizma tako da svoj razvoj usmjeri prema održivosti i odgovornosti.

Prikaz 9. Deset gradova i općina s najvećim turističkim prometom

GRAD/ OPĆINA	TURISTI (u 000)		INDEKS 2017./ 2016.	NOĆENJA (u 000)		INDEKS 2017./ 2016.
	2016.	2017.		2016.	2017.	
Zagreb	1.108,6	1.286,0	116,0	2.016,1	2.263,7	112,3
Dubrovnik	987,0	1.174,8	119,0	3.371,1	3.886,0	115,3
Split	583,0	720,3	123,6	1.717,4	2.127,3	123,9
Rovinj	561,0	625,6	111,5	3.329,7	3.689,5	110,8
Poreč	511,9	550,6	107,6	2.925,5	3.152,0	107,7
Zadar	421,1	524,5	124,6	1.550,5	1.832,7	118,2
Umag	408,2	456,3	111,8	1.960,8	2.343,1	119,5
Opatija	413,8	433,1	104,7	1.252,7	1.361,0	108,6
Medulin	365,5	387,5	106,0	2.410,4	2.555,7	106,0
Pula	330,9	381,5	115,3	1.606,6	1.878,2	116,9

Izvor: MINT, 2018: 33

Od ukupnoga turističkoga prometa Republike Hrvatske, najveći broj dolazaka u 2016. i 2017. godini zabilježen je u Zagrebu koji slijede Dubrovnik i Split, dok se Zadar našao na 6. mjestu s ukupno 524 000 dolazaka. O pitanju turističkih noćenja, najveći broj njih zabilježen je u Dubrovniku 3 886 000, zatim Rovinju 3 689 500 i Poreču 3 152 000, a u Zadru je ostvareno 1 832 700 noćenja. Proučavajući navedene podatke, može se primijetiti kako unatoč velikom broju dolazaka turista, prosječno je ostvareno 3,5 noćenja po turistu, dok su Zadar i Zadarska županija 2017. godine raspolagali s ukupno 160 501 postelju.

Na razini Zadarske županije, iz Prikaza 10. vidi se kako je broj dolazaka i noćenja u 2017. godini bio znatno veći, odnosno ostvareno je 1 808 200 dolazaka, 16 % više nego 2016. godine kada je broj dolazaka iznosio 1 627 459, a u 2017. godini ostvareno je 13 698 888 noćenja ili 18 % više nego prethodne godine kada je ostvareno 11 606 490 noćenja, što znači da su turisti prosječno ostvarili 7,6 noćenja na razini županije 2017. godine, u odnosu na 7,1 noćenja godinu prije. U istoj tablici prikazana je preraspodjele dolazaka i noćenja u Zadarskoj županiji prema turističkim zajednicama i općinama u kojima je ostvaren turistički promet, te se vidi kako Zadar, kao urbano turističko središte županije, ostvaruje 30,02 % turističkih dolazaka i 14,41 % noćenja.

Prikaz 10. Dolasci i noćenja turista 2017. godine

Turistička zaj.	DOLASCI 2017.			%	Turistička zaj.	NOĆENJA 2017.			%
	Domaći	Strani	Ukupno	učešća		Domaći	Strani	Ukupno	učešća
ZADAR	67.270	475.589	542.859	30,02	VIR	1.154.603	915.615	2.070.218	15,11
BIOGRAD	32.884	180.334	213.218	11,79	ZADAR	218.453	1.755.710	1.974.163	14,41
PAG	12.879	110.791	123.670	6,84	BIOGRAD	217.524	1.076.323	1.293.847	9,44
VIR	32.909	90.730	123.639	6,84	PAG	178.821	834.865	1.013.686	7,40
STARIGRAD	7.714	77.465	85.179	4,71	PAKOŠTANE	195.057	578.180	773.237	5,64
PAKOŠTANE	10.759	73.800	84.559	4,68	NIN	109.413	578.924	688.337	5,02
NIN	7.758	69.005	76.763	4,25	STARIGRAD	127.720	461.405	589.125	4,30
ZATON	6.549	63.569	70.118	3,88	ZATON	63.273	518.499	581.772	4,25
SV. FILIP	13.871	48.089	61.960	3,43	SV. FILIP	146.108	394.757	540.865	3,95
SUKOŠAN	7.979	48.532	56.511	3,13	PRIVLAKA	160.662	299.957	460.619	3,36
BIBINJE	5.031	51.137	56.168	3,11	BIBINJE	60.397	373.197	433.594	3,17
PRIVLAKA	7.873	34.087	41.960	2,32	SUKOŠAN	77.436	351.962	429.398	3,13
KOLAN	4.377	26.004	30.381	1,68	KOLAN	123.907	228.455	352.362	2,57
POVLJANA	5.061	20.010	25.071	1,39	PAŠMAN	117.661	217.645	335.306	2,45
PAŠMAN	4.367	19.358	23.725	1,31	POVLJANA	92.388	157.440	249.828	1,82
RAŽANAC	2.676	18.978	21.654	1,20	VRSI	104.114	132.725	236.839	1,73
VRSI	5.861	15.461	21.322	1,18	RAŽANAC	41.976	164.577	206.553	1,51
SALI	2.934	18.085	21.019	1,16	OBROVAC	62.711	134.753	197.464	1,44
OBROVAC	2.726	14.724	17.450	0,97	JASENICE	66.379	102.266	168.645	1,23
POSEDARJE	2.391	13.726	16.117	0,89	SALI	19.022	138.469	157.491	1,15
JASENICE	3.655	11.842	15.497	0,86	UGLIJAN	43.905	101.707	145.612	1,06
UGLIJAN	2.601	10.646	13.247	0,73	SILBA	64.523	48.543	113.066	0,83
PREKO	2.132	8.878	11.010	0,61	PREKO	26.898	81.977	108.875	0,79
TKON	1.517	7.615	9.132	0,51	TKON	31.713	74.095	105.808	0,77
NOVIGRAD	1.348	7.743	9.091	0,50	POSEDARJE	22.437	80.501	102.938	0,75
KUKLIJICA	1.347	7.279	8.626	0,48	NOVIGRAD	36.906	49.763	86.669	0,63
BOŽAVA	2.235	4.793	7.028	0,39	KUKLIJICA	18.043	67.335	85.378	0,62
BENKOVAC	592	4.897	5.489	0,30	BENKOVAC	6.761	56.080	62.841	0,46
SILBA	2.134	3.302	5.436	0,30	BOŽAVA	14.425	30.982	45.407	0,33
KALI	710	4.142	4.852	0,27	KALI	8.496	35.642	44.138	0,32
POLIČNIK	57	1.436	1.493	0,08	POLAČA	1.465	11.151	12.616	0,09
POLAČA	197	1.057	1.254	0,07	POLIČNIK	330	12.073	12.403	0,09
ZEMUNIK D.	28	904	932	0,05	ZEMUNIK D.	131	6.485	6.616	0,05
GRAČAC	140	424	564	0,03	GALOVAC	77	3.759	3.836	0,03
GALOVAC	11	547	558	0,03	STANKOVCI	16	3.723	3.739	0,03
STANKOVCI	2	350	352	0,02	GRAČAC	917	1.042	1.959	0,01
ŠKABRNJA	-	188	188	0,01	LIŠANE OST.	10	1.885	1.895	0,01
LIŠANE OST.	1	107	108	0,01	ŠKABRNJA	-	1.743	1.743	0,01
UKUPNO	262.576	1.545.624	1.808.200	100,00	UKUPNO	3.614.678	10.084.210	13.698.888	100,00

Izvor: TZ Zadarske županije, 2018: 5-7

Prema zadnjem popisu stanovništva iz 2011. godine, Zadarska je županija brojila 170 017 stanovnika, dok je iste godine u gradu Zadru bilo 75 062 stanovnika. Kada broj stanovnika cijele županije gledamo u odnosu na ukupan broj turista kroz mjesece lipanj, srpanj, kolovoz, pa čak i rujan, vidimo da u tim mjesecima ima puno više turista od lokalnog stanovništva. Tako primjerice u lipnju u Zadarskoj županiji omjer turista i lokalnog stanovništva bio je 1,5 : 1, dok u srpnju i kolovozu taj omjer glasi 3 : 1. Također iz Prikaza 11. vidi se izražen problem sezonalnosti, gdje se glavina turističkog prometa odvija od svibnja do rujna, što znači da bi dalje napore u razvijanju turizma trebalo bazirati na povećanju turističkog prometa u predsezoni i posezoni.

Prikaz 11. Dolasci turista po mjesecima 2016./2017. godine

Mjesec	DOLASCI 2016.			DOLASCI 2017.		
	Domaći	Strani	Ukupno	Domaći	Strani	Ukupno
Siječanj	2.853	3.182	6.035	2.935	4.458	7.393
Veljača	2.890	4.635	7.525	3.803	4.333	8.136
Ožujak	4.535	11.554	16.089	6.019	12.058	18.077
Travanj	8.128	36.791	44.919	10.360	57.194	67.554
Svibanj	16.656	86.085	102.741	18.105	84.637	102.742
Lipanj	35.988	166.176	202.164	43.168	218.118	261.286
Srpanj	77.729	437.163	514.892	83.334	491.701	575.035
Kolovoz	61.095	422.151	483.246	62.032	440.185	502.217
Rujan	14.329	151.065	165.394	13.330	159.110	172.440
Listopad	9.628	50.612	60.240	9.006	53.790	62.796
Studeni	4.618	8.808	13.426	7.179	11.471	18.650
Prosinac	3.875	6.913	10.788	3.305	8.569	11.874
UKUPNO	242.324	1.385.135	1.627.459	262.576	1.545.624	1.808.200

Izvor: TZ Zadarske županije, 2018: 9

Problem hrvatskog turizma javlja se kroz ovisnost turističkih destinacija turizmom, a da je problem ozbiljan, ukazuje i HGK, koja tvrdi kako bi u slučaju propasti turizma, u Dalmaciji preživio samo Zadar, jer iz analize prihoda gospodarstva Zadarske županije "na trgovinu na veliko i malo otpada 23 posto ukupnih prihoda. Slijedi prerađivačka industrija, koja u Zadru i okolici donosi 20 posto prihoda, i tek onda sektor pružanja smještaja i pripreme hrane u turizmu s 11,5 posto, pa usluge prijevoza i skladištenja 10,5 posto, poljoprivrede i ribarstva 9,6 posto te građevinarstva 7,5 posto. Na administrativne i pomoćne usluge otpada 5,4 posto, a na ostala područja 10 posto" (Zadarski.hr, 2019.).

Turizam Grada Zadra razvija se prema *Strategiji razvoja turizma grada Zadra*, a Zadar kao glavno turističko središte cijele županije bilježi pozitivne trendove turističkih aktivnosti. Vizija turizma Grada Zadra "Grad Zadar je specifična turistička destinacija koja uspješnom suradnjom multi-sektorskih dionika posluje u većem dijelu godine, konkurentna je na turističkom tržištu, pruža istinsko gostoprimstvo te poseban doživljaj dalmatinskog stila života i okoliša" (Strategija razvoja turizma grada Zadra). Zadar kao urbana turistička destinacija svake godine bilježi porast turističkih aktivnosti. Prema podacima iz navedene Strategije (2016: 30), u 2014. godini Zadar je raspolagao s ukupno 19 346 smještajnih jedinica, od kojih se prema broju ostvarenih noćenja ističu hoteli (42 %) i privatni smještaj (41 %) od ukupnog udjela u ostvarenim noćenjima. Potrebno je naglasiti kako Grad Zadar

bilježi konstantan rast u broju smještajnih kapaciteta u skladu s porastom turističkih aktivnosti i razvoju destinacije.

Uz sve turističke potencijale koje posjeduje Hrvatska s nakanom održavanja dugoročne konkurentnosti na turističkom tržištu, te kako bi i dalje u budućnosti uspješno razvijala vlastiti turizam, potrebno je cjelokupnu strategiju i politiku dosadašnjeg razvoja turizma okrenuti prema održivom i odgovornom razvoju. Isto tako, vodeći se primjerom Zadarske županije, i ostale županije u Dalmaciji bi trebale smanjiti svoju ovisnost o turizmu ulaganjem i poticanjem drugih industrija. Zaključno, održivi razvoj jedini garantira očuvanje prirodnog prostora i kulturno-povijesne baštine te osigurava daljnji potrebni razvoj za hrvatski turizam.

3.2.1 Certifikati za održivi turizam u Republici Hrvatskoj

U suradnji s Europskom unijom Ministarstvo zaštite okoliša i prirode odlučilo je uspostaviti ekooznake/certifikate kao znak okolišne izvrsnosti koje ministarstvo definira kao "dobrovoljni instrumenti zaštite okoliša pomoću kojih proizvođači i davatelji usluga pokazuju da poštuju visoke standarde zaštite okoliša tijekom životnog ciklusa proizvoda i pružene usluge" (MZOP, 2019b). Služe za promicanje održive proizvodnje i potrošnje s namjerom smanjenja negativnih učinaka na okoliš i društvo, a namijenjene su samo onima koji zadovolje standarde propisane od Europske unije ili Ministarstva zaštite okoliša i prirode.

Ministarstvo je nositelj dvaju certifikata, naziv je prvog *Prijatelj okoliša*, te je uvršten među certifikate 2011. godine, a dodjeljuje se hotelima i kampovima, gdje je u sklopu pokusnog projekta 10 hotela i 5 kampova dobilo navedeni certifikat, drugi je certifikat u nadležnosti ministarstva *EU Ecolabel* koji je namijenjen svim proizvodima i uslugama koji se nalaze na tržištu Europske unije, a, između ostalog, također se odnosi na hotele i kampove (MINT, 2019a: 16). U ovom slučaju, hoteli i kampovi, da bi ispunili uvjete za certifikat, trebaju zadovoljiti određena mjerila vezana za okoliš poput potrošnje resursa i energije, zaštite bioraznolikosti, gospodarenje otpadom i kemikalijama, te društvenih mjerila, točnije ostvarenje suradnje s lokalnom zajednicom (MINT, 2019a: 16). Prema primjeru *EU Ecolabel* razvijen je certifikat koji se odnosi na male i obiteljske hotele, a mjerila koja se trebaju ispuniti prilagođena su im (MINT, 2019a: 16).

Udruga poslodavaca u hotelijerstvu Hrvatske (UPUHH) kroz suradnju s Ministarstvom turizma, 2014. godine uvrstila je novi certifikat o pitanju održivog razvoja turizma *Sustainable Hotel Certificate by UPUHH*, u 2015. godini 41 hotel posjedovao je ovaj certifikat, a dugoročni je plan da svi članovi udruge (200 hotela) usvoje navedeni certifikat koji bi im omogućio praćenje trenda održivosti poslovanja, ali i smanjenje troškova poslovanja (Održivi turizam HR, 2019b). Navedeni certifikat razrađen je u 9 skupina kriterija, te se dodjeljuje prema 3 kategorije, *basic* kategorija, *advanced* kategorija, *superior* kategorija (UPUHH, 2019.).

Republika Hrvatska, kao i većina europskih država, 1998. godine usvojila je program *Plava zastava* koji uključuje plaže i marine te je 2015. godine preko 100 plaža i marina imalo ovaj certifikat čiji je primarni cilj programa je održivo upravljanje morskim i obalnim pojasom (HPD, 2019.). Za hrvatski turizam ova je nagrada veoma bitna, kako je već navedeno, dominira turistički proizvod sunce i more, ali izuzevši ovaj razlog, plava zastava, kao i drugi certifikati, pomažu brendiranju Hrvatske kao destinacije koja ulaže u održivost turizma.

3.3 PRIMJERI DOBRE PRAKSE ODRŽIVOG TURIZMA

Brojni su pojedinačni primjeri u Hrvatskoj koji pokazuju pozitivan trend održivog razvoja turizma. U daljnjem dijelu rada navest će se neki od primjera dobre prakse koji su ujedno i najbolji načini edukacije o održivom razvoju:

“DICA MORA” – ekološko-edukativni projekt u Supetru na Braču, osmišljen je kroz lokalnu suradnju Turističke zajednice, Komunalnog društva *Grad*, Dobrovoljnoga vatrogasnog društva i kluba za športski ribolov na moru „Arbun“. Cilj je projekta smanjenje zagađenja mora i okoliša, jer kako navode "Čisti okoliš, more i njegovo podmorje su preduvjeti za održivi razvoj koji je iznimno važan i za turizam" (Hrturizam, 2019b).

Zelena energija iz HEP-ovih elektrana – važnost obnovljivih izvora energije preduvjet je održivom razvoju zbog čega se na tržištu našao novi proizvod *ZelEn (Zelena energija)*, točnije radi se o električnoj energiji koja se dobiva iz 26 certificiranih HEP-ovih hidroelektrana. Za ovaj je projekt HEP Opskrba dobila nagradu *GREENOVATION*, kao poticaj zelenom gospodarstvu. Navedenim se proizvodom koristi 35 hrvatskih kompanija pokazujući važnost brige za okoliš i društvo, a neki su od korisnika hotel Dubrovnik, terme Sveti Martin, Park prirode Medvednica, Plitvička jezera i mnogi drugi (Hrturizam, 2019b).

Inicijativa "100 zelenih stabala" – kroz suradnju HEP Opskrbe i kupaca ZelEna, dogovoreno je kako će za realizaciju programa Ujedinjenih naroda iz 2010. godine *Milijarda zelenih djela – međunarodni pokret kojim štitimo planet i osiguravamo održivu budućnost*, posaditi 100 stabala i urediti prostor oko 26 hidroelektrana (Hrturizam, 2019b).

Hotel Olympia Sky – predstavlja primjer hotela koji ulaže u sustave energetske održivosti kroz korištenje obnovljivih izvora energije. Kroz projekt vrijedan 170 milijuna kuna do sada su investirali u solarne panele koji služe za zagrijavanje vode, a u daljnjim projektima predviđena je "izgradnja kolektora prikupljanja kišnice i reciklaže otpadnih voda." Kroz svoj način poslovanja, hotel je postigao znatne uštede u potrošnji energije čime je ostvario vrijedan učinak na okoliš (Hrturizam, 2019b).

Krk do 2030. godine postaje energetska neovisan otok – Krk prednjači u Hrvatskoj u obnovljivim izvorima energije, kao i zbrinjavanju otpada, što pokazuje podatak da odvaja i reciklira 50 % otpada, dok je prosjek na razini države samo 15 %. Do 2020. godine Krk želi odvajati 80 % svog otpada, a dugoročno je cilj ostvariti 100 % energetske neovisnosti zbog čega bi Krk postao prvi takav otok u ovom dijelu Europe i svijeta (Hrturizam, 2019b).

Program razvoja održivog turizma Lošinja – Otok Lošinj, poznat kao i otok vitalnosti, u suradnji s turističkom zajednicom grada i Instituta za turizam izradio je navedeni program. Program je usmjeren na očuvanje i zaštitu bioraznolikosti, a sastoji se ukupno od 30 projekata kojima pripadaju projekti poput zaštite prirodnih resursa, zaštite sociokulturnih resursa, te projekti vezani za gospodarsku održivost. Neki od projekata ovog programa jesu: *Lošinjski vrtovi*, *Nosivi kapacitet kupališnog prostora*, *Unapređenje sustava upravljanja otpadom*, *Inicijativa za 'zelenu' arhitekturu*, *Očuvanje autentičnosti*, *Lošinj bez barijera*, *Eko marina(e)*, *Lošinjski eko klaster* i ostali (IZT, 2013.). Zahvaljujući navedenom programu i projektima, otok Lošinj gradi svoj turistički identitet koji je povezan s idejom o održivosti. Da je Lošinj uspješan u pitanju planiranja i razvoja turizma, dokazuju brojne nagrade od kojih se ističu prestižnu nagradu *Top 100 održivih destinacija svijeta* i *Svjetska nagrada za održivi razvoj* (Grad Mali Lošinj, 2019.). Kao razlog uspjeha otoka Lošinja ističe se pažljivo planiranje upravljanja destinacijom, te suradnja grada i turističke zajednice.

Navedeni primjeru pokazuju kako se ulaganjem u održivo poslovanje, osim što se smanjuju troškovi poslovanje, postiže usklađen razvoj s okolišem i prirodom te se stvara slika hrvatskog turizma kao prijatelja prirode, što upravo i jesu ciljevi održivog razvoja turizma.

U današnje vrijeme gradovi predstavljaju turističku destinaciju, a kako je već navedeno u dosadašnjem dijelu rada, svaka turistička destinacija ima vlastiti životni ciklus što odražava važnost načinom upravljanja gradom kao urbanom turističkom destinacijom. Hrvatska je poznata po masovnom turizmu kao i glavnim turističkim proizvodom, *sunce i more*, odnosno glavnina turističkog prometa odvija se u ljetnim mjesecima kada se ujedno bilježi i najveći priljev turista u zemlju. Velika koncentracija turista u urbanim destinacijama rezultira brojnim negativnim učincima turizma i na okoliš i na gradove. Turizam ostvaruje razne pozitivne učinke u urbanim destinacijama poput povećanja zaposlenosti, unapređenja infrastrukture, poticanja poduzetništva, dok postoji i velik broj negativnih učinaka koji se manifestiraju u obliku velikih gužva i problema u prometu, prekomjernoj buci, onečišćenju i primjeni urbanog prostora, otuđenju lokalne zajednice i slično, što upravo čini urbane destinacije pogodnim za održivi razvoj turizma. Održivi razvoj turizma zapravo bi trebao omogućiti destinacijama lakšu kontrolu te bolje planiranje razvoja turizma i destinacije prema načelima i ciljevima koji su propisani održivim razvojem. Kada bi se u potpunosti prihvatila koncepcija održivog razvoja turizma, osigurala bi se dugoročna konkurentnost hrvatskog turizma na turističkom tržištu što bi ujedno trebao biti i cilj svake turističke destinacije.

4. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE

Za potrebe izradbe rada korištena je kombinacija različitih znanstvenih metoda, kao i znanstveno-stručne spoznaje do kojih se došlo pregledom korištene literature. Istraživanje je provedeno odgovarajućim istraživačkim metodama kako bi se ostvarili postavljeni ciljevi istraživanja te testirale hipoteze istraživanja.

4.1 METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Kako bi se dobio što bolji uvid u pregled literature o koncepciji urbanizacije održivog razvoja i održivog razvoja turizma, korištena je povijesna i deskriptivna metoda. Također, proučavanjem literature i analizom dostupnih sekundarnih podataka iz područja interesa, tijekom izradbe teorijskog dijela rada korištena je induktivna i deduktivna metoda. Korištenje i drugih znanstvenoistraživačke metoda, poput metode analize i sinteze, te metode komparacije, bitno je kako bi se identificirali važni čimbenici i pojave u turističkoj destinaciji.

Empirijsko primarno istraživanje provedeno je metodom anketiranja pri čemu je korišten polustrukturirani anketni upitnik. Zelenika (2000: 366) navodi kako je metoda anketiranja "postupak kojim se na temelju anketnog upitnika istražuju i prikupljaju podaci, informacije, stavovi i mišljenja o predmetu istraživanja". Prije sastavljanja pitanja u anketi treba biti jasno definiran cilj i svrha istraživanja koji trebaju biti realno postavljeni kako bi se mogli ostvariti, dok sama pitanja u anketi trebaju biti precizna, jasna i nedvosmislena. Pitanja mogu biti otvorenog i zatvorenog tipa, a kako bi se osiguralo valjano, precizno i objektivno mjerenje rezultata istraživanja, često se koriste različite ljestvice, kao primjerice Bogardusova ljestvica, Likertova ljestvica, Thurstonova ljestvica i druge (Zelenika, 2000: 370–373). Anketiranje se može provoditi na više načina: individualno, grupno, telefonski, poštom, internetom.

Postupak anketiranja za ovo istraživanje proveden je pisano uz prisutnost anketara i internetom (mrežno), prilikom čega su ispitanici na temelju vlastitog znanja i spoznaja pružili različite odgovore, s namjerom prikupljanja informacija bitnih za navedeno istraživanje. Anketiranje polustrukturiranim upitnikom provodilo se na lokalnom stanovništvu grada Zadra zbog toga što lokalno stanovništvo direktno sudjeluje pri razvoju turizma Zadra kao urbane turističke destinacije, te se svi pozitivni i negativni učinci turizma odražavaju upravo na

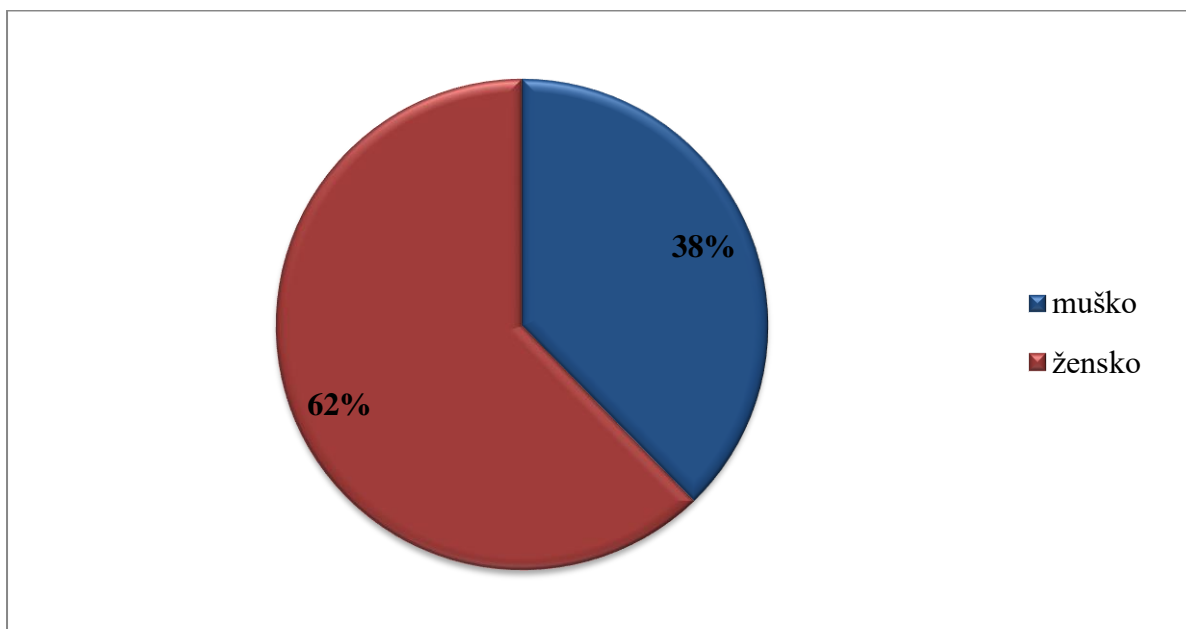
lokalnom stanovništvu, dok su ispitanici odabrani slučajnim odabirom, pri čemu su se u uzorku nastojali ravnomjerno pokriti svi dobni razredi.

4.2 REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Rezultati primarnoga empirijskog istraživanja obuhvaćaju rezultate anketnog istraživanja koje je provedeno u razdoblju od 13. 2. 2019. do 2. 4. 2019., a upitnik se sastojao od 16 pitanja otvorenog i zatvorenog tipa kojima se pokušao ispitati utjecaj turizma na grad Zadar kao urbanu turističku destinaciju. Pitanjima se također istražuje zadovoljstvo stanovnika o gradu Zadru kao turističkoj destinaciji, kao i koji bi bili glavni negativni i pozitivni učinci na lokalnu zajednicu te koja rješenja smatraju prigodnim kako bi se smanjio pritisak koji vrši turizam na grad Zadar.

U provedenome anketnom istraživanju sudjelovalo je ukupno 237 ispitanika od kojih je bilo 38 % ispitanika muškog i 62 % ispitanika ženskog spola. Najviše je ispitanika starosne dobi 26 – 35 godina, njih 29 %, zatim 27 % ispitanika 36 – 45 godina, 25 % ispitanika ima 18 – 25 godina, dok je njih 19 % starije od 46 godina.

Grafikon 5. Odnos ispitanika prema spolu u %

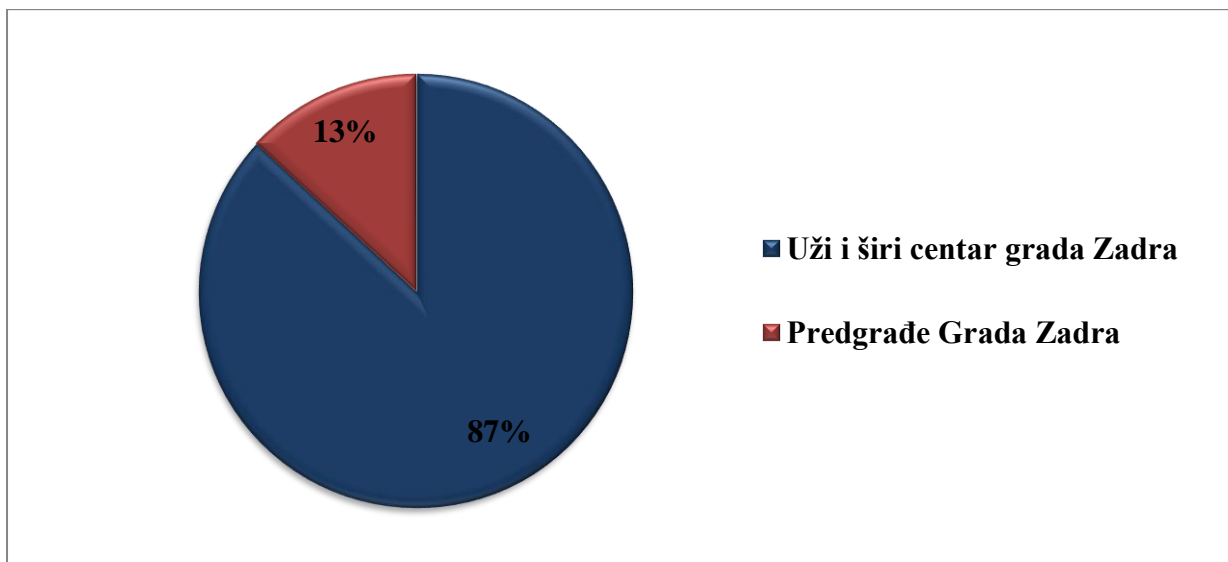

Izvor: obrada autora

Prema mjestu stanovanja prilikom ispitivanja ponuđena su dva odgovora, ispitanici koji žive u staroj jezgri (poluotoku) i užem centru grada Zadra (87 % ispitanika) te 13 % ispitanika koji prebivaju u predjelima šireg centra i predgrađima grada Zadra koji administrativno pripadaju gradu Zadru (poput Kožina, Petrčana i dr.).

Zbog sve većeg pritiska turizma, posebno u srpnju i kolovozu, na svakidašnji život lokalnog stanovništva u Zadru, ispitanici, preko 55 % njih, izbjegavaju odlazak na poluotok kao i posjete turističkim lokacijama (*Pozdrav suncu*, *Morske orgulje* i sl.), dok je 50 % ispitanih navelo kako se tijekom navedenih mjeseci manje koristi automobilom. Većina ljudi također radije ide pješice na poluotok ili se koristi biciklom i javnim prijevozom.

Grafikon 6. Odnos ispitanika prema mjestu stanovanja

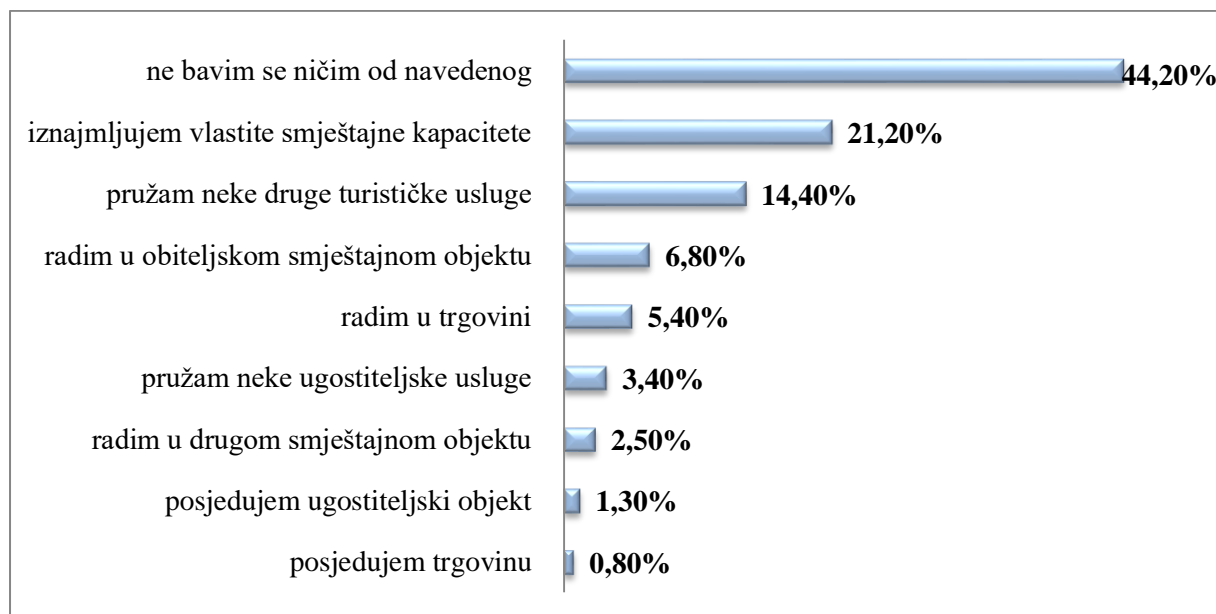
Izvor: obrada autora

Na postavljeno pitanje obavljaju li kakvu poslovnu djelatnost vezanu za turizam, s mogućnosti više odgovora, 55,8 % ispitanika označilo je kako su na određeni poslovni način uključeni u turističke djelatnosti, dok je njih 44,2 % naznačilo kako nisu uključeni u turističke djelatnosti. Veliki postotak stanovništva uključenog u turističke djelatnosti također ukazuje na mogući problem ovisnosti i prevelike usmjerenosti na turizam. Od ispitanika koji se bave turizmom, najveći broj ispitanih (21 %) iznajmljuje vlastite smještajne kapacitete, dok najmanje ispitanih (2 %) posjeduje neki ugostiteljski objekt ili trgovinu. Za razliku od istraživanja koje je provedeno za potrebe izradbe Strategije razvoja turizma grada Zadra

(2016: 90), na pitanje ispitanika o uključenosti u turističke djelatnosti, 46 % stanovništva u nekom je obliku uključeno u turističke djelatnosti, najviše iznajmljivanjem vlastitih smještajnih kapaciteta (23 %). Grad Zadar kao urbana turistička destinacija prema podacima Turističke zajednice Grada Zadra u 2014. godini imao ukupno 19 346 smještajnih jedinica, od kojih 10 969 otpada na privatni smještaj u kojem se nakon hotelskog smještaja (42 %) ostvari najviše noćenja (41 %).

O pitanju primarnih prihoda, 38 % ispitanika ne bavi se turizmom tako da im prihodi nisu vezani s turizmom, dok kod 42 % ispitanika glavni izvori prihoda nisu vezani za turizam, a prihodi koji su ostvareni turizmom 20 % ispitanika navodi kao primarni izvor prihoda. Iz navedenih podataka može se zaključiti kako turizam za lokalno stanovništvo koje je uključeno u turističku djelatnost najčešće predstavlja dodatni izvor prihoda za kućanstvo, što otvara novo pitanje o kvaliteti ponude koja se pruža na turističkom tržištu.

Grafikon 7. Uključenost ispitanika u turističke djelatnosti

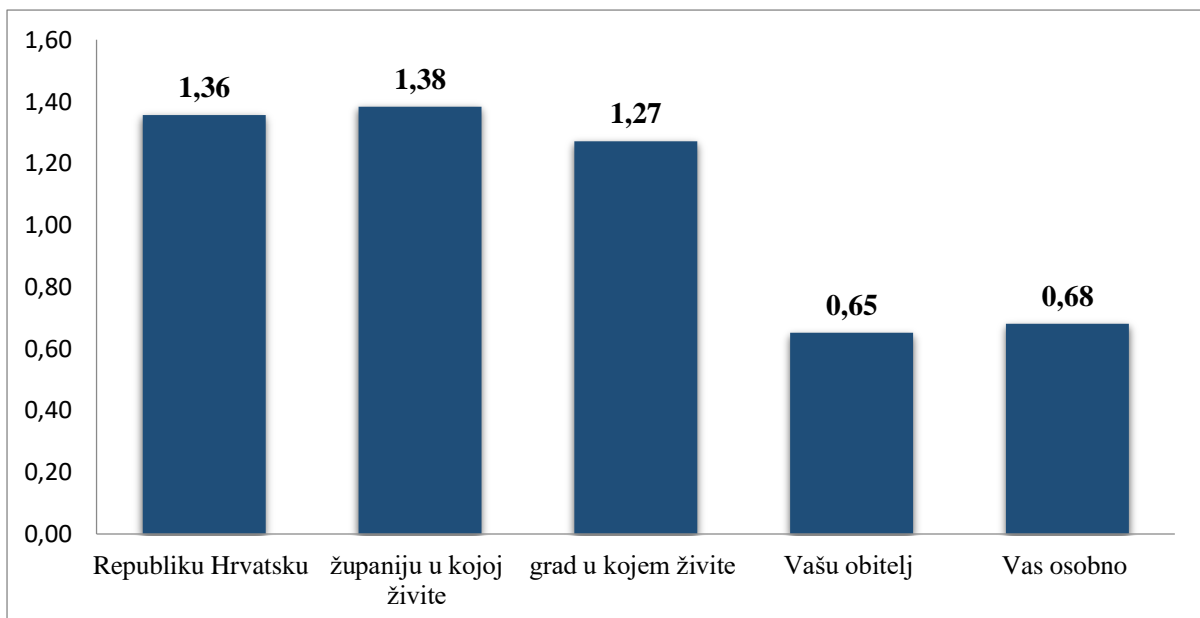
Izvor: obrada autora

Od ispitanika se tražilo da procjene kako turizam utječe na neke od odabраниh zajednica i osoba. Rezultati su prikazani u Grafikonu 8., gdje su ispitanici prema vlastitom znanju i mišljenju trebali naznačiti utjecaj turizma, kroz raspon ocjena od -2 do 2, gdje -2 označava izrazito negativan utjecaj, a 2 izrazito pozitivan utjecaj. Prema rezultatima istraživanja može se vidjeti kako ispitanici koji su uključeni u turističke djelatnosti, kao i oni koji nisu,

pozitivno percipiraju učinak turizma koji se odnosi na Republiku Hrvatsku, Zadarsku županiju, te grad Zadar, što pokazuju i prosječne ocjene utjecaja na turizma na navedene zajednice. S druge strane, kada je riječ o utjecaju turizma na ispitanike osobno i na njihovu obitelj, prosječne su ocjene dosta niže, prosječna ocjena ispitanika koji su uključeni u turističke djelatnosti na pitanje utjecaja turizma na njih osobno jest (0,90), i na njihovu obitelj (0,96), dok je prosječna ocjena onih koji se ne bave turizmom (0,65) za utjecaj turizma na njih osobno i (0,68) za utjecaj turizma na njihovu obitelj. Iz navedenih podataka vidljivo je kako osobe koje se bave turizmom pozitivnije percipiraju utjecaj turizma od ispitanika koji se ne bave turizmom, što se može objasniti tako što su pozitivni učinci bitniji od onih negativnih, ali može se i objasniti kao nedovoljna educiranost lokalnog stanovništva o negativnim učincima koje turizam vrši na lokalno stanovništvo, destinaciju i okoliš.

U Strategiji razvoja turizma grada Zadra (2016: 91), također se ispitivao učinak turizma na razne zajednice, gdje su ispitanici naznačili kako turizam ima pozitivan ili izrazito pozitivan utjecaj na svaku od odabranih zajednica. Ali o utjecaja turizma na sebe osobno i vlastitu obitelj, kao i u trenutačnom istraživanju, nešto više izražen je negativan utjecaj, odnosno 4 % ispitanika smatra izrazito negativnim i 5 % negativnim.

Grafikon 8. Prosječna ocjena utjecaja turizma na odabrane zajednice i osobe

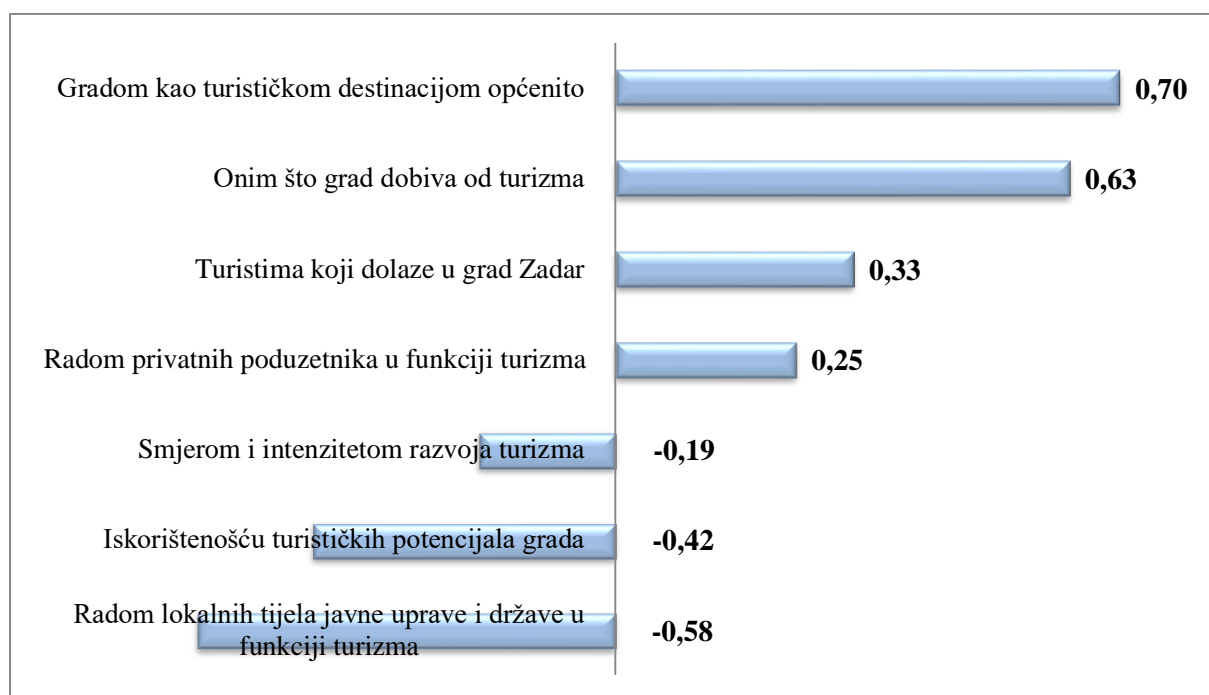

Izvor: obrada autora

Tijekom anketiranja ispitanicima je postavljeno pitanje o zadovoljstvu gradom Zadrom kao turističkom destinacijom. Preko 60 % ispitanika ocijenilo je grad kao turističku destinaciju općenito pozitivno i izrazito pozitivno, s najvećom prosječnom ocjenom 0,70 do maksimalno 2. Ispitanici su također u većoj mjeri, 57 % njih, zadovoljni onim što grad u konačnici dobiva od turizma. No pri sljedećim pitanjima vidljiv je pad zadovoljstva ispitanika, poput zadovoljstva turistima koji dolaze u Zadar tek oko 45 % ispitanih procijenili su kao pozitivno ili izrazito pozitivno, dok na pitanje iskorištenosti turističkih potencijala grada, 40% građana izjasnilo se kako su nezadovoljni ili izrazito nezadovoljni. Također većina ispitanika ocijenila je negativno i izrazito negativno rad lokalnih tijela javne uprave i države u funkciji turizma, ali su nešto zadovoljniji radom privatnih poduzetnika u funkciji turizma. Na pitanje o zadovoljstvu razvojem turizma, ispitanici su imali podijeljeno mišljenje, 38 % ispitanika ocijenilo je smjer i intenzitet razvoja negativnim i izrazito negativnim, dok je 32 % građana zadovoljno njim, dok se iz prosječne ocjene zadovoljstva smjerom i intenzitetom razvoja vidi kako se, zapravo, treba i može bolje planirati i razvijati turizam u gradu. Gledajući zadovoljstvo gradom kao turističkom destinacijom s obzirom na uključenost ispitanika u turističku ponudu, ne uočavaju se razlike.

Slično zadovoljstvo gradom kao turističkom destinacijom, lokalno je stanovništvo pokazalo i 2016. godine, gdje su najviše zadovoljstva iskazali prema mjestu kao turističkoj destinaciji i onime što grad dobiva od turizma. Također najveće nezadovoljstvo iskazuju u pitanju iskorištenosti turističkih potencijala grada, te radom lokalnih tijela javne uprave i države u funkciji turizma (Strategiji razvoja turizma grada Zadra, 2016: 93). Razlike u zadovoljstvu s obzirom na njihovu uključenost u turističku ponudu u prošlom i trenutačnom istraživanju ne postoje, svi ispitanici dijele jednako ili slično mišljenje.

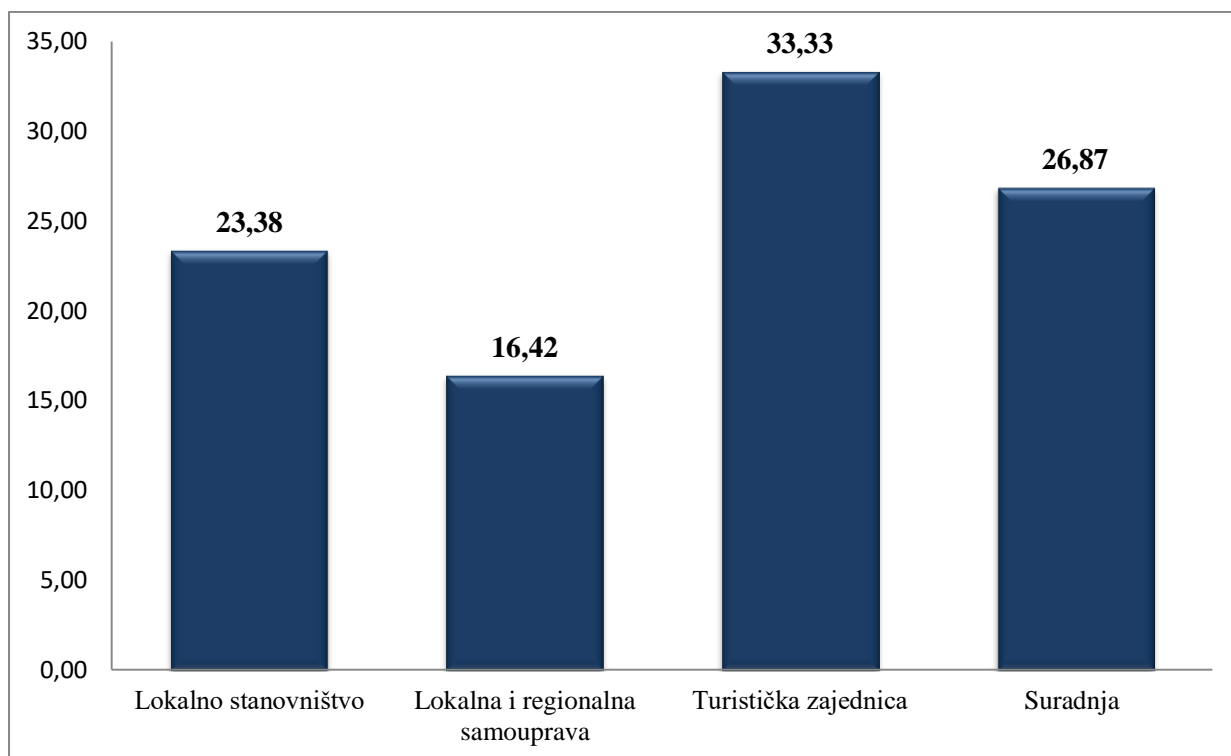
Grafikon 9. Prosječna ocjena zadovoljstva gradom Zadrom kao turističkom destinacijom

Izvor: obrada autora

Prema mišljenju stanovništva na otvoreno pitanje tko bi trebao poticati turizam u gradu Zadru ili utjecati na njegov razvoj, dobiveni su sljedeći odgovori: 23 % ispitanika odgovorilo je kako je samo lokalno stanovništvo zaduženo za razvoj turizma u gradu, a 16 % ih je navelo grad i županiju kao odgovorna tijela regionalne i lokalne samouprave. Najveći broj ispitanika, 33 %, smatra kako je turistička zajednica grada i županije uz nacionalnu Hrvatsku turističku zajednicu dužna razvijati turizam u urbanim sredinama te njih 27 % smatra kako je suradnja svih navedenih ključ daljnjeg razvoj turizma. Turistička zajednica nije u mogućnosti sama provoditi politiku razvoja turizma zato što nema nadležnost prema zakonu. Zapravo bi lokalna i regionalna samouprava trebale biti više uključene u planove i strategiju razvoja turizma u urbanim destinacijama, a ključ uspješnog razvoja bila bi suradnja svih sudionika koji su uključeni u turističke djelatnosti.

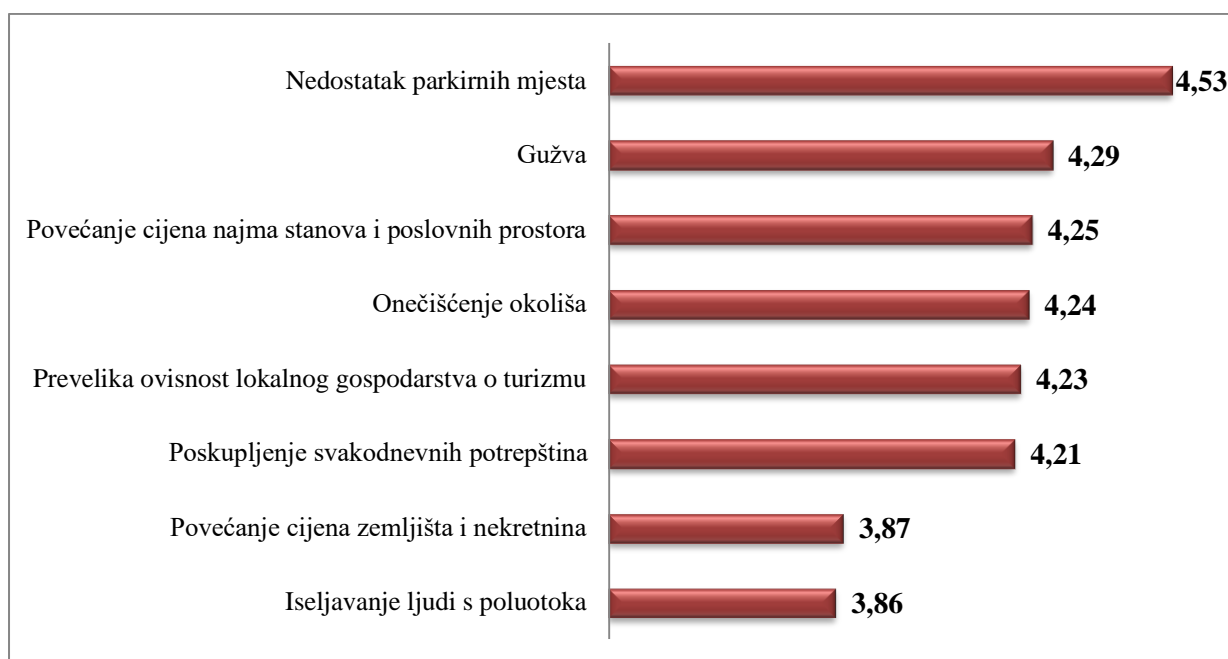
Grafikon 10. Razvoj turizma u gradu Zadru

Izvor: obrada autora

Zbog svog opsega i masovnosti turizam generira brojne negativne učinke na destinaciju i lokalno stanovništvo. U sljedećim dvama grafikonima prikazani su rezultati nekih negativnih učinaka za koje stanovnici Zadra smatraju da su najučestaliji za vrijeme glavne sezone u gradu Zadru, te onih koji su prisutni, ali nisu izraženi u velikoj mjeri da su prepoznati od ispitanika te da direktno utječu na kvalitetu života lokalnog stanovništva.

Grafikon 11. Prosječna ocjena građana o negativnim učincima turizma

Izvor: obrada autora

Grafikon 12. Prosječna ocjena građana o ostalim negativnim učincima turizma

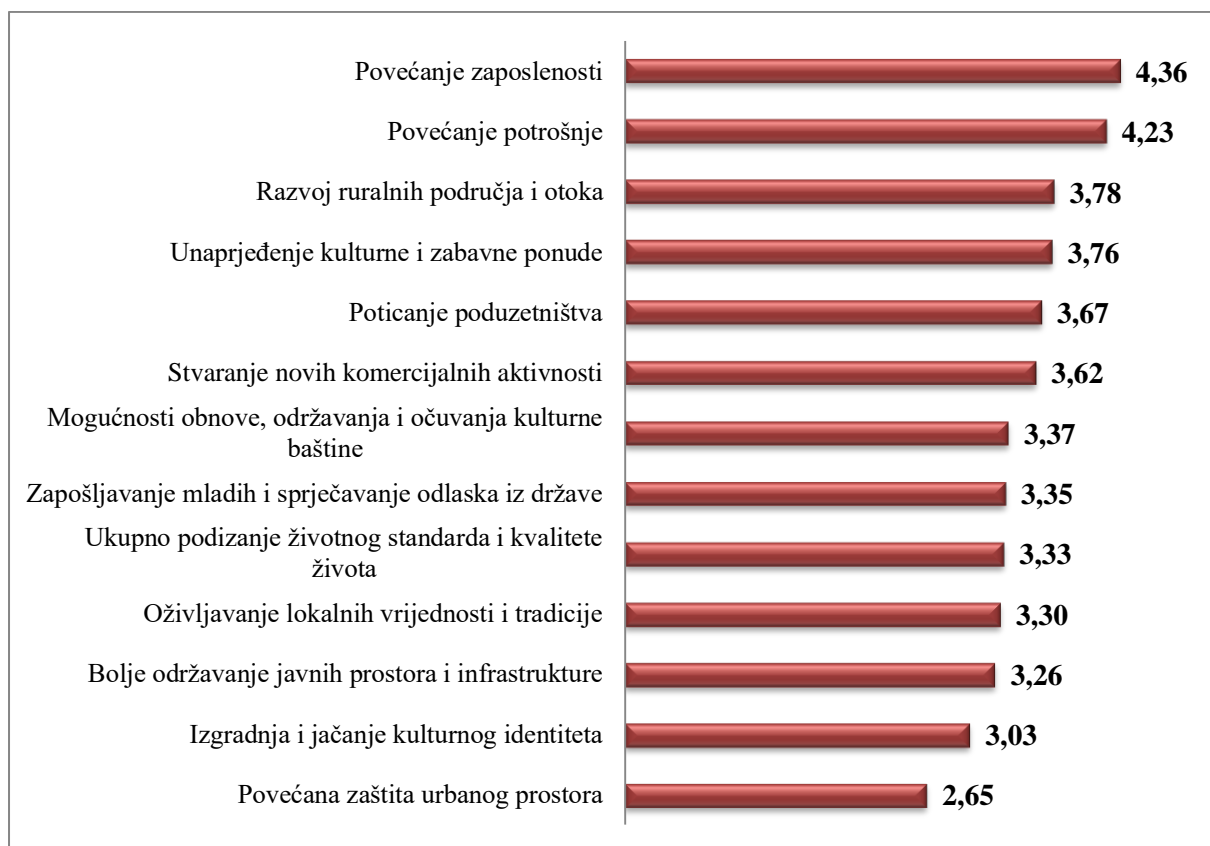

Izvor: obrada autora

Lokalno stanovništvo najveće nezadovoljstvo iskazuje zbog nedostatka parkirnih mjesta u gradu i prevelike gužve u prometu koja je svake godine sve izraženija, prije svega, zbog loše razvijene prometne infrastrukture. Iako grad Zadar svake godine ulaže u infrastrukturu, 73 % ispitanika smatra kako je nedostatak parkirnih mjesta trenutno najizraženiji problem u gradu, a razlog je tomu uz slabo razvijenu infrastrukturu povećan broj korisnika i prijevoznih sredstava koji tijekom ljetne sezone posjećuju Zadar. Ove probleme jednako percipiraju i prepoznaju ispitanici koji jesu i oni koji nisu uključeni u turističku djelatnost. Također, nema razlika u stavovima između ispitanika koji su uključeni u turizam i onih koji nisu, a žive u centru grada čije su prosječne ocjene više od ukupnih prosječnih ocjena svih ispitanika. Kao najslabije izražen problem s kojim se lokalno stanovništvo susreće u destinaciji ističu se netrpeljivost zbog prisutnosti drugih vjera i kultura te povećanje prostitucije. Iako navedeni problemi nisu u velikoj mjeri prisutni u destinaciji, ne znači da ne postoje, stoga tijekom daljnjeg razvoja turizma trebalo bi se dio pozornost obratiti i na probleme u destinaciji koji nisu još u potpunosti izraženi. Zbog sve većeg broja turista koji posjećuju Zadar negativni učinci postaju sve izraženiji i utječu na kvalitetu i način života lokalnog stanovništva. Problem koji bi trebalo naglasiti jest iseljavanje ljudi s poluotoka koji je prepoznalo više od pola ispitanika bez obzira na njihovu uključenost u turizam, jer ako se ovakav trend iseljavanja stanovništva s poluotoka nastavi, veoma će mali broj ljudi ostati živjeti na poluotoku, a glavni su razlog tomu i negativni i pozitivni učinci turizma. Navedeni problemi izraženi su i u Strategiji razvoja turizma grada Zadra (2016: 92), gdje su ispitanici također pokazali najvišu razinu nezadovoljstva na pitanje gužve u gradu i nedostatka parkirnih mjesta, s čime se tada složilo 76 % ispitanika. Kao slabo izražene probleme s kojima su se ispitanici tada susretali naveli su nemoralno ponašanje lokalnoga stanovništva koje je prepoznalo 17 % ispitanika, a 15 % ispitanika prepoznalo je nemoralno ponašanje turista kao problem, 10 % ispitanika smatralo je povećanje prostitucije problemom, dok također dolazak drugih vjera i kultura 7 % ispitanika vidi kao problem koji nastaje zbog utjecaja turizma.

U Grafikonu 13. prikazana su stajališta ispitanika o pozitivnim učincima turizma na grad Zadar i Zadarsku županiju. Većina ispitanika, točnije 60,6 %, smatra kako turizam direktno utječe na povećanje zaposlenosti, jer pitanje nezaposlenosti predstavlja aktualan problem u Hrvatskoj, a prema Državnom zavodu za statistiku (2018: 24), 2017. godine bilo je 193 967 nezaposlenih.

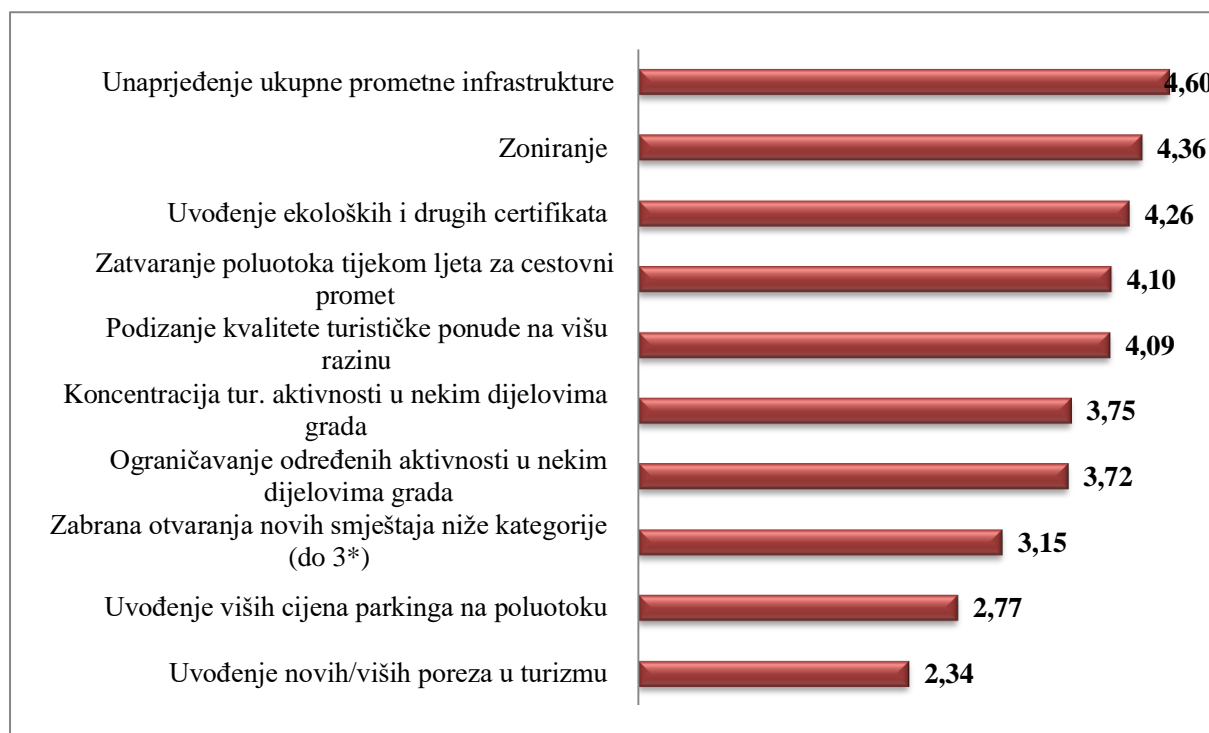
Grafikon 13. Prosječna ocjena građana o pozitivnim učincima turizma

Izvor: obrada autora

Od izraženih pozitivnih učinaka može se izdvojiti i povećanje potrošnje za vrijeme ljetne sezone, 47 % ispitanika smatra kako se upravo zahvaljujući turizmu povećava i potrošnja turista i lokalnog stanovništva. Uzevši u obzir populaciju koja se bavi turizmom i onih koji se ne bave turizmom, te mjesto njihova prebivanja, utvrđeno je da ne postoje razlike u stavovima o pozitivnim učincima turizma, svi skupa prepoznaju prednosti koje se turizmom ostvaruju u Zadru. Također, da turizam potiče poduzetništvo, stvaranje novih komercijalnih aktivnosti te ruralni razvoj i razvoj otoka, slaže se preko 30 % ispitanika, posebno preko europskih i državnih investicija koje se koriste sve više u razvitku i unapređenju turizma. Prema odgovorima ispitanika može se zaključiti kako bi se prilikom planiranja i razvoja turizma više pozornosti trebalo posvetiti izgradnji i jačanju kulturnog identiteta, oživljavanju lokalnih vrijednosti i tradicije, obnovi, održavanju i očuvanju kulturne baštine, javnog prometa i infrastrukture, zaštiti urbanog prostora, te ključno, podizanje životnog standarda i kvalitete života.

Grafikon 14. Predložena rješenja rasterećenja pritiska turizma u gradu Zadru

Izvor: obrada autora

U slučaju porasta turističkih aktivnosti u gradu Zadru, ispitanike se upitalo da procjene primjerenost predloženih rješenja rasterećenja pritiska turizma u gradu Zadru. Najveći broj ispitanika (58 % u potpunosti se slaže) smatra kako je za rješenje trenutnih problema najpotrebnije ulaganje u infrastrukturu grada. Ulaganjem u prometnu infrastrukturu grada riješili bi se, ili barem umanjili, najizraženiji problemi s kojima se Zadar susreće tijekom sezone. Sljedeće rješenje ispitanici pronalaze kroz zoniranje, odnosno stvaranje turističkih, društvenih, zelenih i drugih zona, s prosječnom ocjenom, što bi kao i koncentracija turističkih aktivnosti u drugim dijelovima grada, smanjilo pritisak u dijelovima grada koji su najposjećeniji i u kojima je nadmašen kapacitet nosivosti, ali i kako bi se razvijali ostali dijelovi grada. Ispitanici su najslabije ocijenili uvođenje novih ili viših poreza, kao i cijenu parkinga, što se može povezati s ionako velikim i brojnim porezima s kojima se suočavaju građani, odnosno turizam je već utjecao na inflaciju u Zadru. Gledajući odgovore ispitanika za navedena rješenja, prema mjestu njihova stanovanja i prema njihovoj uključenosti u turizam, ne uočavaju se razlike u njihovim stavovima.

4.2.1 Testiranje istraživačkih hipoteza

U radu su postavljene tri istraživačke hipoteze čija se ispravnost testira na temelju dobivenih rezultata istraživanja. Hipoteze će biti testirane hi-kvadrat testom. Prilikom izračuna hipoteza odabrani su pozitivni i negativni učinci koji su se pokazali kao najizraženiji u destinaciji.

H1: Postoje razlike u stavovima građana o utjecaju turizma na grad Zadar s obzirom na dob građana.

Ova hipoteza postavljena je pod pretpostavkom da zbog razlike u dobi ispitanika, postoje različiti stavovi o utjecaju turizma na grad. Odnosno da ispitanici mlađe dobi u odnosu na ispitanike starije dobi različito uviđaju učinke turizma.

Tablica 5. Povezanost dobi i stavova građana o pozitivnom utjecaju turizma u gradu Zadru

Zavisna varijabla - Dob	Stupanj slobode	Empirijske vrijednosti Hi-kvadrata	Kritične vrijednosti Hi-hvadrat distribucije	Rezultat	Povezanost varijabli
Nezavisna varijabla					
Povećanje zaposlenosti	16	23,93	26,30	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Unaprjeđenje kulturne i zabavne ponude	16	24,36	26,30	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Zapošljavanje mladih i sprječavanje odlaska iz države	16	21,09	26,30	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Mogućnosti obnove, održavanja i očuvanja kulturne baštine	16	40,24	26,30	$\chi^2 > \chi^2_{\alpha}$	Postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Poticanje poduzetništva	16	13,17	26,30	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Bolje održavanje javnih prostora i infrastrukture	16	22,92	26,30	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Razvoj ruralnih područja i otoka	16	24,62	26,30	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Ukupno podizanje životnog standarda i kvalitete života	16	18,02	26,30	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Povećanje potrošnje	16	14,49	26,30	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli

Izvor: obrada autora

Povezanost dobi i stavova ispitanika o pozitivnim učincima turizma u gradu Zadru testirani su hi-kvadrat testom. Pri razini signifikantnosti od 5 % i 16 stupnjeva slobode, za osam od devet navedenih pozitivnih učinaka ne postoji statistički značajna povezanost, odnosno nevezano za dob ispitanika, prepoznati su pozitivni učinci koje turizam ostvaruje, pri čemu se ističe poticanje poduzetništva kao učinak koji su ispitanici ocijenili kao jedan na koji turizam najviše utječe. Testiranjem učinka mogućnosti obnove održavanja i očuvanja kulturne baštine, dokazano je da postoji statistički značajna povezanost, pri empirijskoj vrijednosti hi -kvadrat testa iznosi 40,24. Navedene pozitivne učinke prepoznala je većina ispitanika, i iako u odnosu na dob ispitanika stavovi su slični, ali treba naglasiti kako, prema prosječnoj ocjeni, ispitanici koji imaju 55 godina i više najslabije uviđaju pozitivne učinke turizma, dok ispitanici dobne skupine 26 – 35 i 36 – 45 godina pružili su najbolje ocjene za navedene učinke.

Tablica 6. Povezanost dobi i stavova građana o negativnom utjecaju turizma u gradu Zadru

Zavisna varijabla - Dob	Stupanj slobode	Empirijske vrijednosti Hi-kvadrata	Kritične vrijednosti Hi-hvadrat distribucije	Rezultat	Povezanost varijabli
Nezavisna varijabla					
Gužva	16	10,96	26,30	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Buka	16	13,79	26,30	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Nedostatak parkirnih mjesta	16	19,44	26,30	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Povećanje cijena zemljišta i nekretnina	16	17,40	26,30	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Povećanje cijena najma stanova i poslovnih prostora	16	17,91	26,30	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Onečišćenje okoliša	16	23,31	26,30	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Iseljavanje ljudi s poluotoka	16	22,13	26,30	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Prevelika ovisnost lokalnog gospodarstva o turizmu	16	32,97	26,30	$\chi^2 > \chi^2_{\alpha}$	Postoji statistički značajna povezanost između varijabli

Izvor: obrada autora

U Tablici 6. prikazani su rezultati testiranja hi-kvadrat testa za izračun povezanosti između dobi i stavova ispitanika o negativnim učincima turizma u gradu Zadru. Prilikom izračuna potvrđeno je kako za sedam učinaka ne postoji značajna povezanost, što se može interpretirati kako su građani svjesni problema koji proizlaze iz turističkih aktivnosti u Zadru. Statistička povezanost dokazana je za varijablu prevelike ovisnosti lokalnog gospodarstva o turizmu gdje izračunati hi-kvadrat pri 16 stupnjeva slobode i razini signifikantnosti od 5 % iznosi 32,97, odnosno kao što je i u radu navedeno turizam u gradu Zadru ne predstavlja primarnu gospodarsku aktivnost. Gledajući prosječne ocjene za navedene negativne učinke, gužva, buka, nedostatak parkirnih mjesta i iseljavanje ljudi s poluotoka, najmanje zabrinjavaju ispitanike 18 – 25 godina, dok ostali učinci najmanje smetaju građanima koji imaju 55 i više godina. Najvišu zabrinutost svojim stavovima iskazali su ispitanici koji pripadaju dobi 26 – 35 godina, posebno o pitanju gužve, onečišćenja okoliša, iseljavanja ljudi s poluotoka i nedostatka parkirnih mjesta.

U sljedećoj tablici sumirane su ukupne prosječne ocjene za pozitivne i negativne učinke koji su se koristili pri izračunu hi-kvadrat testa.

Tablica 7. Ukupna prosječna ocjena prema dobi ispitanika za pozitivne i negativne učinke turizma

Prosječna ocjena / Dob	18-25	26-35	36-45	46-55	55+
Pozitivni učinci	3,75	3,66	3,79	3,60	3,13
Negativni učinci	4,31	4,67	4,59	4,47	4,69

Izvor: obrada autora

Zaključak testiranja H1 hipoteze: Proučavajući podatke dobivene istraživanjem, o pitanju pozitivnih učinaka utvrđeno je kako su na pitanje pozitivnih učinaka, prema dobi, sve dobne kategorije slično procjenjuju pozitivne učinke turizma. Prosječna ocjena za navedene učinke prema godinama ispitanika također je veoma slična, kao i ukupna ocjena za pozitivne učinke. Tako je prosječna ocjena za pozitivne učinke ispitanika između 18 i 25 godina (3,75), za ispitanike 26 – 35 ocjena je (3,66), dok je prosjek za one između 36 i 45 godina (3,79), a za starije od 46 godina prosječna ocjena iznosi (3,37). Također, promatrajući rezultate ispitanika i njihove dobi u odnosu na negativne učinke turizma, kao i kod pozitivnih učinaka rezultati su slični. Prosječna je ocjena najmlađih ispitanika (4,31), a najstarijih (4,69). Dakle, razlike u

ocjenama s obzirom na dob vidljive su, no ne postoji statistički značajna razlika u prosječnim ocjenama, odnosno stavovima o učincima turizma u gradu Zadru. Iz svega navedenog može se zaključiti kako osobama mlađe životne dobi određeni negativni učinci ne predstavljaju problem kao ispitanicima starije životne dobi, upravo zbog godina ispitanika. Također, potrebno je educirati sveukupno lokalno stanovništvo o svim ostalim pozitivnim i negativnim učincima koji nastaju provedbom turističkih aktivnosti u Zadru kao turističkoj destinaciji.

Na temelju analize podataka i provedenog hi-kvadrat testa **postavljena H1 hipoteza odbacuje se.**

H2: Postoje razlike u stavovima građana o utjecaju turizma na grad Zadar s obzirom na uključenost građana u turizam.

Sljedeća hipoteza postavljena je kako bi se utvrdilo postoje li razlike u stavovima ispitanika o učincima turizma na temelju njihove uključenosti u turizam. To jest, percipiraju li ispitanici koji su uključeni u turističku djelatnost bolje ili lošije učinke turizma u odnosu na ispitanike koji nisu uključeni u turizam. Iz rezultata istraživanja vidljivo je da je 44,2 % ispitanika uključeno u turizam, dok se 55,8 % ispitanika ne bavi turizmom.

Tablica 8. Povezanost uključenosti građana u turizam i stavova građana o pozitivnom utjecaju turizma u gradu Zadru

Zavisna varijabla - Uključenost u turizam	Stupanj slobode	Empirijske vrijednosti Hi-kvadrata	Kritične vrijednosti Hi-hvadrat distribucije	Rezultat	Povezanost varijabli
Nezavisna varijabla					
Povećanje zaposlenosti	4	5,34	9,49	$\chi^2 < \chi_{\alpha}^2$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Unaprjeđenje kulturne i zabavne ponude	4	3,03	9,49	$\chi^2 < \chi_{\alpha}^2$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Zapošljavanje mladih i sprječavanje odlaska iz države	4	1,99	9,49	$\chi^2 < \chi_{\alpha}^2$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Mogućnosti obnove, održavanja i očuvanja kulturne baštine	4	5,36	9,49	$\chi^2 < \chi_{\alpha}^2$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Poticanje poduzetništva	4	2,50	9,49	$\chi^2 < \chi_{\alpha}^2$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Bolje održavanje javnih prostora i infrastrukture	4	4,17	9,49	$\chi^2 < \chi_{\alpha}^2$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Razvoj ruralnih područja i otoka	4	0,58	9,49	$\chi^2 < \chi_{\alpha}^2$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Ukupno podizanje životnog standarda i kvalitete života	4	2,18	9,49	$\chi^2 < \chi_{\alpha}^2$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Povećanje potrošnje	4	2,56	9,49	$\chi^2 < \chi_{\alpha}^2$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli

Izvor: obrada autora

Sljedeća hipoteza odnosi se na stavove građana prema njihovoj uključenosti u turizam u odnosu na pozitivne učinke turizma. Prema izračunu hi-kvadrata za svih devet učinaka

dokazano je kako ne postoji statistički značajna povezanost između navedenih varijabli. To jest, ispitanici uključeni ili ne uključeni u turizam shvaćaju i prepoznaju pozitivne učinke. Posebice se ističe rezultat hi-kvadrat testa od 0,58 o pitanju učinka turizma na razvoj ruralnih područja i otoka, te zapošljavanje mladih s rezultatom testa od 1,99 pri 4 stupnja slobode i razini signifikantnosti od 5 %. Iako razlika pojedinačnih prosječnih ocjena nije velika i značajna, za sve navedene učinke, stanovnici uključeni u turističke djelatnosti imaju bolje stavove prema pozitivnim učincima turizma. Sve dobne kategorije najbolje su ocijenile povećanje zaposlenosti, s najvećom prosječnom ocjenom 4,55 koju su dali ispitanici dobne skupine 36 – 45 godina. S druge strane, najniže su prosječne ocjene za ukupno podizanje životnog standarda i kvalitete života, a najnižu su ocjenu dali ispitanici s 55+ godina.

Tablica 9. Povezanost uključenosti građana u turizam i stavova građana o negativnom utjecaju turizma u gradu Zadru

Zavisna varijabla - Uključenost u turizam	Stupanj slobode	Empirijske vrijednosti Hi-kvadrata	Kritične vrijednosti Hi-hvadrat distribucije	Rezultat	Povezanost varijabli
Nezavisna varijabla					
Gužva	4	2,73	9,49	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Buka	4	9,922	9,49	$\chi^2 > \chi^2_{\alpha}$	Postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Nedostatak parkirnih mjesta	4	3,93	9,49	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Povećanje cijena zemljišta i nekretnina	4	3,65	9,49	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Povećanje cijena najma stanova i poslovnih prostora	4	5,60	9,49	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Onečišćenje okoliša	4	4,72	9,49	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Iseljavanje ljudi s poluotoka	4	4,89	9,49	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Prevelika ovisnost lokalnog gospodarstva o turizmu	4	6,72	9,49	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli

Izvor: obrada autora

Tablica 9. prikazuje povezanosti građana prema njihovoj uključenosti u turizam u odnosu na negativne učinke turizma na grad Zadar. Rezultati hi-kvadrat testa pokazali su kako ne postoji značajna povezanost za sedam navedenih učinaka. Prema odgovorima ispitanika prema uključenosti u turizam, najizraženiji su negativni učinci nedostatak parkirnih mjesta, povećanje cijena zemljišta i nekretnina, te onečišćenje okoliša. S obzirom na uključenost ispitanika prema prosječnim ocjenama, ispitanicima koji nisu uključeni u turizam buka predstavlja veći problem, što se može objasniti tako da stanovništvo koje se bavi turističkim djelatnostima lakše prihvaća određene negativne učinke zbog toga što ima određenu korist od turističkih aktivnosti.

Tablica 10. Ukupna prosječna ocjena prema uključenosti ispitanika za pozitivne i negativne učinke turizma

Prosječna ocjena / Uključenost stanovništva u turizam	DA	NE
Pozitivni učinci	3,72	3,65
Negativni učinci	4,08	4,08

Izvor: obrada autora

Prema prosječnoj ukupnoj ocjeni ispitanika koji su uključeni i onih koji nisu uključeni u turizam, za pozitivne učinke prosječna je ocjena uključenih ispitanika (3,72), a onih koji nisu uključeni (3,65). Što se tiče negativnih učinaka, ukupna prosječna ocjena za obje skupine iznosi (4,08). Ove rezultate moguće je interpretirati tako da ispitanici koji se bave turizmom imaju bolje stavove prema učincima turizma, uglavnom zbog koristi koju oni dobivaju od turizma. Razlike u ocjenama s obzirom na uključenost stanovništva u turističke djelatnosti vidljive su, ali ne postoji statistički značajna razlika u prosječnim ocjenama, odnosno stavovima o učincima turizma u gradu Zadru.

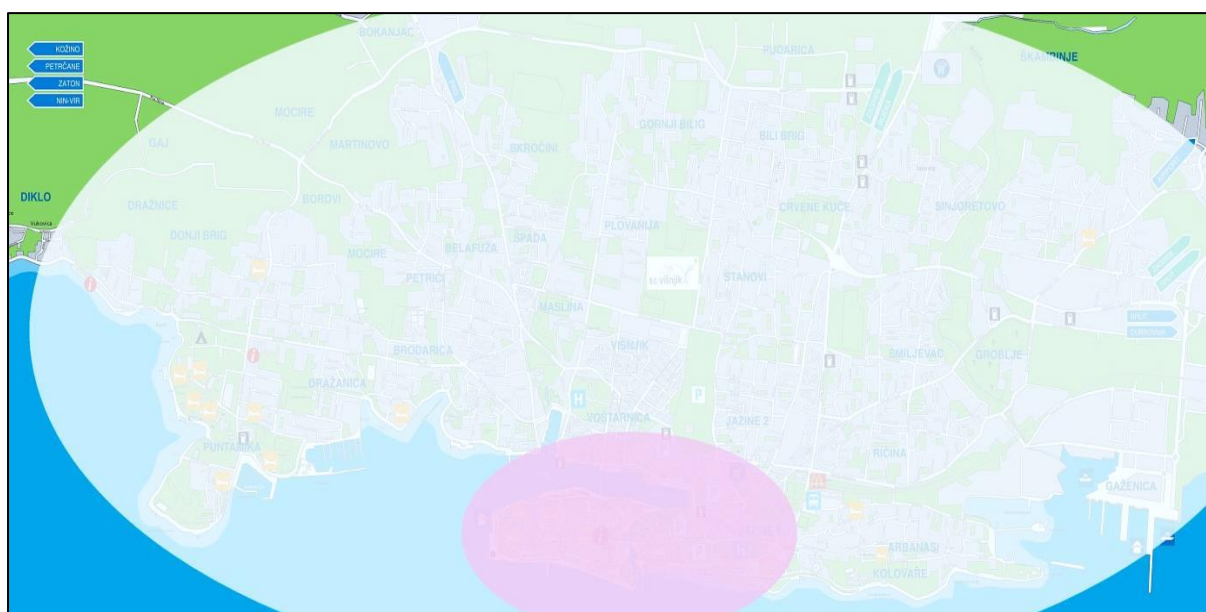
Zaključak testiranja H2 hipoteze: Na temelju analize podataka i provedenog hi-kvadrat testa, zaključeno je kako se **postavljena H2 hipoteza odbacuje**.

H3: Postoje razlike u stavovima građana o utjecaju turizma na grad Zadar s obzirom na područje stalnog prebivališta građana u gradu Zadru.

Sljedeća hipoteza polazi od pretpostavke da su pozitivni i negativni učinci izraženiji s obzirom na staru jezgru i užu centar grada u odnosu na širi centar i predgrađe grada. Također, stanovništvo koje živi u centru grada pod većim je utjecajem turizma od onih koji su izvan centra grada.

Prikaz 12. označava mjesto stanovanja ispitanika. Prilikom provođenja istraživanja grad Zadar podijeljen je na dvije zone, stara jezgra i užu centar grada te širi centar grada s okolicom grada Zadra koji administrativno pripadaju gradu, kako bi se doznalo stajalište ispitanika o učincima turizma u Zadru. Prikaz 12. ilustrira navedenu podjelu.

Prikaz 12. Grad Zadar prema mjestu stanovanja

Izvor: obrada autora

Prema mjestu stanovanja, prilikom ispitivanja ponuđena su dva odgovora, ispitanici koji žive u staroj jezgri (poluotoku) i užem centru grada Zadra (87 % ispitanika), te 13 % ispitanika koji prebivaju u predjelima šireg centra i predgrađima grada Zadra koji administrativno pripadaju gradu Zadru (poput Kožina, Petrčana i dr.).

Tablica 11. Povezanost mjesta stanovanja i stavova građana o pozitivnom utjecaju turizma u gradu Zadru

Zavisna varijabla - Mjesto stanovanja	Stupanj slobode	Empirijske vrijednosti Hi-kvadrata	Kritične vrijednosti Hi-hvadrat distribucije	Rezultat	Povezanost varijabli
Nezavisna varijabla					
Povećanje zaposlenosti	8	8,50	15,51	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Unaprjeđenje kulturne i zabavne ponude	8	9,65	15,51	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Zapošljavanje mladih i sprječavanje odlaska iz države	8	5,63	15,51	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Mogućnosti obnove, održavanja i očuvanja kulturne baštine	8	4,36	15,51	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Poticanje poduzetništva	8	10,01	15,51	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Bolje održavanje javnih prostora i infrastrukture	8	6,85	15,51	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Razvoj ruralnih područja i otoka	8	9,67	15,51	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Ukupno podizanje životnog standarda i kvalitete života	8	6,15	15,51	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Povećanje potrošnje	8	4,73	15,51	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli

Izvor: obrada autora

U trećoj hipotezi kao varijable za izračun povezanosti uzeto je mjesto stanovanja ispitanika i stavova građana o pozitivnom utjecaju turizma. Korištenjem hi-kvadrat testa dokazano je kako ni za jedan od navedenih pozitivnih učinaka ne postoji značajna statistička povezanost, što, zapravo, znači kako bez obzira na mjesto stanovanja ispitanici smatraju da turizam pozitivno utječe na grad Zadar. Iako razlika nije velika, iz pojedinačnih prosječnih ocjena vidljivo je kako osobe iz šireg centra i predgrađa grada bolje ocjenjuju pozitivne učinke turizma, a mogući je razlog tomu što se nalaze izvan granica u kojima se odvija najveći postotak turističkih aktivnosti u Zadru.

Tablica 12. Povezanost mjesta stanovanja i stavova građana o negativnom utjecaju turizma u gradu Zadru

Zavisna varijabla - Mjesto stanovanja	Stupanj slobode	Empirijske vrijednosti Hi-kvadrata	Kritične vrijednosti Hi-hvadrat distribucije	Rezultat	Povezanost varijabli
Nezavisna varijabla					
Gužva	8	12,93	15,51	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Buka	8	14,08	15,51	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Nedostatak parkirnih mjesta	8	4,66	15,51	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Povećanje cijena zemljišta i nekretnina	8	6,65	15,51	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Povećanje cijena najma stanova i poslovnih prostora	8	6,62	15,51	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Onečišćenje okoliša	8	5,17	15,51	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Iseljavanje ljudi s poluotoka	8	10,56	15,51	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli
Prevelika ovisnost lokalnog gospodarstva o turizmu	8	8,35	15,51	$\chi^2 < \chi^2_{\alpha}$	Ne postoji statistički značajna povezanost između varijabli

Izvor: obrada autora

U Tablici 12. prikazana je povezanost mjesta stanovanja građana i njihovih stavova o negativnom utjecaju turizma u gradu Zadru. Uz pomoć hi-kvadrat testa dobiveni su rezultati koji pokazuju kako ne postoji značajna povezanost između varijabli. Prosječne ocjene za svaki od navedenih negativnih učinaka pokazuju kako oni predstavljaju veći problem građanima koji žive u centru grada od onih koji su u širem centru ili predgrađu grada Zadra. Navedeni podatak može se objasniti tako da se najveći dio turističkih aktivnosti provodi upravo u centru grada Zadra.

Tablica 13. Ukupna prosječna ocjena prema mjestu stanovanja ispitanika za pozitivne i negativne učinke turizma

Prosječna ocjena / Dob	Centar	Širi centar	Okolica
Pozitivni učinci	3,66	3,71	3,58
Negativni učinci	4,39	4,06	3,85

Izvor: obrada autora

U Tablici 13. prikazane su ukupne prosječne ocjene ispitanika prema mjestu njihova stanovanja, a odnose se na njihove stavove o pozitivnim i negativnim učincima turizma. Vidljivo je kako se pozitivne ocjene između stanovnika koji žive u centru grada, širem centru, te predgrađu grada ne razlikuju previše, baš kao i ukupne prosječne ocjene za negativne učinke turizma. Iz navedenog se može zaključiti kako su osobe koje žive u centru grada za vrijeme turističke sezone pod velikim pritiskom negativnih učinaka koje generira turizam, zbog toga što većina turista svoje vrijeme provodi u centru grada Zadra.

Zaključak testiranja H3 hipoteze: Na temelju analize podataka i provedenog hi-kvadrat testa, zaključeno je kako se **postavljena H3 hipoteza odbacuje.**

4.3 OGRANIČENJA ISTRAŽIVANJA

Tijekom pisanja rada i provođenja istraživanja pojavila su se određena ograničenja istraživanja. Prikupljanjem potrebne literature za rad ograničenja su se javljala u obliku dostupnosti znanstveno-stručne literature, kao i statističkih podataka vezanih za temu rada. Ograničenja istraživanja javila su se i tijekom provođenja anketnog istraživanja lokalnog stanovništva.

Ograničenja koja su zapažena tijekom anketiranja sljedeća su:

- Dužina upitnika, odnosno velik broj pitanja zbog čega su mnogi ispitanici odbili ispuniti upitnik ili su odustali od ispunjavanja upitnika.

- Tema istraživanja predstavlja ograničenje, odnosno nedovoljna educiranost za pitanje turizma i njegovih pozitivnih i negativnih učinaka, zatim koncepcija održivog razvoja, koncepcije održivog razvoja turizma i sl.
- Mali broj ispitanika, unatoč tomu što je upitnik bio dostupan putem interneta i društvenih mreža, te uživo, pokazao slab interes stanovništva za anketiranjem.

4.4 PREPORUKE ZA DALJNJA ISTRAŽIVANJA IZ PODRUČJA INTERESA

Preporuke za daljnja istraživanja proizlaze obradbom znanstveno-stručne literature kao i provedenim istraživanjem te dobivenim rezultatima istraživanja.

- Tijekom provođenja istraživanja potrebno je smanjiti broj pitanja u upitniku kako bi više ispitanika bilo spremno ispuniti upitnik, odnosno kako bi se fokusiralo na goruća pitanja razvoja i pritiska turizma u gradovima, ali i pozitivnih učinaka.
- Proširiti područje istraživanja na više urbanih turističkih destinacija, umjesto na jednu, uključujući destinacije koje su na višem stupnju razvijenosti turizma, kao i destinacije koje su uspješne u održivom razvoju.
- Problem održivog razvoja predstavlja aktualan izazov koji je potrebno istražiti u sljedećim istraživanjima kako bi se ostvarila dugoročnost i konkurentnost destinacije, stoga je potrebno ovakva istraživanja provoditi kontinuirano jer bi se prema stanju i promjenama mogle uvoditi primjerene mjere kontrole i usmjeravanja razvoja.

5. RASPRAVA REZULTATA ISTRAŽIVANJA I PERSPEKTIVE UPRAVLJANJA TURIZMOM U FUNKCIJI ODRŽIVOSTI GRADOVA

Prema rezultatima istraživanja vidljivo je kako su ispitanici veoma svjesni pozitivnih i negativnih učinaka turizma za Republiku Hrvatsku, županiju, grad, posebno ekonomskih, dok u pitanju obitelji i njih osobno ta je svijest nešto slabija. Pozitivne učinke turizma jednako uviđaju građani koji su uključeni u turističku djelatnost, kao i oni koji nisu, stoga oni koji su već uključeni u turizam žele se aktivno uključiti i u razvoj turizma, dok ovi drugi traže načine kako bi uspješno postali dio turističke ponude grada i time pomogli pri razvoju turizma u destinaciji. Rezultati pokazuju kako većini ispitanika turistička djelatnost ne predstavlja primarne prihode, nego određenu dodatnu korist što se u konačnici odražava na kvalitetu turističke ponude grada Zadra. Osim prepoznatih pozitivnih učinaka, u primorskim dijelovima Hrvatske, pa tako i u Zadru, izražen je problem sezonalnosti, koja dodatno pojačava negativne učinke koje turizam generira u destinaciji, a najizraženiji su u vrhuncu sezone (srpnju i kolovozu). Rezultati istraživanja pokazuju kako su najizraženiji problemi s kojima se Zadar susreće nedostatak parkirnih mjesta, problemi u prometu, povećanje cijena najma stanova i poslovnih prostora, onečišćenje okoliša, iseljavanje ljudi s poluotoka i dr. Za daljnji razvoj turizma u Zadru potrebna je obnova postojeće infrastrukture kao i promjena strukture smještajnih kapaciteta, gdje se 25 % ispitanih građana potpuno slaže sa zabranom otvaranja novih smještaja niže kategorije od 3*. Navedene probleme prepoznaje lokalno stanovništvo bez obzira na njihovu uključenost u turizam. Ispitanici smatraju kako lokalna vlast nije dovoljno uključena u turizam, a rezultati istraživanja otkrivaju nezadovoljstvo građana radom gradske uprave i države u funkciji turizma koja bi trebala pružiti sve predispozicije za uspješan razvoj turizma što, nažalost, nije tako. Glavnina turističkih aktivnosti u Zadru odvija se u staroj gradskoj jezgri u kojoj je nesumnjivo nadmašen kapacitet nosivosti. Da bi se postiglo rasterećenje pritiska turizma u gradu Zadru, iz odgovora ispitanika vidljivo je kako je najpotrebnije ulaganje u infrastrukturu grada te zoniranje čime bi se smanjio pritisak turizma, te bi se omogućio razvoj ostalih dijelovi grada. Trenutačna situacija turizma u Zadru još nije dosegla kritičnu razinu, ali navedeni negativni učinci u sve većoj mjeri utječu na svakidašnji život i kvalitetu života lokalnog stanovništva, jer zbog prepoznatih benefita sve polako postaje podređeno turizmu. Upravo zbog toga javlja se potreba za promišljanjem o budućem razvoju, u kojem bi prilikom daljnjeg razvoja turizma kao cilj trebao biti i unapređivanje kvalitete života lokalnog stanovništva. Budući da su provedenim istraživanjem utvrđeni čimbenici koji utječu na održivost gradova, kao i učinci urbanizacije i turizma te stavovi građana o njima, u

radu su također istaknuti problemi koji utječu na smanjuje kvalitete života lokalnog stanovništva, postignuti su ciljevi istraživanja navedeni u predmetu istraživanja.

U radu su postavljene tri hipoteze. U okviru prve hipoteze H1, neovisno o dobi ispitanici su prema vlastitim stavovima ocijenili pozitivne i negativne učinke turizma za grad Zadar. Testiranjem hipoteze hi-kvadrat testom utvrđeno je kako ne postoji statistički značajna povezanost između stavova ispitanika o navedenim učincima turizma u odnosu na njihovu dob, osim u pitanju mogućnosti obnove, održavanja i očuvanja kulturne baštine, te prevelike ovisnosti lokalnog gospodarstva o turizmu za koje je utvrđena statistički značajna povezanost. Odnosno utvrđeno je kako ispitanici prepoznaju navedene pozitivne i negativne utjecaje koji nastaju razvojem turizma, osim navedena dva, točnije turizam ne potiče obnovu, održavanje i očuvanje kulturne baštine te ne predstavlja primarnu gospodarsku aktivnost u gradu Zadru. Promatrajući prosječne ocjene, iako razlike nisu velike, utvrđeno je kako osobama mlađe životne dobi određeni negativni učinci ne predstavljaju problem kao ispitanicima starije životne dobi. Na temelju analize podataka i hi-kvadrat testa, H1 hipoteza odbacuje se. Druga hipoteza H2, postavljena je pod pretpostavkom da s obzirom na uključenost ispitanika u turizam, postoje razlike u stavovima o utjecaju turizma. Rezultati hi-kvadrata testa pokazuju da ne postoji statistički značajna povezanost za navedene učinke, osim kada je riječ o buci. Gledajući prosječne ocjene, stanovnici uključeni u turističke djelatnosti imaju bolje stavove prema pozitivnim učincima turizma, dok ispitanicima koji nisu uključeni u turizam negativni učinci predstavljaju veći problem, ponajviše zbog toga što od ispitanika uključenih u turizam oni od turizma nemaju nikakve koristi. Na temelju podataka i rezultata H2 hipoteza se odbacuje. Postojanje razlika u stavovima o utjecaju turizma s obzirom na mjesto stanovanja temeljna je pretpostavka H3 hipoteze. Za potrebe testiranja hipoteze Zadar je podijeljen na dvije zone, stara jezgra i uži centar grada te širi centar grada s okolicom grada Zadra. Za sve navedene pozitivne i negativne učinke dokazano je da ne postoji značajna statistička povezanost. Bez obzira na mjesto stanovanja ispitanici smatraju da turizam pozitivno utječe na grad Zadar. Nešto bolje ocjene pružile su osobe iz šireg centra i predgrađa grada, što se može objasniti tako da oni nisu pod direktnim utjecajem turističkih aktivnosti koje se odvijaju u gradu. Što se tiče izravno negativnih učinaka, prosječne ocijene pokazuju kako su stanovnici iz centra grada pod većim pritiskom što ga stvara turizam zbog, kako je već navedeno, većina turističkih aktivnosti provodi se u centru grada. Na temelju analize podataka i provedenog hi-kvadrat testa, zaključeno je kako se **postavljena H3 hipoteza odbacuje.**

Za razvoj turističke destinacije, naglasak se stavlja na važnosti postojanja razvojne strategije, no ona sama ne osigurava postizanje zadanih ciljeva, jer uspješan razvoj urbane destinacije ovisi o uspješnoj suradnji svih dionika turističke destinacije. Turizam u gradu Zadru razvija se prema "Strategiji razvoja turizma grada Zadra za razdoblje 2016. – 2026. godine". Najvažniju ulogu u razvoju turizma imaju lokalna i regionalna uprava koje bi trebale osigurati provedbu ciljeva postavljenih u strategiji razvoja. Prihvatanjem i implementacijom koncepcije održivog razvoja turizma, u urbanim destinacijama koje kao Zadar svake godine bilježe porast turističkih aktivnosti, omogućilo bi mjerenje, praćenje i kontrolu budućeg razvoja turizma u destinaciji što bi u konačnici pomoglo u rješavanju problema s kojim se destinacija susreće, ali i ono najvažnije, podizanje kvalitete života lokalnog stanovništva. Gradovi u Hrvatskoj postali su urbani turistički centri koji osim turista, zbog procesa urbanizacije, privlače sve veći broj domaćeg stanovništva, stvarajući potrebu za razumijevanjem i upravljanjem održivim razvojem. Stoga su u radu utvrđene spoznaje vezane s problemima urbanizacije i urbanog turizma koje otežavaju upravljanje održivim urbanim razvojem i održivim razvojem turizma urbanih destinacija. Analizom koncepcije održivog razvoja turizma, te proučavanjem njegovih načela i ciljeva, prepoznate su mogućnosti i ograničenja njegove implementacije u urbanim turističkim destinacijama koje zahtijevaju njihovo razumijevanje zbog potrebe za upravljanjem turizmom u Zadru i utjecajem turizma u lokalnoj zajednici. U radu su također utvrđene spoznaje vezane uz načela i ciljeve koncepcija održivog razvoja, kao i probleme koji nastaju njegovom implementacijom. Potrebno je potpuno razumijevanje ove koncepcije u svrhu odgovornog ponašanja lokalne zajednice koje je usmjereno zaštiti i očuvanju okoliša te osiguranju dugoročnog razvoja. Iz teorijskog dijela rada, kao i provedenog istraživanja, utvrđene su znanstveno-stručne spoznaje vezane uz utjecaj turizma na lokalno stanovništvo i destinaciju, kao i turistički trendovi, potrebne za razumijevanje mogućnosti i ograničenja upravljanja razvojem turističke destinacije.

Referirajući se na predmet i problem istraživanja naveden u uvodnom dijelu rada, prema prethodno navedenom, može se potvrditi kako su ostvareni ciljevi istraživanja. Testirane su i zadane istraživačke hipoteze te je utvrđeno kako su sve tri hipoteze odbačene.

6. ZAKLJUČAK

Moderno društvo suočava se s izazovima koji proizlaze iz potrebe za višim životnim standardom. Upravo ova potreba zaslužna je za rast i razvoj gradova jer se život u gradu povezuje s boljim životnim uvjetima od života u ruralnim područjima. Sve više stanovništva traži i gradi svoju budućnost u gradovima, zbog čega oni doživljavaju ubrzan ali neplaniran rast i razvoj. Rezultat ubrzanog i neplaniranog razvoja gradova javlja se u obliku brojnih negativnih učinaka na okoliš i društvo koji su navedeni u radu. Ovaj problem posebno je izražen u zemljama koje su u razvoju, dok su se razvijene zemlje svijeta već susrele s negativnim učincima koje donosi urbanizacija te im je dugoročni cilj minimizirati ih. Kako bi se lakše nosili s problemima i izazovima urbanizacije, potrebno je istaknuti koncepciju održivog razvoja, te njezina načela i ciljeve koji još nisu u potpunosti prihvaćeni i implementirani u cijelosti. Milenijski ciljevi i Ciljevi održivog razvoja usmjereni su, prije svega, na rast životnog standarda, ali i na očuvanje okoliša od negativnog čovjekova utjecaja.

Koncepcija održivog razvoja sastoji se od triju sastavnica: ekološke, ekonomske i društvene održivosti između kojih je potrebno uspostaviti ravnotežu kako bi se zajamčila dugoročna održivost. Kao najveće prijetnje održivom razvoju ističu se mnogobrojni i mnogoljudni gradovi, ali i turizam te je potrebno pronaći rješenje kako uskladiti razvoj gradova i turizma odvojeno, ali i kao cjelinu. Ključni korak postizanju održivog razvoja gradova ispravno je planiranje i provođenje politika razvoja, kao i suradnja lokalne uprave i samouprave te stanovništva. Naravno, iznad svega potrebna su brojna ulaganja u infrastrukturu, održive izvore energije, gospodarenje otpadom i vodama, ali i izgradnja zelenih površina. U konačnici, gradovi koji se okrenu održivom razvoju u budućnosti bi trebali moći sami rješavati izazove i probleme s kojima se susretnu. Republika Hrvatska prati trend održivog razvoja gradova što se vidi iz nedavnih programa i projekata, *Platforma za održivi razvoj gradova* i *Program razvoja otoka*, a glavni je cilj gospodarski i društveni održivi razvoj te rast kvalitete života stanovnika.

Turizam zbog svoje masovnosti i izraženih benefita koje pruža, u destinacijama u kojima se odvija turistička aktivnost, uzrokovao je brzi i neplanirani razvoj turizma, čime se ugrožava priroda i okoliš, ali i destinacija koja bez ispravnog plana razvoja može nestati zbog negativnih utjecaja turizma. Gradovi upravo danas predstavljaju glavne turističke destinacije te se upravo u njima odvija glavnina turističkog prometa današnjice. Urbane destinacije "posjeduju" određeni prihvatni i nosivi kapacitet koji je u većini slučajeva zanemaren, a

rješenje se nalazi u održivom razvoju turizma koji bi trebao omogućiti kontrolu i bolje planiranje razvoja. Održivi razvoj turizma također je definiram nizom načela i ciljeva kojima bi se trebalo osigurati ciljano tržište sa željenim iskustvom na jedinstvenome mjestu.

Republika Hrvatska prepoznala je nove mogućnosti koje nudi održivi razvoj turizma te se u začetcima uključila za održivi razvoj. Zbog dominacije masovnog turizma sve su vidljiviji postali negativni učinci od kojih su najizraženiji problemi u prometu, iseljavanje ljudi iz starih gradskih jezgra, onečišćenje okoliša, rast cijene zemljišta i nekretnina kao i prevelika ovisnost gospodarstva o turizmu. Upravo s namjerom smanjenja navedenih učinaka potrebno je educirati sudionike u turizmu o važnosti održivog i odgovornog razvoja, a da se Hrvatska odlučila za održivi razvoj, pokazuje i vizija razvoja hrvatskog turizma koja je opisana u strategiji razvoja, usredotočena je na održivost i održivi razvoj. Ministarstvo turizma aktivno radi na jačanju prepoznatljivosti koncepcije održivosti među stanovništvom organizirajući brojne radionice, konferencije ali i pokretanjem *web*-portala *Održivi turizam Hrvatska* na kojem su dostupne sve bitne informacije vezane za održivi razvoj turizma. Kao poticaj za poslovanje u skladu s načelima i ciljevima održivog razvoja, u suradnji s Europskom unijom, Ministarstvo zaštite okoliša i prirode, uspostavilo je ekooznake koje služe za promociju održive proizvodnje i potrošnje s nakanom smanjenja negativnih učinaka na okoliš i društvo. Hrvatska trenutačno pokazuje pozitivan trend, ali i ozbiljnost kada je riječ o održivom razvoju turizma i gradova što dokazuju brojni primjeri iz cijele Hrvatske, sve s nakanom osiguranja dugoročne konkurentnosti hrvatskog turizma na turističkom tržištu.

Što se tiče rezultata istraživanja, od ukupnog broja ispitanika (237), sudjelovalo je 38 % ispitanika muškog i 62 % ispitanika ženskog spola, različite starosne dobi. Ispitanici su podijeljeni prema mjestu stalnog prebivanja, i to 87 % ispitanika koji žive u užem i širem centru grada Zadra, 13 % ispitanika koji prebivaju u predgrađima grada Zadra. Po pitanju uključenosti u turističku djelatnost, najveći broj ispitanika odgovorio je negativno (44 %), dok su preostali uključeni u turističku ponudu grada Zadra. Od stanovništva koje se bavi turizmom ova djelatnost većini predstavlja dodatni izvor prihoda za kućanstvo, dok 20 % njih navodi kako im turizam znači primarni izvor prihoda. Većina ispitanika prepoznaje utjecaj turizma na grad Zadar pozitivnim, ponajviše zahvaljujući gospodarskim učincima turizma, povećanjem zaposlenosti i potrošnje, ali iskazuju nezadovoljstvo radom lokalnih tijela javne uprave i države u funkciji turizma. Pozitivni gospodarski učinci turizma povezani su sa sve većim priljevom turista s kojima se Zadar kao turistička destinacija svake godine u ljetnim mjesecima suočava. Uz spomenute pozitivne učinke, postoji i veliki broj negativnih koji se pretvaraju u probleme s kojima se suočava destinacija. Prema mišljenju ispitanika,

najizraženiji problemi s kojima se lokalno stanovništvo susreće i koje utječe na kvalitetu života lokalnog stanovništva, ističu se nedostatka parkirnih mjesta te problemi u prometu (gužve). Kao što je već navedeno, duži niz godina grad Zadar ulaže u infrastrukturu, no navedeni su problemi još izraženi. Veliki problem lokalnom stanovništvu predstavlja povećanje cijena najma stanova i poslovnih prostora s kojima se susreću i izvan turističke sezone, jer u konačnici sve je predodređeno turistima i ovaj bi segment trebali kontrolirati lokalna tijela i javna uprava i država. Kao zaključak ispitanici su pitani da procjene primjerenost predloženih rješenja kojima bi rasteretili pritisak turizma u Zadru. Tako se 58 % ispitanika u potpunosti slaže kako je najpotrebnije ulaganje u infrastrukturu grada čime bi se riješili ili umanjili najizraženiji problemi u gradu. Nakon toga slijedi zoniranje ili koncentracija turističkih aktivnosti u drugim dijelovima grada kako bi se smanjio pritisak u dijelovima grada u kojima je nadmašen kapacitet nosivosti, pritom razvijajući druge dijelove grada. Stanovništvo se u velikoj mjeri protivi uvođenju novih ili viših poreza, kao i cijena parkinga, koji su već brojni i visoki. U radu su također postavljene tri istraživačke hipoteze kako bi se utvrdilo postoje li razlike u stavovima građana o utjecaju turizma na grad Zadar s obzirom na dob, uključenost u turističku djelatnost i mjesto stalnog prebivanja. Izračunom hi-kvadrat testa zaključeno je kako su sve tri hipoteze odbačene.

SAŽETAK

Potreba za boljim životom i rastom životnog standarda postala je, možemo reći, primarna čovjekova potreba. Upravo ova potreba potaknuta industrijalizacijom, razvojem tehnologije i rastom stanovništva na globalnoj razini rezultirala je rastom broja gradova, te dodatnim razvojem postojećih. Urbanizacija je proces koji je zahvatio cijeli svijet, a djelovala je tako da se postojeće ruralno stanovništvo odlučilo napustiti svoje domove radi potrage za boljim životnim uvjetima. Zbog prekomjernih migracija koncepcija urbanizacije dobila je novo značenje, više se ne odnosi samo na razvitak gradova, nego i na smanjenje razlika između ruralnih i urbanih područja, a 2007. godine prvi je put zabilježen veći broj urbanog stanovništva u odnosu na ruralno stanovništvo, s procjenom da će u 2050. godini 66 % svjetskog stanovništva živjeti u urbanim okolinama.

Važnost gradova uočena je od početka njihova postanka te je industrijalizacija zajedno s tehnološkim inovacijama potaknula dalji razvitak što je rezultiralo stvaranjem gradova kakve danas poznajemo. Prema podacima Ujedinjenih naroda u 2018. godini bilo je 548 gradova s preko milijun stanovnika, te 33 megagrada s preko 10 milijuna stanovnika. Dokaz da su gradovi pokretači modernog svijeta i gospodarskog razvoja brojnih zemalja jest 80 % globalnog bruto domaćeg proizvoda (BDP) koji se generira u gradovima. Problem urbanizacije očituje se u neplaniranom i prebrzom rastu i razvoju gradova što se na kraju negativno odražava na okoliš ali i na stanovništvo gradova. Urbanizacija se očituje brojnim pozitivnim i negativnim učincima koje rast i razvoj gradova vrše na okoliš i stanovništvo. Urbanizacija se može iskoristiti kao prilika jer pozitivno utječe na produktivnost i gospodarski razvoj, pokreće inovacije i ulaganja u infrastrukturu, i najvažnije, pruža bolje životne uvjete, kvalitetniju edukaciju, viši životni standard. S druge strane, javljaju se brojni društveni, gospodarski i ekološki problemi koji nastaju zbog prenapučenosti i neplaniranog razvoja. Problemi urbanizacije iskazuju se u obliku siromaštva, kriminala, brojnih infrastrukturnih i ekoloških problema, kao što su gužva u prometu, onečišćenje bukom, zagađenje zraka, vode i tla, koji utječu na zdravlje i u konačnici pad kvalitete života u urbanim okolinama. Navedeni problemi uzrokuju visoke troškove i neučinkovitosti u korištenju lokalnih resursa ugrožavajući održivi razvoj. U budućnosti prilikom daljnjeg planiranja i razvoja, pozornost bi se trebala usmjeriti na minimiziranje negativnih i maksimiziranje pozitivnih učinaka.

Zbog navedenih problema s kojim se svijet suočava zbog procesa urbanizacije, brojne zemlje odlučile su se za održivi razvoj. Održivi razvoj definiran je trima sastavnicama održivosti, ekološkom, ekonomskom i socijalnom, radi osiguranja dugoročne održivosti potrebno je uspostaviti ravnotežu između svih triju sastavnica. Prvi put održivi je razvoj spomenut 1972. godine u okviru konferencije Ujedinjenih naroda (Štokholmska konferencija), pritom označavajući prekretnicu o pitanju međunarodne zaštite okoliša. Održivi razvoj zalaže se za korištenje količine resursa koja se može nadoknaditi, te generiranje količine otpada koja se može zbrinuti bez stvaranja dodatne opasnosti za okoliš i društvo. Danas postoje tri vrste održivosti, slaba, umjerena i jaka koje karakteriziraju odnos čovjeka i prirode. Održivi razvoj definiran je brojnim ciljevima i načelima radi smanjenja negativnih učinaka na okoliš, poboljšanje životnih uvjeta, očuvanje prirodnih resursa te osiguranje jednakih mogućnosti za razvoj generacijama koje slijede. Tema održivog razvoja okosnica je konferencije, pod nazivom United Nations Conference on Environment and Development – UNCED, u Rio de Janeiru 1992. godine, gdje je prihvaćen prvi akcijski plan djelovanja održivog razvoja – Agenda 21. Nakon toga slijedile su brojne konferencije, nadopunjavali su se ciljevi i načela u skladu s potrebama država u razvoju, a kao najpoznatiji ciljevi održivog razvoja ističu se Milenijski razvojni ciljevi i Ciljevi održivog razvoja te pružaju zajednički plan za mir i prosperitet ljudi i planeta. Navedeni ciljevi predstavljaju nacrt za postizanje održive budućnosti kroz borbu s aktualnim globalnim izazovima.

Što se tiče Republike Hrvatske, razvoj gradova napredovao je u skladu s drugim zemljama južne i srednje Europe, a zbog burne povijesti i regionalnih razlika smještena je u skupinu slabije urbaniziranih zemalja u Europi. Viši postotak urbanizacije zabilježen je u primorskim regijama, a glavni razlog tomu je razvitak turizma u Hrvatskoj. Provedbom brojnih aktivnosti i boljim planiranjem Hrvatska pokušava uhvatiti korak s razvijenijim zemljama Europe. Hrvatska se u početcima ideje o održivom razvoju uključila u svjetsku politiku vezanu za ovu temu. Sudjelovanjem na svim važnim konferencijama prihvatila je obvezu promicati i provoditi politiku održivog razvoja, koja je prethodila Zakonu o zaštiti okoliša, s centralnom ulogom Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske. U strategiji je navedeno 8 izazova s kojima se Hrvatska suočava prilikom realizacije ideje o održivom razvoju.

Gradovi kao velika urbana središta predstavljaju urbane turističke destinacije koje privlače mase ljudi. Zbog masovnosti stanovništva koje već živi u gradovima, kada se pridoda sve veći broj turista koji posjećuje gradove, oni postaju prenapučeni, što rezultira brojnim problemima kada je riječ o razvoju i održivosti gradova. Kao rješenje vlastitih problema u kratkom roku,

gradovi se oslanjaju na brzu i neplaniranu ekspanziju i razvoj, ne uzimajući u obzir prostorno planiranje i uređenje grada. Na taj način stvaraju se dodatni problemi poput nerazvijene infrastrukture i nezadovoljstva lokalnog stanovništva. Kako bi se negativni utjecaji s kojima se gradovi susreću umanjili, te kako bi se lokalnom stanovništvu osigurao bolji život i budućnost, potrebno je provoditi ispravne politike razvoja grada koje su u skladu s održivim razvojem, uzimajući u obzir potrebe lokalnog stanovništva. Implementacijom održivog razvoja gradovi bi u budućnosti trebali moći samo rješavati probleme s kojima se susretnu. Brojni gradovi prepoznali su mogućnosti i benefite koji nastaju provedbom načela i ciljeva održivog razvoja uključujući i gradove u Hrvatskoj. Ministarstvo regionalnog razvoja u suradnji s Europskom unijom osigurava novčana sredstva hrvatskim gradovima u unutrašnjosti i na otocima koja su namijenjena održivom razvoju gradova i njihove aglomeracije, kao i povećanju kvalitete života njihovih stanovnika. U modernom dobu gospodarski razvoj bez očuvanja okoliša više nije prihvatljiv.

Svijet je posljednjih godina zahvatio pozitivan trend turističkih putovanja, ponajprije zahvaljujući napretku tehnologije, većoj mobilnosti i informiranosti turista, ali i rastom broja svjetskog stanovništva. Turizam iz godine u godinu bilježi sve veći broj turističkih putovanja, u 2017. godini 1.326 milijuna turističkih dolazaka. Trenutačni turistički trend karakterizira masovnost, gdje se prilikom putovanja ne obraća pozornost na to kako turizam utječe na okolinu. Turizam pokreće velike mase ljudi, što mu daje veliku snagu, čini ga veoma bitnim faktorom razvoja u današnje vrijeme, ostvarujući 10 % ukupnoga svjetskog BDP-a. Neusvajanjem koncepcije održivog razvoja turizma, za turističke destinacije, značilo bi pad turističke aktivnosti za brojne destinacije. Kako bi se osigurao dugoročni životni vijek turističkih destinacija, potrebno je usvojiti koncepciju održivog razvoja, točnije razvoj provoditi prema unaprijed propisanim načelima i ciljevima održivog razvoja, koji pomažu da se osigura ravnoteža između glavnih triju sastavnica održivog razvoja. Potpuna implementacija održivog razvoja nije moguća bez suradnje svih dionika turizma zbog čega je potrebna edukacija o važnosti održivog i odgovornog razvoja. Hrvatska, kao država koja je poznata u cijelom svijetu po turizmu, također bilježi pozitivne turističke trendove, odnosno u posljednjih nekoliko godina broj dolazaka raste po stopi od oko 9 %, a broj noćenja raste po stopi od 8,5 % godišnje. Osim broja dolazaka i noćenja, zabilježen je i rast prihoda od turizma od 38,6 %. Hrvatski turizam razvija se prema *Strategiji razvoja turizma RH do 2020. godine*, u kojoj se ističe vizija razvoja koja je bazirana na dugoročnosti i održivosti. Iz navedene strategije proizašao je akcijski plan razvoja turizma u kojem se ističu ciljevi pomoću kojih bi se dugoročno trebao smanjiti pritisak na okoliš od turizam. Brojni primjeri pokazuju pozitivan

trend održivog razvoja turizma u Hrvatskoj. Od urbanih turističkih destinacija u Hrvatskoj po broju posjećenosti ističu se Zagreb, Dubrovnik, Split i Zadar koji iz godine u godinu bilježe porast turističkih dolazaka i noćenja. Rast i razvoj turizma u urbanim destinacijama rezultirao je ovisnošću turističkih destinacija o turizmu, ponajprije zbog gospodarsko-ekonomskih pozitivnih strana turizma. Od svih destinacija u Hrvatskoj ističe se grad Zadar, u kojem uz rast dolazaka i noćenja turizam ne predstavlja primarnu gospodarsku aktivnost, jer sa 11,5 % ukupnih prihoda, sektor pružanja smještaja i pripreme hrane u turizmu nalazi se na trećemu mjestu. Potrebno je i dalje poticati i razvijati turizam u urbanim destinacijama, ali tako kako to nudi održivi razvoj, čime bi se osigurala dugoročna konkurentnost hrvatskog turizma na turističkom tržištu.

U provedenome anketnom istraživanju sudjelovalo je ukupno 237 ispitanika, kojim se htjelo utvrditi stavove građana o učincima turizma na Zadar kao turističku destinaciju. Ispitanici su podijeljeni prema dobi, uključenosti u turističku djelatnost i prema mjestu stalnog prebivališta. Istraživanje je pokazalo kako lokalno stanovništvo smatra kako turizam pozitivno utječe na Republiku Hrvatsku, Zadarsku županiju, te grad Zadar, a također smatraju da je utjecaj nešto slabiji na njihove obitelji i njih osobno, što se može povezati s rezultatima uključenosti u turizam, gdje je 56 % ispitanika uključeno, a 44 % nije. U velikoj većini ispitanici su zadovoljni gradom kao destinacijom, i s onim što grad dobiva od turizma, ali su suprotno tomu iskazali nezadovoljstvo iskorištenošću turističkih potencijala i radom lokalnih tijela javne uprave i države u funkciji turizma. Prema mišljenju ispitanika, najizraženiji su negativni učinci nedostatka parkirnih mjesta i gužve u prometu, dok se kao najmanje izraženi učinci navode netrpeljivost zbog dolazaka drugih vjera i kultura, te povećanje prostitucije. Problem koji je potrebno naglasiti iseljavanje je ljudi s poluotoka, koji je prepoznalo više od pola ispitanika bez obzira na njihovu uključenost u turizam. Turizam ostvaruje i brojne pozitivne učinke, od kojih su ispitanici izdvojili povećanje zaposlenosti i povećanje potrošnje, dok prilikom daljnjeg razvoja turizma, prema rezultatima istraživanja, više bi pozornosti trebalo posvetiti izgradnji i jačanju kulturnog identiteta, i zaštiti urbanog prostora.

Ključne riječi: urbanizacija, održivi razvoj, turizam, održivi razvoj turizma, održivi razvoj gradova.

SUMMARY

Impact of Tourism on the Sustainable Urban Development

The need for a better life and the growth of living standards has become a human primary need. This demand, driven by industrialization, technology development and population growth on global scale has resulted in a rise in the number of cities and further development of existing ones. Urbanization is process that has affected the entire world, and has acted in such a way that the existing rural population decided to leave their homes with the aim of seeking for better living conditions. Because of the excessive migration, the concept of urbanization gained a new meaning, it is no longer concerned only with the development of cities, but also with the reduction of differences between rural and urban areas, and for the first time, in 2007. there was a greater number of urban population, compared to rural population, with an estimate that in 2050., 66% of the world's population would live in urban environments.

The importance of cities has been noted since the beginning of their development, and industrialization together with technological innovations encouraged further development, resulting in creation of cities as we know today. According to the United Nations data, in 2018. there were 548 cities with over one million inhabitants, and 33 megacities with over 10 million inhabitants. Evidence that cities are the drivers of the modern world and the economic development of many countries is, that 80% of the global gross domestic product (GDP) is generated in cities. The problem of urbanization manifests itself in unplanned and rapid growth and development of cities, which ultimately negatively affects the environment as well as the population of cities. Urbanization is manifested by the many positive and negative effects that the growth and development of towns and cities make on the environment and the population. Urbanization can be used as an opportunity because it has a positive impact on productivity and economic growth and development, it drives innovation and investment in infrastructure, and most importantly provides better living conditions, better education quality, and higher living standards. On the other side, there are numerous social, economic and environmental problems that arise due to overcrowding and unplanned development. The problems of urbanization are expressed in the form of global poverty, crime, numerous infrastructure and ecological problems, such as traffic jams, noise pollution, air, water and soil pollution, affecting the health and ultimately a decline in the quality of life in urban environments. These problems lead to high costs and inefficiencies in the use of local resources by endangering sustainable development. In the future in further planning and

development, attention should be focused on minimizing negative and maximizing positive effects.

Because of the problems the world is faced with due to the urbanization process, many countries have opted for sustainable development. Sustainable development is defined by three components of sustainability, ecological, economic and social, with the aim of ensuring long-term sustainability, it is necessary to establish a balance between all three components. For the first time, sustainable development was mentioned in 1972 under the United Nations Conference (Stockholm Conference), marking a milestone in the field of international environmental protection. Sustainable development promotes use of the amount of resources that can be recovered, and generation of waste that can be disposed of without creating additional risks to the environment and society. Today there are three types of sustainability, weak, moderate and strong, which characterize the relationship between man and nature. Sustainable development is defined by numerous goals and principles, with a view to reducing negative environmental impacts, improving living conditions, preserving natural resources, and ensuring equal development opportunities for the next generations. The topic of sustainable development is the backbone of the UN Conference on Environment and Development (UNCED) in Rio de Janeiro, 1992, where the first Action Plan for Sustainable Development - Agenda 21 was adopted. Thereafter numerous conferences followed, objectives and principles were complemented in line with the needs of developing countries, and as the most well-known goals of sustainable development, the Millennium Development Goals and Sustainable Development Goals stand out, and provide a common plan for peace and prosperity for people and the planet. These goals represent a blueprint for achieving a sustainable future, in the face of current global challenges.

As far as the Republic of Croatia is concerned, the development of cities has progressed in line with other countries of southern and central Europe, and due to the burgeoning history and regional differences, it is situated in the group of weaker urbanized countries in Europe. The higher percentage of urbanization has been recorded in coastal regions, and the main reason for this is the development of tourism in Croatia. By implementing numerous activities and better planning, Croatia is trying to catch up with the more developed countries of Europe. In the very beginning, Croatia has embarked on sustainable development ideas into the world policy related to this topic. By participating in all important conferences, and accepting the obligation to promote and implement a sustainable development policy that preceded the Environmental Protection Act, with the central role of the Republic of Croatia's Sustainable Development Strategy. The strategy outlined the 8 challenges facing Croatia in

realizing the idea of sustainable development.

Cities as large urban centers represent urban tourist destinations that attract large masses of people. Because of the massive number of the population that is already living in cities, plus more and more tourists are visiting cities, they become overcrowded, resulting in a large number of problems when it comes to the development and sustainability of cities. As a solution to their own short-term problems, cities rely on fast and unplanned expansion and development, not taking into account spatial planning and city planning. This creates additional problems such as underdeveloped infrastructure and dissatisfaction with the local population. In order to reduce the negative impacts that cities face, and to ensure a better life and the future for the local population, it is necessary to implement the proper urban development policies that are consistent with sustainable development, taking into account the needs of the local population. By implementing sustainable development, cities should be able in the future resolve the problems they face with. Numerous cities have recognized opportunities and benefits arising from the implementation of the principles and goals of sustainable development, including the cities in Croatia. The Ministry of Regional Development, in co-operation with the European Union, provides financial resources to Croatian cities in the interior and on islands aimed at the sustainable development of cities and their agglomerations, as well as increasing the quality of life of their inhabitants. In the modern era economic development without environmental protection is no longer acceptable. In the last few years, the world has undergone a positive trend in tourism, primarily thanks to the advancement of technology, greater mobility and information for tourists, but also the growth of the world population. Tourism from year to year marks an increasing number of tourist trips, in 2016., 1,326 million tourist arrivals. The current tourist trend is characterized by mass, where no attention is paid, to how tourism affects the environment, while traveling. Tourism is driven by large masses of people, which gives it great strength, making it a very important factor in development today, achieving 10% of the world's GDP. Not adopting the concept of sustainable tourism development for tourist destinations would mean a decline in tourist activity for numerous destinations. In order to ensure the long-term lifespan of tourist destinations, it is necessary to adopt the concept of sustainable development, more precisely, proceed with the development according to predefined principles and sustainable development goals that help to ensure balance between the three main constituents of sustainable development. Complete implementation of sustainable development is not possible without cooperation of all stakeholders, which is why education on the importance of sustainable and responsible development is needed. Croatia, as a world-wide known country

for tourism, also has positive tourism trends, or in recent years the number of arrivals is growing at a rate of around 9%, and the number of overnight stays is growing at a rate of 8.5% per year. In addition to the number of arrivals and overnight stays, tourism revenue growth was 38.6%. Croatian tourism is being developed by the "Tourism Development Strategy of Croatia by 2020", which emphasizes the long-term and sustainability-based vision of development. The strategy outlined has resulted in an action plan for tourism development highlighting the goals that should reduce the environmental pressures of tourism in the long term. Numerous examples show a positive trend of sustainable tourism development in Croatia. Of the urban tourist destinations in Croatia, by the number of visitors Zagreb, Dubrovnik, Split and Zadar stand out as tourist destinations that record an increase in tourist arrivals and overnight stays. Growth and development of tourism in urban destinations resulted in the dependence of tourism destinations on tourism, primarily due to economic and economic positive aspects of tourism. Of all the destinations in Croatia, the city of Zadar stands out, in which, with the increase of arrivals and nights, tourism is not a primary economic activity, as with 11.5% of total income, the tourism and accommodation sector is ranked third. There is a need to continue to foster and develop tourism in urban destinations, but in the way that it offers sustainable development to ensure long-term competitiveness of Croatian tourism on the tourist market.

A total of 237 respondents participated in the survey, aiming to identify citizens' views on the effects of tourism on Zadar as a tourist destination. Respondents are divided by age, involvement in tourism and the place of permanent residence. The survey showed that the local population believe that tourism has a positive impact on the Republic of Croatia, the Zadar County and the city of Zadar, and they also feel that the impact is somewhat weaker on their families and personally, which can be linked to the results of inclusion in tourism, where 56% of respondents are involved, and 44% are not. In the vast majority, respondents are satisfied with the city as a destination, and with what the city derives from tourism, but contrary to this is expressed dissatisfaction with the utilization of tourism potential and the work of local authorities and the state in the function of tourism. According to the respondents, the most pronounced negative effects are the lack of parking spaces and crowded traffic, while the least expressed effects are the intolerance of arrivals of other religions and cultures and the increase of prostitution. The problem that needs to be highlighted is the emigration of people from the peninsula, recognized by more than half of the respondents regardless of their involvement in tourism. Tourism also has many positive effects, of which the respondents mentioned increased employment and increased consumption, while further

development of tourism, according to research results, more attention should be devoted to the construction and strengthening of cultural identity and the protection of urban space.

Key words: urbanization, sustainable development, tourism, sustainable development of tourism, sustainable development of cities.

LITERATURA

KNJIGE

1. Čavlek, N., Bartoluci, M., Prebežac, D., Kesar, O. et al. (2011). *Turizam, ekonomske osnove i organizacijski sustav*, Zagreb, Školska knjiga.
2. Črnjar, M. (2002). *Ekonomika i politika zaštite okoliša*, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci i Glosa, Rijeka.
3. Girardet, H. (2004). *Cities People Planet: Liveable Cities For A Sustainable World*, Wiley-Academy Press, 1st Edition.
4. Knowles, T., Diamantis, D., El-Mourhabi, B., J. (2004). *The Globalization of Tourism & Hospitality*, Second Edition, UK, Lightning Source.
5. Knox, P., L., McCarthy, L. (2005). *Urbanization: an introduction to urban geography*, 2nd ed., Pearson Prentice Hall.
6. Marušić, M., Prebežec, D. (2004). *Istraživanje turističkih tržišta*, Zagreb, Adeco d.o.o.
7. Šimunović, I. (2007). *Urbana ekonomika, petnaest tema o gradu*, Zagreb, Školska knjiga.
8. Vresk, M. (2002). *Grad i urbanizacija*, Zagreb, Školska knjiga.
9. Vukonić, B., Keča., K. (2001). *Turizam i razvoj*, Zagreb, Mikrorad d.o.o.
10. Zelenika, R. (2000). *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, Četvrto izdanje. Rijeka, Sveučilište u Rijeci, Ekonomski fakultet.

ZNANSTVENO-STRUČNI RADOVI

1. Breslauer, N., Gregorić, M., Hegeduš, I. (2015). ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA U MEĐIMURSKOJ ŽUPANIJI, *Obrazovanje za poduzetništvo - E4E: znanstveno stručni časopis o obrazovanju za poduzetništvo*, Vol. 5 No. 1, 99-109.
2. Butler, W., R. (2006). The concept of a tourist area cycle of evolution: Implications for management of resources, *The Tourism Area Life Cycle: Applications and Modifications*, Vol. 1, 1-71.
3. Mihalić, T. (2014). Sustainable-responsible tourism discourse Towards 'responsustable' tourism, *Journal of Cleaner Production*, Vol. 111, 461-470.
4. Müller, H. (1994). The Thorny Path to Sustainable Tourism Development, *Journal of Sustainable Tourism*

5. Suman, P., Satiprasad S., Pulak M., Subhash C., M. (2018). Impacts of urbanization on land use /cover changes and its probable implications on local climate and groundwater level, *Journal of Cleaner Production*, Volume 7, No. 2, 70-84.
6. Šimleša, D., Butorac, M. (2007). ZELENA SRCA GRADOVA Važnost vrtova i perivoja u urbanim područjima, *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, Vol. 16 No. 6 (92), 1081-1101.
7. Zimmermann, R. (1999). Prijedlog određenja srednjih gradova u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, vol. 8, no.1, 21-43.

INTERNETSKI IZVORI I OSTALE PUBLIKACIJE

1. ADBI, Asian Development Bank Institute, <https://www.asiapathways-adbi.org/2012/12/urbanization-can-be-good-for-the-environment/>, (18.12. 2018.)
2. Agenda 21: Programme of Action for Sustainable Development, 1992, Rio de Janeiro, Brazil, https://www.dataplan.info/img_upload/7bdb1584e3b8a53d337518d988763f8d/agenda21-earth-summit-the-united-nations-programme-of-action-from-rio_1.pdf, (preuzeto 15.01.2019.)
3. Analiza sezonalnosti turističkog prometa na području republike hrvatske - razdoblje 2009.-2015. <https://www.htz.hr/sites/default/files/2016-11/Analiza-sezonalnosti-turistickog-prometa-u-Republici-Hrvatskoj-2009-2015-.pdf>, (preuzeto 16.1.2018.)
4. Antena Zadar, <https://www.antenazadar.hr/clanak/2018/12/radeta-poluotok-je-imao-5000-stanovnika-2010-godine-danas-broji-njih-tek-1500/>, (10.01.2019.)
5. Arcadis, Citizen Centric Cities, The Sustainable Cities Index 2018, [https://www.arcadis.com/media/1/D/5/%7B1D5AE7E2-A348-4B6E-B1D7-6D94FA7D7567%7DSustainable Cities Index 2018 Arcadis.pdf](https://www.arcadis.com/media/1/D/5/%7B1D5AE7E2-A348-4B6E-B1D7-6D94FA7D7567%7DSustainable%20Cities%20Index%202018%20Arcadis.pdf), (preuzeto 25.01. 2019.)
6. Arcadis, <https://www.arcadis.com/en/global/our-perspectives/sustainable-cities-index-2018/citizen-centric-cities/>, (21.01.2019)
7. Barcelona 2019, <https://meet.barcelona.cat/en/discover-barcelona/barcelona-today/responsible-and-sustainable-tourism>, (01.04.2019.)
8. BarcelonaTurisme, Visit Barcelona Sustainable Tourism, [https://www.barcelonaturisme.com/imgfiles/Professionals/bst/Barcelona Turisme Sostenible_17_en.pdf](https://www.barcelonaturisme.com/imgfiles/Professionals/bst/Barcelona_Turisme_Sostenible_17_en.pdf), (preuzeto 01.04.2019.)
9. BBC, Tomorrow's cities: Stockholm turns green, <https://www.bbc.com/news/technology-38404884>, (15.02.2019.)

10. Bjelajac, S. (1992). Rezidencijalna segregacija u urbanoj sredini : doktorska disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet
11. Businessinsider 2018, <https://www.businessinsider.com/most-visited-cities-in-the-world-2018-9>, (01.04.2019.)
12. City of London, <https://www.cityoflondon.gov.uk/services/environment-and-planning/sustainability/Pages/default.aspx>, (25.01. 2019.)
13. COOR, Centar za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju, <http://slidegur.com/doc/1339389/odr%C5%BEivi-turizam-je>, (21.01.2019)
14. CREST 2018, Center for Responsible Travel, The Case for Responsible Travel: Trends & Statistics 2018, https://www.responsibletravel.org/docs/The_Case_for_Responsible_Travel_2018_FINAL_FOR_WEB.pdf, (preuzeto 15.02.2019.)
15. CREST 2019, Center for Responsible Travel, <https://www.responsibletravel.org/index.php>, (28.01.2019.)
16. CroMaps, <https://www.cromaps.com/home/opci-podaci-rh>, (18.12. 2018.)
17. DZS, Državni zavod za statistiku (2011). Turizam u 2010. Statistička izvješća, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2011/SI-1436.pdf, (preuzeto 14.1.2018.)
18. DZS, Državni zavod za statistiku (2016). Turizam u 2015. Statistička izvješća, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/SI-1564.pdf, (preuzeto 14.1.2018.)
19. DZS, Državni zavod za statistiku (2017). Turizam u 2016. Statistička izvješća, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/SI-1594.pdf, (preuzeto 14.1.2018.)
20. DZS, Državni zavod za statistiku (2018). Statističke informacije 2018, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/StatInfo/pdf/StatInfo2018.pdf, (preuzeto 01.04.2019.)
21. Eco-Business, Green buildings, Singapore's natural ally in climate change fight, <https://www.eco-business.com/opinion/green-buildings-singapores-natural-ally-in-climate-change-fight/>, (15.02.2019.)
22. Europska agencija za okoliš, Urbani okoliš, <https://www.eea.europa.eu/hr/themes/urbani-okolis/intro>, (18.12. 2018.)
23. Eurostat, Domestic tourism, Statistics in focus 49/2011, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3433488/5579544/KS-SF-11-049-EN.PDF/9b15d2a1-74dc-4392-9a65-887c27907eb9?version=1.0>, (preuzeto 01.04.2019.)
24. Eurostat, Statistical book, Sustainable development in the European Union (2017),, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/8461633/KS-04-17-780-EN-N.pdf>, (preuzeto, 15.01.2019.)

25. Eurostat, Sustainable development in the European Union 2017 edition, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/8461633/KS-04-17-780-EN-N.pdf>, (preuzeto 21.01.2019.)
26. FEE, Frontiers in Ecology and Evolution, The Role of Urbanization in the Global Carbon Cycle, <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fevo.2015.00144/full>, (23.02.2019.)
27. gb&d magazine, <https://gbdmagazine.com/about/about-the-magazine/>, (15.01.2019.)
28. Grad Mali Lošinj, <http://www.mali-losinj.hr/kategorija/gradani/nagrade-i-priznanja/>, (01.04.2019.)
29. HPD, Hrvatsko pomorsko dobro, <http://www.pomorskodobro.com/plava-zastava.html>, (05.02.2019.)
30. HRturizam 2019a, <http://hrturizam.hr/odrzivi-turizam-kljucni-je-smjer-razvoja-turizma/>, (05.02.2019.)
31. HRturizam 2019b, <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=122>, (25.02.2019.)
32. Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=63319>, (16.12.2018.)
33. IISD, International Institute for Sustainable Development, <https://www.iisd.org/topic/sustainable-development>, (20.01.2019.)
34. IZT 2013, Program razvoja održivog turizma Grada Mali Lošinj, <http://www.mali-losinj.hr/wp-content/uploads/2015/03/Program-razvoja-odrzivog-turizma.pdf>, (preuzeto 01.04.2019.)
35. IZT 2014, Institut za turizam, Regionalni razvoj, razvoj sustava naselja, urbani i ruralni razvoj i transformacija prostora, Zagreb, 2014., http://www.hzpr.hr/UserDocsImages/propisi/REGIONALNI_RAZVOJ_I_SUSTAV_NASELJA_10-09-2014.pdf, (preuzeto 05.02.2019.)
36. KFW, Development Research, Urban poverty: new challenges for growing cities, https://www.kfw-entwicklungsbank.de/PDF/Download-Center/PDF-Dokumente-Development-Research/2017-07-27-EK_Staedtische-Armut_EN.pdf, (preuzeto 18.12.2018.)
37. Lorton Consulting, Principles of Sustainable Tourism <http://tourismplanningprofessionals.com/?p=177>, (21.01.2019.)
38. McKercher, B. (2003). SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT - GUIDING PRINCIPLES FOR PLANNING AND MANAGEMENT, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.457.788&rep=rep1&type=pdf> (preuzeto 09.02.2019.)

39. Metrocosm. metrocosm.com/history-of-cities/, (preuzeto 22.1.2018.)
40. MINT 2018, Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, Turizam u brojkama 2017., https://www.htz.hr/sites/default/files/201808/HTZ%20TUB%20HR_%202017%20FINAL.pdf, (preuzeto 01.04.2019.)
41. MINT 2019a, Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, Akcijski plan razvoja zelenog turizma, https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/160715_AP_Zelenog_t.pdf, (preuzeto 05.02.2019.)
42. MINT 2019b, Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020., <http://www.odrzivi.turizam.hr/userdocsimages/STRATEGIJA%20RAZVOJA%20TURIZMA%20RH.pdf>, (preuzeto 05.02.2019.)
43. MINT 2019c, Konferencija "Razvoj održivog turizma u gradovima s povijesnom jezgrom", <https://mint.gov.hr/vijesti/konferencija-razvoj-odrzivog-turizma-u-gradovima-s-povijesnom-jezgrom/16627>, (05.02.2019.)
44. MVEP, Ministarstvo vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske, <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/globalne-teme/odrzivi-razvoj/>, (21.01.2019.)
45. MZOIP 2019a, Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, <https://www.mzoip.hr/hr/klima/strategije-planovi-i-programi.html>, (21.01.2019.)
46. MZOIP 2019b, Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, <https://www.mzoip.hr/hr/okolis/eko-oznake.html>, (05.02.2019.)
47. Net.hr, URBANIZACIJA MANJE RAZVIJENIH PODRUČJA: Sedam najvećih hrvatskih gradova dobiva 345 milijuna eura, <https://net.hr/danas/hrvatska/urbanizacija-manje-razvijenih-podrucja-sedam-najvecih-hrvatskih-gradova-dobiva-345-milijuna-eura/>, (10.01.2019.)
48. NN, Narodne novine NN 30/2009, *Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske*.
49. NN, Narodne novine NN 55/2013, *Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine*
50. Odras, <http://www.odraz.hr/hr/nase-teme/odrzivi-razvoj>, (21.01.2019)
51. Održivi turizam Hrvatska 2019a, <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=97>, (05.02.2019.)
52. Održivi turizam Hrvatska 2019b, <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=1315>, (05.02.2019.)

53. Popis stanovništva 2011. godine, <https://www.dzs.hr/Hrv/DBHomepages/Popis%20stanovnistva%202011/Popis%20stanovnistva%202011.htm>, (10.01.2019.)
54. SDP 2018a, Središnji državni portal, <https://gov.hr/moja-uprava/pravna-drzava-i-sigurnost/prava-potrosaca/javne-usluge/pruzanje-javnih-usluga/186>, (20.12.2018.)
55. SDP 2018b, Središnji državni portal, <https://razvoj.gov.hr/vijesti/ministarstvo-regionalnoga-razvoja-i-fondova-europske-unije-najvecim-gradovima-u-hrvatskoj-za-odrzivi-razvoj-osiguralo-303-4-milijuna-eura/3759>, (21.02.2019.)
56. SDP 2019a, Središnji državni portal, <https://razvoj.gov.hr/vijesti/230-milijuna-kuna-za-zastitu-okolisa-razvoj-e-usluga-i-odrzivi-urbani-razvoj/3867>, (21.02.2019.)
57. SDP 2019b, Središnji državni portal, <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/otoci-i-priobalje/razvoj-otoka/program-razvoja-otoka-u-2019/3926>, (21.02.2019.)
58. Smart Magazine, London's green future, <https://www.smart-magazine.com/london-sustainable-city/>, (25.01.2019.)
59. Statista, <https://www.statista.com/statistics/270860/urbanization-by-continent/>, (21.01.2019.)
60. Stockholm, Stockholm for Professionals, <https://professionals.visitstockholm.com/why-stockholm/artiklar-till-why-stockholm/sustainability/>, (15.02.2019.)
61. Strategija razvoja turizma grada Zadra za razdoblje 2016.-2026. godine. https://onama.zadar.travel/strategija_razvoja_turizma_grad_a_zadra_za_razdoblje_2016_2026_godine.pdf#%FE%FF%00%23%001%002, (preuzeto 16.1.2018.)
62. SustainEurope 2018, Sustainable Dubrovnik, <https://www.sustaineurope.com/sustainable-dubrovnik-20181031.html>, (01.04.2019.)
63. TheCRP, The Climate Reality Project, Five Sustainable Cities Making a Difference for the Planet, <https://www.climaterealityproject.org/blog/five-sustainable-cities-making-difference-planet>, (15.02.2019.)
64. TZ Zadarske županije, Statistička analiza turističkog prometa u 2017. godini, <http://www.zadar.hr/wp-content/uploads/2015/03/analiza-statistike-2017.pdf>, (preuzeto 01.04.2019.)
65. Udruga gradova, Platforma za održivi razvoj gradova, <http://www.udruga-gradova.hr/platforma-odrzivi-razvoj-gradova/>, (21.02.2019.)

66. UN Habitat, Urban challenge, <http://mirror.unhabitat.org/content.asp?typeid=19&catid=540&cid=5027&activeid=5025>, (21.01.2019.)
67. UNDESA, United Nations Department of Economic and Social Affairs (2018a), The World's Cities in 2018a http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/urbanization/the_worlds_cities_in_2018_data_booklet.pdf, (preuzeto 16.12. 2018.)
68. UNDESA, United Nations Department of Economic and Social Affairs (2018b), World Urbanization Prospects : The 2018b Revision <https://esa.un.org/unpd/wup/Publications/Files/WUP2018-KeyFacts.pdf>, (preuzeto 16.12. 2018.)
69. UNDESA, United Nations Department of Economic and Social Affairs, World Urbanization Prospects, The 2014 Revision, <https://esa.un.org/unpd/wup/publications/files/wup2014-highlights.pdf>, (preuzeto 16.12. 2018.)
70. UNMS, United Nations, Millennium Summit (6-8 September 2000), http://www.un.org/en/events/pastevents/millennium_summit.shtml, (20.01.2019.)
71. UNSDG, United Nations Sustainable Development Goals (2019a), <https://sustainabledevelopment.un.org/conferences>, (20.01.2019.)
72. UNSDG, United Nations Sustainable Development Goals (2019b), <https://sustainabledevelopment.un.org/sdgs>, (21.01.2019.)
73. UNSDG, United Nations Sustainable Development Goals (2019c), <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>, (21.01.2019.)
74. UNWTO and IPSOS, Global survey on the perception of residents towards city tourism: impact and measures, <http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/docpdf/unwtoispsosglobalsurveysummary.pdf>, (preuzeto 23.02.2019.)
75. UNWTO 2018, United Nations World Tourism Organization, Tourism Highlights 2018 Edition, <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419876>, (preuzeto 01.04.2019.)
76. UNWTO (2019a), United Nations World Tourism Organization, <http://www2.unwto.org/>, (27.01.2019.)
77. UNWTO (2019b), United Nations World Tourism Organization, <http://www2.unwto.org/content/about-us-5>, (27.01.2019.)

78. UPUHH, Udruga poslodavaca u hotelijerstvu Hrvatske, <https://www.upuhh.hr/en/projekti/green-sustainable-business/sustainable-hotels/item/28-dodjela-sustainable-hotel-certificate-by-upuhh>, (23.02.2019)
79. WCP, World City Populations 2019, <http://worldpopulationreview.com/world-cities/>, (21.01.2019.)
80. World Population History, <https://worldpopulationhistory.org/urbanization-and-the-megacity/>, (16.12. 2018.)
81. YouGov, <https://sg.yougov.com/en-sg/news/2018/01/04/businesses-and-environmental-damage/>, (21.01.2019.)
82. Zadarski.hr, PREMA BROJEVIMA HGK JUG DALMACIJE POTPUNO OVISAN U Dalmaciji bi samo Zadar preživio propast turizma, <https://zadarski.slobodnadalmacija.hr/4-kantuna/clanak/id/550976/u-dalmaciji-bi-samo-zadar-prezivio-propast-turizma>, (25.02.2019.)

POPIS TABLICA

Tablica	Stranica
1. Porast broja milijunskih gradova u svijetu od 1800. do 1990. godine	7
2. Kretanje udjela gradskog i poljoprivrednog stanovništva u Hrvatskoj od 1948. do 1991. godine	12
3. Međunarodni turistički dolasci po regijama u razdoblju 1995. – 2017. godine	28
4. Dolasci i noćenja turista u razdoblju od 2015. – 2017. godine	29
5. Povezanost dobi i stavova građana o pozitivnom utjecaju turizma u gradu Zadru	61
6. Povezanost dobi i stavova građana o negativnom utjecaju turizma u gradu Zadru	62
7. Ukupna prosječna ocjena prema dobi ispitanika za pozitivne i negativne učinke turizma	63
8. Povezanost uključenosti građana u turizam i stavova građana o pozitivnom utjecaju turizma u gradu Zadru	65
9. Povezanost uključenosti građana u turizam i stavova građana o negativnom utjecaju turizma u gradu Zadru	66
10. Ukupna prosječna ocjena prema uključenosti ispitanika za pozitivne i negativne učinke turizma	67
11. Povezanost mjesta stanovanja i stavova građana o pozitivnom utjecaju turizma u gradu Zadru	69
12. Povezanost mjesta stanovanja i stavova građana o negativnom utjecaju turizma u gradu Zadru	70
13. Ukupna prosječna ocjena prema mjestu stanovanja ispitanika za pozitivne i negativne učinke turizma	71

POPIS GRAFIKONA

Grafikon	Stranica
1. Svjetska urbana i ruralna populacija, 1950.-2050.	9
2. Postotak urbanizacije po kontinentima u 2018. godini	10
3. Najveći gradovi u 2018. godini	11
4. Međunarodni turistički dolasci (u milijunima)	28
5. Odnos ispitanika prema spolu u %	50
6. Odnos ispitanika prema mjestu stanovanja	51
7. Uključenost ispitanika u turističke djelatnosti	52
8. Prosječna ocjena utjecaja turizma na odabrane zajednice i osobe	53
9. Prosječna ocjena zadovoljstva gradom Zadrom kao turističkom destinacijom	55
10. Razvoj turizma u gradu Zadru	56
11. Prosječna ocjena građana o negativnim učincima turizma	57
12. Prosječna ocjena građana o ostalim negativnim učincima turizma	57
13. Prosječna ocjena građana o pozitivnim učincima turizma	59
14. Predložena rješenja rasterećenja pritiska turizma u gradu Zadru	60

POPIS PRIKAZA

Prikazi	Stranica
1. Sastavnice održivog razvoja	20
2. Održivi razvoj nasuprot neodrživom razvoju	21
3. Pet održivih gradova prema Indeks održivih gradova 2018.	23
	97

4. Butlerov životni ciklus turističkog područja	30
5. Tri temeljna stupa održivog/odgovornog razvoja turizma	34
6. Ciljevi održivog razvoja.	37
7. Razvojna načela hrvatskog turizma do 2020. godine	39
8. Osnovni pokazatelji razvoja turizma	41
9. Deset gradova i općina s najvećim turističkim prometom	42
10. Dolasci i noćenja turista 2017. godine	43
11. Dolasci turista po mjesecima 2016./2017. godine	44
12. Grad Zadar prema mjestu stanovanja	68

PRILOZI

Cijenjeni sugrađani! Molim Vas da odvojite nekoliko minuta Vašeg vremena za popunjavanje ovog upitnika kojim se želi utvrditi zadovoljstvo stanovnika s razvojem i utjecajem turizma u gradu Zadru. Upitnik je namijenjen osobama starijima od 18 godina **koje žive u gradu Zadru**. Sudjelovanje je anonimno, a Vaši se podaci neće povezivati s Vama osobno nego će biti prikazani isključivo kao statistički pokazatelji. Izrazi koji se koriste za osobe u muškom su rodu, neutralni su i odnose se na muške i ženske osobe.

Zahvaljujem na Vašem sudjelovanju. Ante Golem
Student 2. godine diplomskog studija Kulturna i prirodna baština u turizmu
Odjel za turizam i komunikacijske znanosti Sveučilišta u Zadru

UPITNIK

- Živate li u gradu Zadru ili mjestu koje administrativno pripada gradu Zadru (npr. Kožino, Petružane)?
 - Grad Zadar (**UPIŠITE GRADSKI KVART**) _____
 - Okolica grada Zadra (**UPIŠITE MJESTO**) _____

- Za početak, molim Vas da ocijenite u kojoj mjeri **turizam utječe na svaku od odabranih zajednica i osoba**. Možete koristiti **ocjene od -2 do 2, gdje -2 znači „izrazito negativno“, a 2 znači „izrazito pozitivno“**. U kojoj mjeri turizam utječe na...?

	Izrazito negativno (-2)	-1	0	1	Izrazito pozitivno (2)
Republiku Hrvatsku	-2	-1	0	1	2
županiju u kojoj živite	-2	-1	0	1	2
grad u kojem živite	-2	-1	0	1	2
Vašu obitelj	-2	-1	0	1	2
Vas osobno	-2	-1	0	1	2

- Prema Vašem mišljenju, tko bi trebao razvijati turizam u gradu Zadru? (NAVESTI) _____
- Razmislite malo o gradu Zadru kao turističkoj destinaciji te procijenite svoje zadovoljstvo sa svakim od sljedećih elemenata. Možete koristiti **ocjene na ljestvici od -2 do 2, gdje -2 znači „izrazito NEzadovoljan“, a 2 znači „izrazito zadovoljan“**.

	Izrazito NEzadovoljan (-2)	-1	0	1	Izrazito zadovoljan (2)	Ne znam
Gradom kao turističkom destinacijom općenito	-2	-1	0	1	2	9
Onim što grad dobiva od turizma	-2	-1	0	1	2	9
Turistima koji dolaze u grad Zadar						
Iskorištenošću turističkih potencijala grada	-2	-1	0	1	2	9
Radom lokalnih tijela javne uprave i države u funkciji turizma	-2	-1	0	1	2	9
Radom privatnih poduzetnika u funkciji turizma	-2	-1	0	1	2	9
Smjerom i intenzitetom razvoja turizma	-2	-1	0	1	2	9

- Tijekom turističke sezone, posebice u srpnju i kolovozu sve je veći pritisak turizma na uobičajeni život u gradu Zadru. Molim procijenite u kojoj mjeri navedene tvrdnje opisuju Vaše ponašanje tijekom turističke sezone. Koristite **ocjene na ljestvici od 1 do 5, gdje 1 znači „u potpunosti se NE odnosi na mene“, a 5 „u potpunosti se odnosi na mene“, a 9 „ne mogu procijeniti“**.

	U potpunosti se NE odnosi na mene (1)	2	3	4	U potpunosti se odnosi na mene (5)	Ne mogu procijeniti
Izbjegavam odlazak na poluotok	1	2	3	4	5	9
Manje koristim automobil	1	2	3	4	5	9
Češće idem pješice	1	2	3	4	5	9
Češće koristim bicikl ili javni prijevoz	1	2	3	4	5	9
Izbjegavam izrazito turističke lokacije (Pozdrav suncu i sl.)	1	2	3	4	5	9
Izbjegavam odlazak na plaže i kupanje u moru	1	2	3	4	5	9
Odlazim na „feštice kako bih se družio s turistima	1	2	3	4	5	9
Izbjegavam odlazak u ugostiteljske objekte	1	2	3	4	5	9
Nešto drugo, što? _____	1	2	3	4	5	9

6. Turizam donosi neke **neželjene učinke**. Molim procijenite u kojoj mjeri turizam u gradu Zadru utječe na pojavu negativnih učinaka u lokalnoj zajednici. Koristite **ocjene od 1 do 5, gdje 1 znači „uopće NE utječe“, a 5 znači „izrazito utječe“, a 9 „ne mogu procijeniti“**.

Neželjeni učinci	Utjecaj					
	Uopće NE utječe (1)	2	3	4	Izrazito utječe (5)	Nemogu procijeniti
Buka, posebice u noćnim satima	1	2	3	4	5	9
Gužva	1	2	3	4	5	9
Problemi u prometu	1	2	3	4	5	9
Nedostatak parkirnih mjesta	1	2	3	4	5	9
Netrpeljivost zbog dolaska drugih vjera i kultura	1	2	3	4	5	9
Povećanje prostitucije	1	2	3	4	5	9
Problemi droge i kriminala	1	2	3	4	5	9
Nemoralno ponašanje turista	1	2	3	4	5	9
Nemoralno ponašanje lokalnog stanovništva	1	2	3	4	5	9
Povećanje cijena zemljišta i nekretnina	1	2	3	4	5	9
Povećanje cijena najamnih prostora i poslovnih prostora	1	2	3	4	5	9
Poskupljenje svakodnevnih potrepština	1	2	3	4	5	9
Onečišćenje okoliša	1	2	3	4	5	9
Promjena urbanog prostora	1	2	3	4	5	9
Devastacija kulturne i prirodne baštine	1	2	3	4	5	9
Gubljenje lokalne kulture, duha i načina života	1	2	3	4	5	9
Otuđenje lokalne zajednice	1	2	3	4	5	9
Iseljavanje ljudi s poluotoka	1	2	3	4	5	9
Prevelika ovisnost lokalnog gospodarstva o turizmu	1	2	3	4	5	9
Netrpeljivost lokalnog stanovništva naspram turistai sukobi	1	2	3	4	5	9
Smanjenje kvalitete opskrbe električnom energijom i vodom	1	2	3	4	5	9
Smanjenje kvalitete komunalnih usluga (odvodnja i zbrinjavanje otpada)	1	2	3	4	5	9
Smanjenje kvalitete zdravstvenih usluga	1	2	3	4	5	9
Smanjenje kvalitete plaža za kupanje	1	2	3	4	5	9
Nešto drugo, što?	1	2	3	4	5	9

7. Turizam ostvaruje **pozitivne učinke** u lokalnoj zajednici. Molim procijenite u kojoj mjeri turizam utječe na navedene elemente. Koristite **ocjene od 1 do 5, gdje 1 znači „uopće NE utječe“, a 5 znači „izrazito utječe“, a 9 „ne mogu procijeniti“**.

Pozitivni učinci	Utjecaj					
	Uopće NE utječe (1)	2	3	4	Izrazito utječe (5)	Nemogu procijeniti
Povećanje zaposlenosti	1	2	3	4	5	9
Zapošljavanje mladih i sprječavanje odlaska iz države	1	2	3	4	5	9
Poticanje poduzetništva	1	2	3	4	5	9
Stvaranje novih komercijalnih aktivnosti	1	2	3	4	5	9
Razvoj ruralnih područja i otoka	1	2	3	4	5	9
Povećanje potrošnje	1	2	3	4	5	9
Unaprjeđenje kulturne i zabavne ponude	1	2	3	4	5	9
Izgradnja i jačanje kulturnog identiteta	1	2	3	4	5	9
Ožvljavanje lokalnih vrijednosti i tradicije	1	2	3	4	5	9
Obnova, održavanje i očuvanje kulturne baštine	1	2	3	4	5	9
Bolje održavanje javnih prostora i infrastrukture	1	2	3	4	5	9
Povećana zaštita urbanog prostora	1	2	3	4	5	9
Ukupno podizanje životnog standarda i kvalitete života	1	2	3	4	5	9
Nešto drugo, što? _____	1	2	3	4	5	9

8. U slučaju priljeva većeg broja turista u predstojećim godinama, u kojoj mjeri smatrate primjerenim predložena rješenja rasterećenja pritiska turizma u gradu Zadru? Možete koristiti ocjene na ljestvici od 1 do 5, gdje 1 znači "u potpunosti neprimjereno", a 5 "u potpunosti primjereno", dok 9 znači „ne mogu procijeniti“

	U potpunosti neprimjereno (1)	2	3	4	U potpunosti primjereno (5)	Ne mogu procijeniti
Zatvaranje poluotoka tijekom ljeta za cestovni promet osim za građane koji žive i rade na poluotoku	1	2	3	4	5	9
Parkiranje na novoizgrađenim parkiralištima izvan šireg centra i prijevoz javnim ili drugim prijevozom do poluotoka	1	2	3	4	5	9
Uvođenje viših cijena parkinga na poluotoku	1	2	3	4	5	9
Podizanje kvalitete turističke ponude na višu razinu (npr. 4* i 5*)	1	2	3	4	5	9
Obvezno uvođenje ekoloških i drugih certifikata i oznaka	1	2	3	4	5	9
Uvođenje viših cijena turističkih proizvoda i usluga	1	2	3	4	5	9
Obustava otvaranja smještaja niže kategorije (ne manje od 4*)	1	2	3	4	5	9
Unaprjeđenje ukupne prometne infrastrukture (npr. zamjena semafora kružnim tokovima, gradnja biciklističkih i pješačkih staza i sl.)	1	2	3	4	5	9
Zoniranje (stvaranje turističkih, društvenih, zelenih i drugih zona)	1	2	3	4	5	9
Ograničavanje provođenja određenih turistički aktivnosti u nekim dijelovima grada	1	2	3	4	5	9
Koncentracija turističkih aktivnosti u nekim dijelovima grada	1	2	3	4	5	9
Nešto drugo, što? _____	1	2	3	4	5	9

Za sam kraj Vas molim još nekoliko odgovora o Vama samima. Ponovno ističem da je upitnik anoniman te da se odgovori neće ni na koji način povezivati s Vama osobno, a podaci su mi potrebni samo za statističke analize. Još jednom hvala na Vašem vremenu i trudu!

1. Označite spol!

1) muški 2) ženski

2. Koliko imate godina?

1) 18-25 2) 26-35 3) 36-45
4) 46-55 5) 55-65 6) 66 i više

3. Koji je Vaš najviši završeni stupanj obrazovanja?

1) osnovna škola
2) srednja škola / gimnazija
3) viša stručna sprema
4) prvostupnik
5) visoka stručna sprema
6) magisterij i doktorat

4. Koji je Vaš trenutni radni status? **MOGUĆNOST VIŠE ODGOVORA!**

1) učenik
2) student
3) zaposlen u javnom sektoru
4) zaposlen u privatnom sektoru
5) zaposlen kao samostalni poduzetnik
6) nezaposlen
7) kućanica
8) umirovljenik

5. U prosjeku, koliko iznose Vaši osobni neto mjesečni prihodi u kunama (HRK)?

1) do 1.000 kn
2) 1.001 do 3.000 kn
3) 3.001 do 5.000 kn
4) 5.001 do 7.000 kn
5) 7.001 do 9.000 kn
6) više od 9.001 kn
7) nemam mjesečnih prihoda

6. Bavite li se Vi s nečim od sljedećeg?

(**MOGUĆNOST VIŠE ODGOVORA**)

1) iznajmljujem vlastite smještajne kapacitete
2) radim u obiteljskom smještajnom objektu
3) radim u drugom smještajnom objektu
4) posjedujem ugostiteljski objekt
5) pružam neke ugostiteljske usluge
6) posjedujem trgovinu
7) radim u trgovini
8) pružam neke druge turističke usluge
9) ne bavim se ničim od navedenog
10) nešto drugo, što?

7. Da li su prihodi ostvareni radom u turizmu Vaši temeljni primarni prihodi?

1) DA
2) NE
3) Ne bavim se ničim u turizmu

8. Planirate li se u skoroj budućnosti uključiti u turizam? AKO DA : Na koji način? (**MOGUĆNOST VIŠE ODGOVORA**)

1) iznajmljivanjem vlastitih smještajnih kapaciteta
2) otvaranjem obiteljskog hotela
3) otvaranjem nekog drugog smještajnog objekta (npr. hostela)
4) otvaranjem ugostiteljskog objekta
5) otvaranjem trgovine
6) pružanjem nekih drugih turističkih usluga
7) planiram nešto drugo, ŠTO?
8) planiram, ali nisam siguran što
9) NE planiram se uključiti u turizam

ŽIVOTOPIS

OSOBNE INFORMACIJE

Golem Ante

 Trg Gojka Šuška 4, 21230 Sinj (Hrvatska)

 095 535 1709

 antegolem101m@gmail.com

Spol Muško | Datum rođenja 18/02/1995 | Državljanstvo hrvatsko

RADNO ISKUSTVO

04/2018–11/2018

Referent u rent a car-u

Avia d.o.o., Zadar (Hrvatska)

- interakcija sa strankama
- pružanje usluga rent a car-a (iznajmljivanje, transferi)
- sales representative
- kupnja, prodaja i održavanjevozila
- vođenje dokumentacije za rent a car

07/2017–09/2017

Konobar

Restoran-pizzeria Zadruga, Komiza (Hrvatska)

Posluživanje hrane i pića gostim, pripremanje pića, pripremanje restorana, naplata računa u gotovini.

04/2016–06/2016

Stručna praksa

- Turistička zajednica grada Trilja, Trilj (Hrvatska)

- Muzej Sinjske alke, Sinj (Hrvatska)

Vođenje turističkih tura po muzeju, pružanje informacija posjetiteljima, pomoć u organizaciji edukativnih radionica.

06/2015–08/2015

Konobar

Restoran-pizzeria Marinero, Trilj (Hrvatska)

Posluživanje hrane i pića gostim, pripremanje pića, pripremanje restorana, naplata računa u gotovini.

2009–2013

Stručna praksa

Restoran-pizzeria Marinero, Trilj (Hrvatska)

Stručna praksa kao obavezan dio obrazovanja:

1. godina Konobar - 182 sata
2. godina Kuhar - 182 sata
3. godina Recepcionist - 182 sata
4. godina Konobar - 182 sata

OBRAZOVANJE I OSPOBLJAVANJE

10/2016–danas

Diplomski studij Kulturna i prirodna baština u turizmu, Zadar (Hrvatska)

10/2013–09/2016 Preddiplomski studij Kulture i turizma, Zadar (Hrvatska)

2009–2013 Hotelijersko-turistički komercijalist, Sinj (Hrvatska)

OSOBNJE VJEŠTINE

Materinski jezik hrvatski

Ostali jezici	RAZUMIJEVANJE		GOVOR		PISANJE
	Slušanje	Čitanje	Govorna interakcija	Govorna produkcija	
engleski	C1	C1	C1	C1	C1
njemački	A2	A2	A2	A2	A1
talijanski	A1	A2	A1	A1	A1

Stupnjevi: A1 i A2: Početnik - B1 i B2: Samostalni korisnik - C1 i C2: Iskusni korisnik
Zajednički europski referentni okvir za jezike

Komunikacijske vještine - sposobnost brze prilagodbe raznim situacijama i profilima klijenata
- prepoznavanje potreba kod ljudi
-Dobre komunikacijske vještine zahvaljujući završenom školovanju
(završenim školovanjem, osposobljavanjem na radnom mjestu, tijekom slobodnih aktivnosti)

Organizacijske / rukovoditeljske vještine -voditelj smjene
-timski rad
(stečene osposobljavanjem na radnom mjestu i završenim školovanjem)

Poslovne vještine - vladanje sistemima naplate (gotovinsko i kartično naplaćivanje naučeno tijekom rada kao konobar)

Digitalne vještine

SAMOPROCJENA				
Obrada informacija	Komunikacija	Stvaranje sadržaja	Sigurnost	Rješavanje problema
Samostalni korisnik	Samostalni korisnik	Samostalni korisnik	Temeljni korisnik	Temeljni korisnik

Digitalne vještine - Tablica za samoprocjenu

Napredno korištenje MS Office-a, pretraživanje interneta i baza podataka

Ostale vještine - dugogodišnje aktivno bavljenje sportom

Vozačka dozvola AM, B

DODATNE INFORMACIJE

Projekti Sudjelovanje u studentskim projektima Ritam kulturizma 2015. i 2016. i Turizmijada 2015.

Conference: PROCEED WITH CARE – PROCEED 2019 : Author and presenter